

Politikai
röpiratok.

94.

94
726

K É P E K

AZ

ANGOL ALSÓHÁZ

TÖRTÉNETÉBŐL

ÉS

MŰKÖDÉSÉBŐL.

IRTA

PALGRAVE REGINALD.

ANGOLBÓL FORDITOTTA

CSERNÁTONY.

4.

PEST, 1870.

KIADJA RÁTH MÓR.

Ráth Mór kiadásai:

Mészáros Lázár külföldi levelezései és életirata.

Közrebocsátja Szokoly Victor. Diszes nagy 8-rét. Ára 2 frt. 40 kr.

Mészáros Lázár EMLÉKIRATAI. Közrebocsátja Szokoly Victor. Diszes nagy 8-rét. Ára 6 frt.

Szokoly Victor, e mű közrebocsátója, évek során át gyűjtötte s szerezte meg a hosszas bolyongás után idegen földön elhunyt első magyar hadügyminiszter eredeti kéziratait, melyeket itt eredeti valóságokban bocsát közre. A mű első része Mészáros Lázár „Élettörténetét” nyújtja, melyet nagy részben ő maga írt Jersey szigeten, aztán amerikai szenvedései közt, s e rész oly nagy korrajzi érdeklél bir, keresetlen humora oly vonzóvá teszi, hogy az férfi s nő számára egyaránt kedves olvasmány.

A mű második részét „Mészáros Lázár külföldi levelei” s a haláláról szóló levelek s iratok képezik. Szokoly az ebben közlött s az illetőkhöz írt leveleket Vukovicstól Londonból, Ludvigh úrtól Brüsseltől, Szencits kisasszonytól, Mészáros Antaltól, Kmety György (Izmail pasa) s Szabó Imre volt ezredes hagyományából, gr. Batthyányi Lajos özvegyétől sat. s az egyéb iratokat s adatokat Katona Miklós és Thaly Zsigmond volt honvédezekedtől, Czech János volt honvéd-tábornok, Rónay Jácint, gr. Teleky Sándorné, Bickersteth Janka, Puky Miklós (Genfben) sat. irataiból volt szerencsés megkaphatni.

Ezután következnek Mészáros Lázárnak 1848—1849-iki „Emlékiratai”, azon sajátkezü kéziratai után közlött műve, mely amaz örökre fontos napjaink történetének kétségkívül legjobb s leghűbb kútfői közé fog mindenha tartozni, azon elsőrendű állásnál fogva, melyet szerzője mint szereplő egyén elfoglalt s azon nagy őszinteség s igazságos jellemmel fogva, mely Mészáros Lázárról közmondásossá vált. Kérlelhetlen szigorral jellemzi ő ez iratokban a forradalom nagy és kis szereplőit, festi a társadalmi s azon családi viszonyokat, melyek sokszor nagy következmények szülői valának; sor- és időrendben tárja elénk az események fonalát s számos, eddig meg nem fejtett titok kulcsát nyújtja az olvasónak. Ez emlékiratok nagy részét Mészáros kiutáihai belebevezetésében, másik részét pedig Jersey szigeten szerkesztette; ezen ívek közül 140 Katona Miklós volt honvédezeked, Mészáros titkárnak tollba mondott írása, Mészáros sajátkezü jegyzetei és javításai, a többi iv pedig egészen Mészáros tollából folyt. Ez Mészáros legfőbb s majdnem egyetlen hagyatéka s ez a távol idegen földben porladónak itthon legszebb önmaga által emelt emlékköve.

Báthory Gábor fejedelem

(az utolsó Báthory) története. Irta Szilágyi Sándor.

Diszes nagy 8-rét. Ára 2 frt. 80 kr.

Erdély mozgalmas és érdekteljes történetének egyik legtanuságosb korszakát Báthory Gábor fejedelemségének történetét terjeszti itt elő derék történetnyomozónk. A Józsika regényéből női olvasó közönségünk előtt is ismeretes Utolsó Báthory, a képzelem foslányaiból kivetköztetve, úgy jelenik meg előttünk, a mint volt és élt. A nemzeti fejedelmek udvara, küzdelmes korok törekvéseinek sorompói megnyílnak előttünk s bepillantánunk engednek harczaik rejtett gépezetébe.

K É P E K
AZ
ANGOL ALSÓHÁZ
TÖRTÉNETÉBŐL
ÉS
M Ü K Ö D É S É B Ő L.

IRTA
PALGRAVE REGINALD.

ANGOLBÓL FORDITOTTA

C SERNÁTONY.

(B. az eredeti 1869-ben jelent meg.)

PEST.

KIADJA RÁTH MÓR.

1870.

DE BALLAGI GÉZA.

A parlamenti ima.

„Mindenható isten, hozzád könyörgünk legalázatosabban mindnyájan, kik összejöttünk itt nevedben, hogy mindig szemeink előtt tartván a félelmet irántad s félretéve minden magánérdeket, előítéletet és részrehajló indulatot, a Te áldott nevednek dicsőségére, a valódi hit és igazság fenntartására, a királynő biztonságára, tisztességére és boldogságára, a birodalom jólétére, békéjére és nyugalmára s e birodalombeli minden ember és osztály érzelmeinek egyesítésére és összetartására háromoljanak minden tanácskozásaink, a keresztyéni igaz szeretetben és könyörületben, a mi urunk és megváltónk Jézus Krisztus által. Amen.“

AZ ALSÓ HÁZ.

Első rész.

Hogyan működik a Ház.

Bevezetés. — Megoszlás. — Zavarok. — Grenville kipisszegtetése. — A boszantó szavazás. — Pártkormányzat. — A törvényjavaslat utjai. — Mához hat óra. — Szentesítés. — Erzsébet semisítése. — Visszavetés III. Vilmos által. — Miért nem tehetnl ezt ma. — A Ház munkás tulajdonai. — Nevetséges megszakitások. — Ünnepeylesobb megállás. — Perceval halála. — Tárgyalás alatti zaj. — Hosszu beszéd. — Goromba beszéd. — Jesson ur meredése. — Szónok szeretne lenni. — A tagok tevékenysége. — Munkaorák éjféi után. — Egész éjjel. — Mi a nyersség a képviselőségből.

A Thamse partján, Westminster hidja mellett áll egy épület, mely nyolcz holdnyi területet foglal el, 500 szobát zár magában s 300 lábnyira emeli tornyait. Került harmincz millió ezüst forintba s törvények hozatnak benne harmincz millió ember számára. Ez az épület, mint tudva van, a Westminster palota, a parlament háza.

Igyekezni fogok megmutatni némileg a gépezetet, mely által a törvény és igazság ezen nagy gyára dolgozik s mondani valamit az alsó Ház történetéről is.

Mindaz mi parlamentünkre vonatkozik, valódi értékkel bir s megérdemli a legkomolyabb tanulmányozást. Én azonban ezen társalgó feladatomban csak futólagos képeket adhatok róla. Mert hát az alsóház története tulajdonképen nem egyéb, mint Angliá története 600 esztendő óta; tetteinek naplója 120 folio kötetre megy, s e kötetekben akkora raktára van az előzetességeknek s a régibb szokások példáinak, hogy egy bizottmány 250 hasonló esetet gyűjtött össze belőlük bizonyos kérdésnek egyetlen pontja iránti határozatra is.

Hogy 600 év angol története s 120 folio kötet a tudásnak hatalmas bányáját képezik, az iránt nem kétkedhetik senki. S az igazat megvallva, e terület oly nagy, hogy nehéz elhatározni, mit és hol ássunk ki belőle. Aztán tagadhatlan az is, hogy az anyag egy része nagyon kemény és száraz. Kérem tehát tekintetbe venni kísérletem akadályait s megelégedni a mutatványokkal, töredékekkel, melyeket az alsóház története és működése által képződött ismeret óriási tömegéből felmutathatok. Egyről kezeskedem. A mennyire lehető volt, e bányának azon ereiben dolgoztam, melyeket a történet és véletlenség legtündöklőbbekké tettek, s igyekeztem, tölem

kitelhetőleg, hogy elbeszélésemben mulatságos legyen az értesítés.

A gabona hónapokon át fekszik földjén, aztán jön a sürgős és rövid aratás; a komló-termelőnek egész évi munkássága után következnek a szedés sietős órái. Így van a dolog az alsóházban is. A nemzet nagy kérdései hónapokig maradnak benne vitatás alatt; a vélemény sok beszéd által mivel-tetik megnövésre. Aztán jön azon sürgős órane-gyed, melyben képviselőink szavazás által dön-tik el az ügyet. Ezen óranegyed alatti képében mutatom meg az alsóházat, legelőbb is, mert fel-teszem, hogy mindenkit érdekel megtudni a módot, melylyel a szavazás történik s az igenlő (Ay) tagok elkülönöztetnek a nem-előktől. (No).

Képzeljük magunkat a Ház ajtójához. Egy nyugtalan, izgalmas tömegben állunk; ajtók nyil-nak ki s be, végtelen a járás-keles, szünetlen a topogás és zsibongás. Az óra ugyan olyan időt jelez, mely rendesen a pihenésre van szánva, de pihenés e teremben nincs. A világító fény annyira hat a látásra, a zaj annyira elfoglalja a hallást, a várakozás lüktetése annyira erőt vesz az érzéke-ken, hogy kétkedni lehetne, valjon visszatérhet-e még a nyugalom s véget érhet-e valaha az izga-tottság.

Ilyen mozgalom van, midőn az alsóházban szavazás (divisio n-megoszlás) készül, valamely fontos ügyben. Pedig mi csak az előteremben

vagyunk, s az élénk érdekeltség gyupontja odább van. Tekintsünk be.

Változatosságot nem nyújt a látmány; ott sincs egyéb, mint egy embertömeg. Ellepve van általa a Ház tere s lankás padsorai jobbról balról, s annyira tele van a terem egész küszöbünkig, hogy csak egy arctengert s a vállak falzatát észlelhetni. E tolongásból is kiválik azonban két egyéniség: az elnök s a vitatkozások vezére.

Az elnököt (speaker) megismerhetni a mennyezetről, mely alatt helye van, a hosszú talárról és parókáról, melyek hivatalos viseletét képezik, s kinézéséről, mely tekintélyes. A tömeg fölé emelkedetten ül, nyugalommal, hidegen, mint a rend képviselője. Ha aztán kissé ágaskodunk, az elnöki emelvény szomszédságában megpillanthatjuk a Ház vezértagjának (Leader) hatalmas homlokát és tündöklő szemeit. Zárbeszédét tartja s ennek befejezése után jön a szavazás. De még beszél s szavának hatalma alatt tartja az egész házat. S csak valódi ékesenszólás lehet az, mely így képes uralkodni, győzni, lelkésíteni, s csak nagy szellem lehet az, mely így képes fékentartani egy szenvedélyes tömeget. A tetőzet reng most a helyeslés rohamaitól, majd a hahota kitörésétől, vagy pedig az ellentállók riadásaitól. S végre beáll az önkénytelen figyelem mélységes csendje; a vita vezére elnémit minden zajt. Utolsó szavaival kioltja a politikai küzdelem lázát, kényszeríti hallgatóit úgy érezni,

mint ő érzi, hogy milyen rendkívüli hordereje van a kérdés megoldásának s hogy a nemzet jóléte felett határoznak s egy hatalmas birodalom számára hoznak törvényt.

S ekkor kitör az éljenzés, de ki az ellenkező érzelmek dörgése is, mihelyt megszűnt a szónoklat varázsereje. Igen! igen! és nem! nem! kiáltások bösz zivatara dul, midőn az elnök feláll s elolvassa a vitás tárgy feletti kérdést. Ennek végeztével megváltozik a jelenet: tettere kerül a dolog.

A Ház minden ajtója feltáratik, s mindenfelé megy a rendelet, mely szavazni szólítja a tagokat. A folyosókon és lépcsőzeteken hangzik a szózat: Division! division! s e szózatot hirdetik a csengők, melyeknek tiszta, éles nyelveit villanyszikra indítá forgásra, ezen villanyszikra hatvan (angol) mértföldnyi távirdasodronyon futván az épületbeli kerületek alatt. Így szólittatva, a képviselők sietnek elő mindenfelől a terembe. A villanyos csengők rohamra vernek s a falak viszhangozzák a kiáltozást: Division! division!

E lőtásfutás és hangvihar két perczig tart, aztán ott, a hol mi állunk, az ajtón kívül, nincs többé semmi zaj. A Ház ajtója betétetik; zárjában megfordulni halljuk a kulcsot, s ez ajtón aztán — ha bezáratása rendeltetett az elnök által — nem mehet többé át senki, míg vége nincs mindennek. A ki b e n n v a n , köteles szavazni

mind; a ki künn rekedt, az nem eresztetik a szavazáshoz, legyen bár maga a miniszterelnök.

Egy óránegyedig megszűnik a nyelvek harcza a teremben is. A pillanati szorongás oly nagy mindenkiben, hogy elnémitja a tagokat, mihelyt kezdetét veszi a megoszlás. Az elnök megadja a jelt s a Ház megindul szavazni.

Ajtónkon van egy rácsos nyílás, melyen át megláthatjuk, hogyan különítettnek el egymástól az igen- és nem-szavazók. Így megleshetjük az eljárást.

Egy nagy négyszögű terem van előttünk: a Ház vagyis a viták színhelye. Jobbról és balról egyegy hosszú folyosó vonul oldalainál. Egyik az igen-, másik a nem-re szavazók folyosója. A tagok sereget képeznek: válságos kérdések eldöntésénél összejő, a fekvő betegek és külföldönlevők kivételével, mind a 658 tag. S hogy e — mondjuk 630 egyénből álló — gyülekezet kétfelé választassék és az igenek közé ne elegyedhessék nem s hogy feljegyeztessék mindenki neve és számbavétethessék mindkét párt szavazata, erre kikellett gondolni valami módot. A feladatot megfejtve látjuk az ugynevezett megoszlási folyosókban (division lobbies), melyek a Ház mellett vonulnak kétfelől.

Mihelyt az elnök feltette a kérdést s kimondta hogy legyen szavazás: elhagyja helyét minden tag s megy kifelé a következő rendben. Az igen-t-mondók az elnök felé tartva befordulnak

széke körül a nyugati folyosóba; a nem-et mondók ugyanakkor az elnöknek hátat fordítva mennek lefelé a terem s ki a keleti folyosóra. Az elkülönítés e szerint tökéletes. Magára maradván mindkét fél, feljegyeztetnek a szavazók nevei s összeszámíttatnak a szavazatok. Ezután visszatér mindenki a Házba s helyére. A megoszlás alatt tehát a folyosókra költözik minden mozgalom a Házból. A szavazók első csapatja gyorsan halad ki, de az ár aztán megtolul s tömegének előnyomulása mindinkább lassuvá lesz a folyosókon. Egy asztalhoz tart mindenki, hol beiratik neve s onnan az ajtóhoz, hol számbavé-
tetik. A sereg elég komoly rendesen ez eljárás alatt; néha azonban megtörténik, hogy kormány-
párti ember téved az ellenzéki folyosóra s aztán siet menekülni, míg nem késő; ekkor persze van nevetés. Néha világos az eredmény már a szavazás felének megtörténte előtt is, s ilyenkor a győzelmes párt éljenzésben tör ki azonnal. De midőn nem nagy különbség van a szavazatok közt, az izgatottság tart a számok felolvasásáig. Ha nincs már többé senki a folyosókon a tagok közül, hallatszik belőlük a kiáltás: mind átmentek. (All through!)

A Ház ismét tele van s a várakozás lázas állapotában van minden része, térsége, padsorai, karzatai. A szavazás megtörtént, de az eredmény nincs még tudva. Remény és félelem közt haboz mindkét párt. A várakozás nem tart soha tovább

három percznél, de még is hosszasanak tetszik. Végre látjuk, miként küzdi utját négy ur a tömegben át az elnök felé. Ezek a szavazási számolók (tellers.) Nem könnyű dolog, de összejönnek utoljára is az elnök előtt, kivel szemben megállanak, sort képezve, egymás mellett. E perczben kitör az éljenzés, rögtön, hangosan, biztosan; mert a szavazási jegyzék a győztes fél számolójának kezében szokott lenni, s így a küzdelem kimenetéről nincs kétség, mihielyt látni, kinél van a diadalmas papiros. Az örvendezőket elhallgattatni nem kis bajba kerül; talpon áll az egész Ház; s dühösen követeltetik a számok kijelentése. Végre teljesülhet a kívánság s ismét felriad a győzők ujongása s a győzöttek zugása, mihielyt az elnök is kimondá az eredményt. Aztán felnyilnak az ajtók mindenfelé, a tömeg hömpölyög ide s tova; sokan elrohannak a távirtdai állomásokhoz; a villany fut országszerte, s gépezeti kezének perczegését megértil az atlanti tenger tulsó partja is rögtön. Fleet-utczán fel pedig rohannak a laptudósítók s a Westminsterből a nyomdákba áramlik minden élet. A gözerő versenyez a villanyszikrával s körülbelül egy órával a szavazás után e mozgalom átmegy a vasutakra. A nyirkos hirlapok tömegei kocsikat foglalnak el, s a korareggeli vonatok már viszik a nagy division történetét.*) A kör, melyben

*) A hirlapi élelmességnek ezen mesteri példáját april 28-án 1866-bau adta a „Times“.

a tudósítás terjed, perczről-perczre tágul az elnök széke körül.

Igy jött létre nemzeti történelmünk, ülészek szerint, az alsóházban. Igy létesült a kereskedelmi szabadság s parlamenti reform és így bukott meg egyik miniszterium a másik után.

Bármily viharosak is a vitatkozások, melyek a szavazást megelőzni szokták s bármily böszült legyen is a nyelvek harcza: már rég az ideje mégis, hogy az alsó-házban nem történt semmi tényleges erőszakoskodás. Midőn Anglia szabadsága veszedelemben forgott, a nagy polgárháboru előtt, I. Károly király és a parlament közt volt igenis egy nap, melyen a Ház tagjai azon ponton voltak, hogy halálos küzdelembe sodortassanak, s egymás vérért ontsák. Hétfőn, nov. 22-dikén 1641-ben a képviselők egy nyilatkozatot tettek a hosszas nyomorról, melyet Károly király és miniszterei hoztak az országra.

A vita folyt egész hétfőn s éjjél után is kedden reggel felé, zivatarosan, szenvedélyesen, keserűséggel. Az idők is lázasak voltak; Irland lázadásban állott; Angliában összeesküvések sokasultak. A királyt hévvel védelmezik barátjai a Házban, s nagy nehézségbe került elfogadtatni a tiltakozást, mely ama rossz kormányzatot ismerteté. Midőn azonban indítványozva lőn, hogy nyomattassék ki és terjesztessék a nyilatkozat, melyben kimutattaték az Angliát sújtó rendszeres igazságtalansága — törvénytelen adók, tör-

vénytelen befogatások, kereskedelmi romlás, általános szenvedés, s a nemzet figyelmébe ajánltatik az alsóház igyekezete segíteni a bajon: a harag kitört s az 1641-ki „nagyszerű tiltakozás“ (grand remonstrance) közrebocsáttatása iránti indítvány csaknem vérontást idézett elő. A vita 15 óráig tartott, mindenki fáradt és bösz volt s kész a kihívásra. Az indítvány tehát dühbe hozta azokat, kik a nép ellen s a király pártján állottak. Egy véletlen szó, mint löporba esett szikra, föllobbantá a ház egész szenvedélyességét. Talpra ugrott mindenki, fenyegető kiáltozással, fenyegető mozdulatokkal, s hadaráztak a kezek s zörögtek a kardok. Csak kevésbe mult, hogy e kardok hüvelyekben maradtak. A kegyelmes gondviselés megmentett a siralmas eseménytől. Az kinek neve azonos értelmű lett a léleknemességgel, Hampden magára vonta néhány nyugodt szóval a felbőszültek figyelmét, megállítá a vad indulatok rohamát; de ez 1641 november 23-nak hajnali óráiban, kedden, csak Hampden méltóságteljes erélyességének sikerülhetett.

Hasonló jelenet nem történt többé a Házban; 35 évvel később azonban megközelíté ezt egy másik eset, május 10-én, 1675-ben. II. Károly király ült a trónuson, környezete a képzelhető legromlottabb emberekből állott; a miniszterium ép oly nyomorult volt, mint az udvar, s az alsó ház sem kevésbbé forrongó, mint az egész ország. Egy szavazás alatt veszekedés ütött ki; a tagok

elhagyták helyeiket tömegesen s egymást taszítva omlottak a terem közepére; egyik képviselő annyira ment, hogy szembeköpte a másikat; a kardok kivonattak s kitörőben volt a verekedés, midőn az elnök az időszerű szigorúság pár szavával helyreállította a rendet.

Ezen nap óta képviselőink haragja sohasem fajult botrányos kihágásra, s mint láthatjuk, jelenleg társalmi jó viszonyban hagyják el küzdelmek terét, minden megoszlás után, úgy az igenre mind a nemre szavazók, pedig az izgatottság meg van most is, s nagy a győzelmes derűtség s kitörő éljenzés a folyosókon távozó sereg közt, de a mormogás és piszszegés hangjait nem hallatja senki a diadal után.

Jókedvű lenni azonban nem mindig lehetséges. Épen száz éve mult, hogy egy kitünő államférfi elveszté türelmét a házban történt leszavaztatása s a folyosókon tapasztalt lepiszszegtetése alatt. Grenville Gy. urról van szó, ki néhány évig kormányelnök volt III. György király idejében. Grenville ur adót vettetett amerikai gyarmatainkra. Az adó behajtása ott ellentállást idézett elő, melynek végeredményét ismerjük az Egyesült Államok megalakulásában. Az adó igazságtalanságát mélyen érezte Anglia is. Eltörlésére tehát kísérlet tétetett s nem sikertelenül. Heves volt ugyan a vita, de az adó visszavétetett, s midőn a döntő szavazás után kifelé tódult a győzelmes csapat örömrivalgások fogadák útjában. A bel-

város vezérkereskedői a folyosókon várták egész éjen át az eredményről értesülést, s már kelőben volt a februári nap, midőn az ülésnek vége lett. E tartós fáradság után a váralmas tömeg bizony lármázott egy kissé. Az adó ellen szavazók élénken megéljeneztek; az adó feltalálója pedig Grenville ur nem kevésbé élénk lezugasztásban részesült. Már természetileg gögös és rozmodoru levén s ezenkívül boszuságot is érezvén megveretésén Grenville ur, a tömegnek fordult s egy kiabálót torkon ragadott. Szerencsére ez ember tréfás hajlamu volt s így nevetésre változtatá társainak keletkező haragját. „Jó — mondá — ha nem szabad piszszegnem, tán csak szabad lesz kaczagnom“ s elkezdett hahotázni, mialatt Grenville ur által cibáltaték. Így lőn nevetéssé az eset s menekült meg Grenville ur a tetteges büntetéstől, melyet különben magára vont volna.

A leirthez hasonló megoszlás, midőn t. i. a Ház tele van, a nyugtalanság hangos s az izgatottság nagy, rendesen csak egyszer fordul elő minden ülésszakban. De akár gyakori akár ritka legyen is a szavazás, mindig bajoskodással jár. A vitatkozást megállítja, a Ház at kiköltözteti a folyosókra; ide s tova sétáltat mindenkit, fennakadást és zavart okoz. Aztán követeltetik néha a szavazás csupán akadékoskodásból és zavar végett is. Az ilyen megoszlások okozóit lehet megróvni, de ne feledjük azt sem, hogy senki

sem szereti a kisebbségben maradást s nem mindenki képes türelemmel és bölcsen viselni nézeteinek elvettetését. S innen van, hogy bármily kevesen legyenek is azok, kik boszankodnak leültetésükön, mindig megmarad hatalmuk megkínózni a győztes sokaságot. S ilyen esetekben sűrűn következnek egymásra a szavazások; a felnyitott ajtó becsukatik szüntelen, s a tagok járják a bolondját a Ház és a folyosók közt. Minden szín alatt, a legparányibb indítvány képében is kivántatik az ilyen megoszlás, s volt egy nap, régebben (1771 márcziusának 12-dikén) midőn husz tag elhatározottsága 12 óráig s 23-szor tánczoltatá meg a nagy többséget a szavazási megoszlásban. Egy törvényjavaslat egyetlen szakasza felett 16-szor kényszerítettett a Ház — 9 tag által 127 — a division-re s mindig a legfelületebb okból. (Írói jog — copyright bill, 1839-ben.) Egy másik törvényjavaslat ellenében pedig, melyet kézzel-lábbal akart meg bizonyítani az ellenpárt, nem kevesebb mint 51-szer történt névszerinti szavazás. Sigy — minden division-t tiz percnyibe kerülőnek számítva — az ellenzék ezen boszantási fogása által hat és hat óra közti időt vesztett el a Ház, csupa járáskeelésben.

Egyébíránt kéretik megoszlás a nevek feljegyzése végett is. Mert a Ház szabálya szerint csak azon végzés nem tartatik egyhangulag hozottnak, a mely ellen névszerinti szavazás által jeleztetett az ellenzés minősége. Az alsóházban

soha sem engedtetik meg, hogy a többség tekintélye csökkentessék a kisebbség által; a végleges határozat előtt megkell hajlani mindenkinek. A tulhajtás csak zavart teremt, s a bukást simítani akarni, hiábavalóság. Ha a kisebbség által elmondott a végleges nem a megoszlás folyosóin, többet mondania nem lehet. De hogy ki szavazott bizonyos indítvány mellett és ellen, annak megtudására gyakran kéretik megoszlás. Ha azonban e kívánság csak egyéni szeszély, akkor kikelnek ellene párttársai is; s ha makacsodik, a jelenet igen különös. Tegyük fel, hogy már késő van; a hosszú vita befejeztetett, elneveztetése csak egy emberre maradt, már jóval éjfél után jár az óra, s örömmel sietne haza mindenki, ha elfogadottnak mondatnék ki a kérdés. S midőn az elnök sovárgott szava felteszi végre azt, készségesen hangzik az igenlő sereg. Az elnök is úgy veszi ki a többséget s kijelenti, hogy „az igenlőké — t h e A y e s h a v e i t.“ Ekkor hallatszik a szilárd egyéniség rövid, éles, határozott ellenmondása: a „nem“ van többségben. Számtalan torok ordít fel czáfolatára „igent“, s az elnök, azon reményben, hogy kioltja a keletkező lángot, szelid tekintélylyel ismétli kijelentését az igenek többségbenlétele iránt. „T h e N o e s h a v e i t“ kiáltja rá, rendületlenül az egyetlen ellenző, kinek szavát rögtön ledörghi a böszült igenlés. S nem használ semmi düh; azon magányzó kényszeritheti a Házat, hogy szavaz-

zon névszerint; azon egyetlen nem hatalmas, mert jogával él: bolondul tesz, de a szabályok értelmében. S így meg kell lenni a szavazásnak. Az elnök ismét leül; a tagok vadul néznek s zugnak mint a haragos méhek; a villanyos csengetyük dolgoznak; az üres folyosókon hangzik az intés „Division!"; az ajtók felnyílnak s a már eltávozott tagok bámészan sereglenek vissza, megtudni — nem jó kedvüleg — hogy mi történt. A magányos „No“ körülvétetik, kéretik, dorgáltatik, hogy ne erőtesse a folyosókra a Házat. Hiában, No ur nem enged. Az ajtók becsapatnak, az elnök felkél s felteszi a kérdést. Igen! tör ki a válasz minden oldalról. Ekkor az elnök No ur felé néz mereven, csaknek ridegen és szól: „Az igenké.“ S azoké is marad többnyire, mert az egyetlen Nem ilyenkor megadja magát s nem mer tovább dacolni a makacssága által felkelített boszorkodás és méltatlankodás zivatarával. A kérdés elhatároztatik általános derűtség közt s mindenki kedvére, bele értve No urat ur. S bármennyiszer tegyek is említést a Házban előforduló gyakori zajongásról, kérem soha sem feledni, hogy azon zajongás közé mindig sok nevetés, jó kedély s mivel t türelmesség vegyül.

Midőn szavazásra „korbácsoltatik“ (whipped) össze*) a képviselő testület, az előleges vita alatt

*) Whipperin — összekorbácsoló — néven ismeretes azon parlamentaris peczér, ki futkos, fárad s mindent elkövet, hogy a tagokat szavazni hajtsa. Nagyon fontos feladat.

a Házban annyira uralkodik a pártharcz tüze és csipőssége s oly szembeötlő a háborus szellem általánossága, hogy nem lenne csoda, ha sokan jönnének a gondolatra, miszerint a parlament nem egyéb, mint a politikai kakasviadal színpöze. Pedig ez nem áll. Az alsó-ház nem csupán csatatér a kormányon levők és a kormányon nem levők közt; a parlament célja nemcsak az állomás és hatalom elnyerése. Igaz, hogy első pillanatra könnyen vehetni annak, mert nagyon hasonlít ama feltevéshez. S hogy államunk gépezetének kerekeit a pártszellem tartja forgásban, tagadni nem is lehet; sőt a törvényhozás és kormányzás menetét nem is határozza el egyéb, mint az összeütközés ő felségének kormánya s ő felségének ellenzéke közt, a parlamentben. Ezen összeütközésben azonban a nemzet akarata van kifejezve. Csak észlelni kell a cselekvés természetét. Mi kik a parlamenten kívül állunk, két nagy pártra oszlunk mindnyájan: vagy azokhoz, kik szerint a világ úgy van jól a hogy van, vagy azokhoz, kik szeretnék azt olyannak látni, a milyenné változtatni szerintük lehetséges. Egyik az elégtelenség pártja, a másik — nem az elégtelenség hanem — a javítás pártja. S minthogy a parlament azon hatalomnál fogva hoz törvényt, melyet az egész nemzettől nyert, s minthogy mi azért küldünk követeket az országgyűlésre, hogy ott nézeteink szerint cselekedjenek, magától értetetik, hogy ezen nézeteknek összeütközésre kell

ott jönni; ez összeütközés kimenetelét határozván meg a szavazás, mely kijelöli a kormány és törvényhozás útját.

Ezen rendszer neveztetik pártkormányzatnak. Így kormányoztattunk, jól is roszul is, régóta, s az eredmény, egészben véve, üdvös. Ez iránt nincs köztünk véleménykülönbség. De kormányzatunk módja — a kormányzás pártok szerint — sem csupa áldás; s a nemzetnek jobb dolga lenne, ha összeütközések nélkül lehetne törvényt hoznia. A harcz más szóval annyi mint baj s romlás. S habár nem is nemzetet, de pusztít időt és erélyt bőségesen a parlamenti harcz is; sok hasznos ember esvén el általa a hatalomrajutástól s számos jó intézkedés maradván miatta hátra. Egy szóval igen kívánatos, hogy parlamentünk pártféltékenység és pártvillongás ingere nélkül hozzon törvényt. De a míg nemzetünk magát parlament által kormányozza s nem lesz mindenki közülünk ugyanazon egy véleményen: pártkormányzat marad kormányzatunk mindig. És ez elv átjár mindent mi az alsóházban történik, a pártviszály befolyása látható mindenben. A miniszterium sorsa s az ellenzék győzelme vannak kérdésben mindig. Valamely okmány előadása iránti határozat, valamely tárgyalás elhalasztása, vagy valamely választás feletti végzés, egy szóval a legközönségesebb eset is elég volt néha arra, hogy megbuktassa a miniszteriumot. A közvetlen ut erre nézve az indítvány a

Ház érzetének kijelentésére, miszerint a korona tanácsosai nem bírják többé a parlament bizalmát. Magától értetik, hogy az ilyen érzelem ki nyilatkoztatásának esetében a miniszterek helyet cserélnek az ellenzékkel. Gyakran szolgál ilyen párttámadás teréül a törvényjavaslatok tárgyalási rendjét képező másodszori felolvasás alkalma is. Ennek megvan a maga oka, mit jó tudni.

Minden törvény (act of Parliament), mint tudva van, javaslat (bill) alakban kerül a Ház elé s fogadtatík el általa. Minden bill-nek három tárgyaláson, háromszori felolvasáson kell átmenni. A nyomtatás feltalálása előtt megis történt a szabályszerű, hangos felolvasás mind a három tárgyalás kezdetén, a parlament mindkét házában; s innen maradt fenn a kitétel „egy felolvasás,” napjainkra is, midőn pedig a törvényjavaslatokat már csak magának olvassa el mindenki s elkészülve jön az elvi vitára. Mert a mi felett a Ház határoz mindig, az főleg a kérdés elvi részét illeti, a helyes fogalmazás aztán bizottmányi dolog levén.

Ezért választatík harcztérnek a második felolvasás vagyis a bill tárgyalásának azon időpontja, midőn elhatároztatík, valjon helyes-e elvileg. Ha ezen szempontból rosztaltatík, ellenzői indítványozzák, hogy „a bill mához hat óra olvastassék meg másodszor” — ezen nyilatkozat parlamenti értelme az levén, hogy

majd máskor. Az ellenzés ezen része udvariasan hangzik. Hajdan nem kerülték annyira a szót. Mikor nem tetszet valami, rákiálták „ki vele“ vagy pedig rideg indítványt tettek a boszantó tekercs megsemmisítésére, szétszaggattatására, ellöketésére, kirugatására, az asztalrólí s elnöki-leg történendő letaszittatására.

Feltéve azonban, hogy a bill nem tiportatott el vagy rugatott ki a házból, hanem átment mind a három tárgyaláson, akkor szépen összeköttetik s felvitetik a lordok házába (House of Lords) egy udvarias izenettel, mely a borítékra iratik, juridicus ős francia nyelven, s a főrendek meg-egyezését kér, s ha a lordoknál is megtörténik a három izbeni „felolvasás“, akkor a bill már majdnem törvény, de ez belőle még sem lehet mig nem adatik rá a fejedelmi szentesítés. Mert arra, hogy nálunk törvényes erővel birjon valamely intézkedés, megkivántatik, hogy elfogadva lett legyen a képviselők, lordok s a fejedelem által.

A királyi szentesítés (the royal assent) olyan szertartás (ceremony), melyet megállapított az idő. Miként 300 év előtt Erzsébet királynő, ugy teszi ma is Victória királynő a parlament törvényjavaslatait törvényekké, beleegyezésének kijelentése által. A királynő elfoglalja trónusát a lordok házában; meghallgatja a törvényjavaslatok felolvasott czimeit, s helyeslést int fejével mindenikre külön-külön, ezen intés

szolgálván felhatalmazásul a parlament jegyzőjének, hogy tudassa a fejedelmi megnyugvást. Tudatja pedig ezt az ismeretes szavak hangoztatása által: „La Re y ne le ve ult” — vagyis „a királynő akarja.” Ezen franczia mondat használatát parlamentaris életünkben emlék gyanánt tartottuk fenn a norman-franczia királyra, a hódító Vilmosra, ki 800 éve jött át a kanálison s legyőzte Angliát 1066-ban.

Egyébiránt elég nekünk, ha a 300 év előtti időre, Erzsébet korára tekintünk vissza. Midőn — 1507 februárjának 9-dikén — leült trónjára, környezve a lordok és követek által, kik összegyűltek látni megnyugvását a Házak által elfogadott törvényjavaslatokban, Erzsébet királynő olyan kifejezést használt, mely nem használtathatik sem Victória királynő, sem bármelyik utódja által soha többé, ha alkotmányunk elvei szerint akarnak eljárni. Erzsébet királynő megsemmisített (quashed) — mint feljegyeztette a Ház naplójában — 48 törvényjavaslatot, melyek átmentek a parlamenten. Nem helyeselve a javaslatokat, nem tetszésének kijelentésére a törvényszerű kifejezést használta mindeniknél, a mint előtte felolvastatott, elmondván, hogy „időt vesz magának fölele gondolkodni.” S határozata ellen nem is lehetett tiltakozni. Erzsébet királynővel szemben nem lehet ilyesmiről szó sem. De később, midőn a trónuson III. Vilmosült, kísérlet tétetett ez irányban is. Az alsóház meg-

kísérlette kényszeríteni a királyt, hogy ne használja kétségtelen jogát a törvényjavaslatok elvetésére. Az eset következő volt.

Egy törvényjavaslat 1693-ban elfogadtatott a parlament által, hosszú vita után, felterjesztett a fejedelmi szentesítésre. S az ügy nem volt közömbös. Nagy hévvel folyt a harcz mellette mindkét házban; mert mindkettőnek érdeke forgott kérdésben, a mennyiben a bill célja nem volt egyéb, mint védelmezni a parlamentet a korona jogtalan befolyása ellen. S így könnyen érthető, hogy sok küzdelembe került munkájok királyi szentesítését látni sokan jelentek meg a lordok házabeli ceremóniára; mert hogy a király merje a billt visszavetni, arra nem is gondoltak. Hanem III. Vilmos mindig kész volt sokat merni, s a kérdéses napon sem volt kevésbbé kész mint máskor. Leült trónusára s a szertartás kezdetét vette; a törvényjavaslatok czimei felolvastattak. Helyeslést inte mindenikre, míg elő nem jött „egy bill a parlamenti működés függetlenségéről és szabadságáról.“ A parlament jegyzője a királyra nézett ekkor is, hogy lássa a helyeslés szokott fejbolintását. De a fő mereven maradt, ő felsége felfogása szerint az ő jogkörét sérté méltatlanul ama bill. És a jegyző kénytelen volt kijelenteni, hogy „a király meggondolja a dolgot.“ Ez esemény nagy megütődést idézett elő. Az alsóház tagjai felbőszülve hagyták oda a lordok házát, s visszavonultak saját teremükbe,

melyet magukra zártak, miután eltávolítottak belőle minden idegen. Egy erélyes tiltakozás fogalmaztatott azonnal, s elküldetett a királyhoz. A király azonban nem engedett s jogánál maradt, visszavetni a neki nemtetsző törvényjavaslatokat. E válaszra, mint elképzelhetni, még nagyobb letta zivatar, daczára időszerűtlenségének. Mert megjegyzendő, hogy válságos napok jártak. Anglia háboruban állott Franciaországgal, a belkormányzat ellen forrongás volt; a királynak sok és hatalmas ellenséggel kellett küzdeni, s ezek örvendeztek, midőn észlelék a fejedelem és az alsóház közti meghasonlást. S az alsóház be is látta csakhamar, hogy veszekedni a királylyal annyi lenne, mint segíteni Anglia ellenségeit. A Ház tehát megadta magát, ámbár vontatva. Különben is a király hatalma vagyis törvényes joga nem vonaték kétségbe; III. Vilmos ép úgy elvehete, mint szentesithete bármely törvényjavaslatot. Ma már nem így áll a dolog. Victória királynőnek soha sem kell azon helyzetbe jönni, hogy kijelentesse akaratát, miszerint gondolkozni fog valamely törvényjavaslat felett. Ezen helyzettől megmentetik miniszterei által.

A kormány jelenlegi szervezete olyan, hogy a Házakon átment törvényjavaslatokra a koronától csak egyféle válasz várathatik: a királyi szentesítés, nem pedig bár mikor is, a királyi elutasítás. Fejedelmeink csak tanácsosaik által működnek s ezeknek nem csak vele, de a

parlamenttel is teljes egyetértésben kell lenni. Ha a miniszterek látják, hogy a parlament olyan törvényjavaslatot fogad el, melyről sejtik, hogy nem fog szentesített: tárczáikat le kell tenni. Mert ha nem bírják a parlament bizalmát s a bill át megy a Házakon a miniszterek ellenére: ezek nem maradhatnak a fejedelem tanácsosai, vagy pedig fel kell oszlatniok a parlamentet, mit jogosan megkísérthetnek, hatalmukban állván a dissolutiót alkalmazni bármely törvényjavaslat átmenetelének meggátlására is. Más részről, ha a fejedelem nincs megelégedve miniszterei eljárásával, e minisztereknek ilyen esetben sem lehet megtartani tárczáikat.

De nem lehet tulfeszíteni semmi hatalmat. A közmondás szerint „ha két ember egy lovon ül, valamelyik közelebb lesz a fejéhez.“ Így van ez a nemzeti kormányzatban is: kell hogy a kancárszárat kézben tartsa valaki s irányt adjon. Az ügyek élén egy vezető hatalomnak kell állni. E hatalom és vezető, a mi kormányrendszerünk értelmében, nem lehet más mint a Parlament. Egyetlen miniszterium sem szolgálhatja a fejedelmet, ha nem kap rá felhatalmazást a parlamenttől, s a fejedelem nem kormányozhat, csak miniszterei tanácsa szerint. A király miniszterei tehát a parlamentnek felelősek, mely kezében tartja a kormányzás gyeplőit.

Nyolczvanöt évvel ezelőtt az alsóház egy olyan miniszteriumot erőtetett III. György ki-

rályra, melyet ez nem szenvedhetett. S minthogy nyíltan ellenállani nem birt a parlamentnek : kéz alatt dolgozott ő felsége. Megrontá titokban a Ház tekintélyét s ekkor aztán megszabadult az előtte gyűlöletes miniszteriumtól is. De az ilyen küzdelem tele van veszedelemmel s felforgathat minden rendet.

S hogy nem régebben mint 85 esztendeje még történhetett ily küzdelem : jó lesz nem feledni. Mert kormányzati rendszerünk akkor is épen olyan volt mint a milyen ma. S mégis közel állott a megtöréshez. A tanuság belőle világos. Mi sokat beszélünk kormányzatunk szilárdságáról; dicsekedünk alkotmányunk meggyökerettségének erőteljességével. És tagadhatlan is, hogy a szervezet, miszerint a fejedelem csak miniszterei által működhetik, e miniszterek felelősek a parlament előtt s az alsóház valóban képviseli a nemzetet, a szilárdság sok elemével bír. A hatalom felosztása egyenlő, a versengő érdekek közti összeütközés elkerültetik; állami rendszerünk súlyegyenzése szerencsésen megvan alapítva. De utoljára is megzavarodhatik még ezen súlyegyen is, mert nem tartatik fenn egyéb, mint az egész nép józansága és helyes magaviselete által. Lehet gátokat emelni a kormányzó testületek közé; de a valódi biztosítékot csak magunk tartása adhatja. A kormányzatnak discretion a gyökere. Ha királyaink, parlamenteink és népünk discret, higgadt és mérsékelt szellem-

ben működnek, kormányzati rendszerünk mindig segítségünkre lesz a jó uton-maradni. De a constitutio magában nem óv meg minket a bajoktól. Bármily jól legyen is ellensúlyozva egy állam kormányzata: beáll ebben a zürzavar, mihelyt a különböző osztályok és hatóságok egymást rászedni, megcsalni törekednének. A szabad és népszerű alkotmánynak — milyen a miénk — abban áll ereje, a mi gyengeséggé is változhatik: tekintélyének mindenki általi fenntartásában. Ezért szükséges, hogy kiki uralkodjék magán. Ha a király uralkodik a királyon, a miniszterek uralkodnak saját magukon és mindnyájan a hányan vagyunk uralkodunk a magunk külön egyéniségén: akkor jogosan dicsekedhetünk, hogy nemzetünk kormányzata szilárd és állandó.

A Ház politikai életében válság gyanánt vehető szavazási megoszlás ismertetése után illő, hogy képét adjam azon csendes állapotnak is, midőn nincs semmi izgató tárgy. Boldog azon nemzet, melynek történetét unalmas olvasni, s leghasznosabb azon törvényhozótestület, melynek vitatkozásai érdektelenek. Az ingerültség mulattat az igaz, de zavart is csinál; a hasznosság arcza többnyire nyugodt; és örömmel mondhatjuk, hogy ilyen többnyire az Alsóház arcza is.

Egy komor szobát látunk tele emberrel, kik nem ülnek pompásan, nem viselnek diszruhát, hanem ülnek amint tetszik s olyan öltözetben,

amilyent felvenni kedvük van, feltett kalappal, felsööltönyben, nagy csizmában, sarkantyusan, vagy másként; némelyek elnyulva a padokon, mások diót és narancsot csemegélvén. A szoba közepén van egy asztal, melynél ügyvédi parókás és öltönyös egyének irnak szorgalmasan. Az asztal mögött áll egy magos szék s ezen ül egy fekete taláros ur, hajporozott, fürtgazdag, óriási parókával koronázottan. S ugyan mi történik itt? Zaj, nevetés, járás-keles s felkiáltások: oh! oh! Mit sem hederítve e morajra, egy köpczös, barnult, elhanyagolt kinézésű egyén áll az asztalnál, melyet erélyesen verdes öklével s a honnan mindig csak a magos széket és óriási parókát nézi. Valószínű, hogy beszél, mert hát hadonáz szüntelen, de zavargó tömeggel van dolga. Végre azonban hallhatóvá emeli hangját; az „oh! oh!“ kiáltozás elcsendesül s „halljuk! halljuk!“ hangzik helyette. A szónok tekintete tündöklöklik, arcza lelkesül, s lelkesülése csakhamar viszhangra talál hallgatóiban is, s a rábeszélő ékesszólás rohamát élénk helyeslés jutalmazza.

Ez volt a Ház képe 1782-ben, midőn Mórítz ur, egy berlini író látta azt. A köpczös és elhanyagolt kinézésű egyén a híres F o x Károly volt, az óriási parókát pedig C o r n w a l l elnök hordá. És Moritz ur helyesen ítelt. A szoba valóban komor, a gyülekezet valóban zavargó és F o x Károly csakugyan ügyetlen külsejű ember volt, de nem kerülé ki Moritz ur figyelmét a

nagy szónok bámulatos lángesze sem, sőt feljegyzé, hogy utját bőven jutalmazva látta az Alsóház megtekinthetése által, pedig azon időben Berlinből utazni Angliába annyi bajjal, fáradsággal és veszedelemmel járt, a mennyiről ma már alig lehet fogalmunk is.

E kép után egyébiránt furcsa fogalommal lehet az ember a Ház nyugodt és hasznos állapotáról, mely zaj, különös hangok és járás-kelés által tünteti ki magát. De ez már így van: képviselőink zavargók a legrendesebb munkásság alatt is. Egy hajdani elnök találós megjegyzése szerint „az Alsóház nem tanít illemre“. Hanem azért dolgozik mégis és nagyon eredményteljesen. Eljárását gyakorlati szellem, vitáit érvaloposság jellemzik. A Házban több hivatkozás van tényekre és számokra, mint az érzelmekre; gyakoribb a csipős megjegyzés, mint az engesztelő nyilatkozat, s hallgatóit nem annyira elbájolni, mint meggyőzni törekszik minden szónok. Öndicsérésről, nemzeti dicsőségünk tömjéneztetéséről soha sincs szó. A brit orosz lány magasztalására nem igen vállalkozik valaki; s béke hagyatik a lobogónak is, mely daczol a végzettel. A mi pedig az alkotmány oltárát illeti, ennek lépcsőzetein már épenségesen senki sem ajánlkozik meghalni. Ismeri mindenki a légkört, melyben él s tudja, hogy az ilyen pompás frázisok megéljeneztetése mily gunyosan hangzanék.

Sőt még a régi szabadság és hajdani igazság

érdemlett dicsértetése iránt sincs sok türelem. — „Miként van az, hogy a szabadság áldásairól, a brit alkotmány dicsőségességéről soha sem hallok semmit az önök vitatkozásai közt?“ E kérdésre Sir J. Mackintosh felelt meg kielégítőleg, midőn szóla: „A bizony csak akként van, hogy mi már túl vagyunk az aféle parádén.“ — Egy szóval: a felesleges, pusztá czifraság iránt nincs elnézés a Házban. De a nemes szózat, az őszinteség egyszerű nyilatkozata nem maradnak hatás nélkül soha, s az igazság szeretetétől lelkesült ékesszólás mindig megtalálja útját a Ház helyeslő szívéhez.

Az alsóház jellege, hogy rendet tart a zavarásban is, s eljut céljához bármily rögzös legyen útja. Aztán a zavargás inkább a felszínen van s képviselőink nem ijednek vissza semmitől. Ha van min nevetni, nevetnek; ha valamely jó história kereng a padokon, hahota kíséri mindenfelé. De a komoly szavak is megteszik hatásukat a Házra rögtön. S ilyenkor még a mosoly is viszatartatik, mint időszerűtlen. Itt egy példa. A Ház figyelt egy ékes beszédre; a vita tárgyát megilleté a komoly gondolkodás; a háboru iszonyatosságai említették fel, s bárha jóval éjjel után járt az idő, nem türelmetlenkedett senki. A szónok, hogy annál hatályosabban kimutassa a háboruk átkos-voltát, elősorolá az általa feldult áldásokat s ezek közt a boldog gyermekkor örömeit. „Mit látnék én — szóla — ha most

hazamennék? játszó gyermekeimet családi tüzhelyem előtt." E szavakra sokan néztek az órára s nem egy arczon villant meg a vigyorgás ösztöne, mert midőn ama szavak intéztettek a Házhoz, éppen reggeli két óra volt. Hogyan! hát azok a gyerekek még fennvolnának oly későn! s játszadoznának még reggeli 2 órakor is, a tüzelőtt? Mentsen isten! Ilyen és hasonló gondolatok merültek fel többek lelkében s a szónok által használt kép természetlensége csaknem elnevelteté az az egész Házat. S a nevetés mégis elmaradt, mert senki sem akará derültség által zavarni meg az emberi nyomorok valódi és szomorú történetét.

De ilyen önuralomra a nevetésre hajlandó Ház részéről csak akkor számíthatni, ha valaki kivételes hatással beszél, mert törvényhozóink egyébiránt készek a kaczagással minden bármily csekély indokból. Nem tudom megmondani a következő hóbortos eset idejét, de régen történetett, mert az urak még kardot és parókát viseltek. Egy este, midőn érdemlegesen folyt a tárgyalás, felkelt helyéről egy magos, mogorvaképi követ s lesétált a termen, pompásan, ünnepélyesen, meredt tekintettel. Utána sunyogott félénk sietséggel egy kopott külsejű, hitványkozott alak. S rettentő hahota tört ki egyszerre minden oldalról. Mert hát a fennhéjázó ur, midőn büszke sétájára indult, kardmarkolatával elvitte magával, öntudatlanul, barna a parókát szomszédja

— a fösvény Elwes — fejről, s ezért ti-
pegett utána a bukdácsoló, kopasz tulajdonos
Furcsa jelenet lehetett. Későbbi időkben az ilyen
nevetséges esetek annyira élveztettek a Ház ál-
tal, hogy még naplójában is megemlítették. Így
találjuk 1604 május 31-én ama tekintélyes la-
pokra jegyezve, hogy „egy szarka repült be az
ablakon“ s hogy ez a szarka „omen gyanánt
vétetett a törvényjavaslatra nézve;“ és valószi-
nűleg rossz omennek, mert kevéssel azután a
bill elvettetett. Május 14-ről 1606-ban pedig
értesítettünk, hogy „egy különös kinézésű egér-
szin uszkár jött az alsóházba.“

És ezt az előzményt nem feledték el Westmin-
ster kutyái. A parlamentben praecedens szerint
történik minden, s a pudli példája követőre ta-
lált 170 évvel később. Ekkor is besétált a Ház-
ba egész bátorsággal egy kutya s leült Nagy-
Británia képviselői, kormányelnöke és Speake-
re előtt, s nem is érte be a csendes maradással,
hanem részt vett a vitában s hangosan ugatott.
Lord North, az akkori kormányelnök, ki épen
beszért, élvezé a tréfát s figyelmezteté a Spea-
ker-t következőleg: „Sir, egy uj tag vágott sza-
vaimba“. A kutya nem vette komolyan e figyel-
meztetést s folytatá az ugatást. Ekkor a jókedvű
Premier megjegyzé rögtön: „Sir, az uj
tagnak nem volt joga másodszor is szólani e
tárgyhoz“.

De más természetű esetek által is félbesza-

kittatott néha az alsóházi vitatkozás. Egy este 1833 marcziusában, egy tébolyodott ember jutott be valahogy a Házba s felrohanva a terem közepéig, itt siralmasan kiáltozott, hogy megmérgeztetik a kormányelnök által. Ugyanazon ülésszakban történt, hogy a karzatról hangosan meghazudtoltatott egy szónok. — És voltak ünnepélyesebb megszakitások is.

A Ház vitáira elcsöndesítő, megdöbbentő hatást gyakorolt némely világhírű emberek rögtöni halálának híre is. Midőn a krími háború rideg telének idején elterjedt egyszerre az értesítés, miszerint a muszka czár nincs többé: a Ház arczatán látható lön a megütődés, a tárgyalás megszűnt s a hajthatatlan fejedelem akaratának megsemmisüléséről, a világi hatalomvágy hiábanvalóságáról folyt a moralizáló beszélgetés mindenfelé. Az ily hangulat ragadós minden tömegben. A czár halála nem volt veszteség ránk nézve s távolról érdekelt minket minden tekintetben. Sőt inkább hasznunkra is válhaték elhunytá, mert hát ellenségünk volt és hatalmas. S megjegyzendő, hogy e halálozás iránt rendkívül eltértek a vélemények. De híre egyiránt megdöbbentő volt mindenkire nézve s bizonyos sajnálkozást is gerjesztett sokaknál. A betegség folytán bekövetkező halál azonban utoljára sem meglepő esemény. Mikor azonban átjött az atlanti tengeren Lincoln elnök meggyilkoltatásának rendkívüli és iszonyatos híre: a Házban oly hal-

kan beszélt, oly csendesen lépett és annyira komoly volt mindenki egész nap, hogy észlelni lehetete a tényt, miszerint valami rettenetes dolognak kellett történni.

Magától értetik, hogy a Házat ijedelem fogta el hajdan, midőn 1605 martiusának 22-én I. Jakab király haláláról terjedt el benne egy alaptalan hír. Még sokkal feleslegesebb megjegyeznünk, hogy a vita megszakadt, midőn 1812 májusának 11-én este, a kormányelnök Perceval urat agyonlőtte egy tébolyodott ember az alsóház ajtajánál. Az ilyen esetek hatása könnyen elképzelhető, még ha nem oly közeliak lettek volna is. Sigy nem annyira ezek mint azon külföldi és távoli halálozások által előidézett részvét kivételesebb nemének mutatkozása által ítélhetni meg az Alsóház jellemének nemes természetét.

Azon jelenetek egyike azonban, melyekről a német utazó megemlékezett 80 év előtt, mai is előfordul. Moritz ur látta és hallotta mi módon köhécseltetik agyon egy időnkivüli vitatkozó s miként kényszerithetni valakit az elhallgatásra és leülésre. Akkor is léteztek már a köhögés rettentő fajtái s az oh! oh! oh! és a gunyos helyeslés, röhögési rohamok s a rikoltozás: tárgyra! tárgyra! tárgyra! s Moritz urnak igaza van, hogy e jelenet igen fájdalmas lehet az illetőre nézve. De sajnos is az egész Házat illetőleg, hanem hát régi história, mely mindig megújul. Azt képzelhetnők ugyan, hogy az Erzsébet királynő

korabeli angolok komolyak és ünnepélyesek voltak; de bizony azok sem voltak különbek a korunkbelieknél s rut zajongással némiták el a szónokot, ki untatá őket, sőt „fütyöltek, pökdöstek s borzasztó lármát csaptak,“ (lásd D'Ewes Journal, 1601) midőn elveszték türelmüket. Napjainkban ilyenekről ugyan nem hallani többé, de a zajongás borzalmassá válik jelenleg is, mihelyt nem érti meg valaki a Ház érzelmét.

Az elhallgattatás ezen durva módját lehet menteni, mert hát nincs más mód. A Házban nincs időhatár a beszélésre, mint van más gyűlésekben. Azon képviselő, ki szólásban van, szólhat örökre. Beszéde a végtelenig terjedhet. Megtörtént egyszer, hogy egy képviselő odahagyta a vitát, kirándult birtokára s ott megébédelt, s midőn visszatért falujából, Westminster palotájába még beszélve találta a szónokot, kitől menekült. Ez legalább az adoma, s nem is valószínűtlen. Négy, öt, hat óráig tartó beszéd is volt már a Házban újabb időben is, s megjegyzendő, hogy a beszéd unalmassága nem kelt mindig türelmetlenséget. A Ház csak akkor tör ki türelmetlenül, ha ebédelni akar vagy pedig valamely vezérszónok zárbeszéde után sóvárog. Bár miként széptsük is azonban szokást, rut marad az kétségtelenül s szörnyű szenvedélyességre ad okot néha. O'Connell kijelenté egyszer, hogy nem hagyja magát elnémíttatni „a baromi bögés által“; Burke pedig felkiáltott, hogy „egy csa-

pat fattyu szemtelen ugatása által“ nem fog elhallgatásra ijesztetni.

„Nagyon meglepett hallanom, — jegyzé fel ugyancsak Mórítz ur — hogy mennyi nyers gorombaságot mondanak egymásnak a tagok.“ S tagadhatatlan, hogy akkor — habár javulóban volt is — a Ház nem állott távolról sem az illedelmesség azon fokán, hol már látható jelenleg. Régebben még a külső alak, a kormányelnök idétlen kinézése is guny tárgyává tétetett a törvényhozók által. A nemes lelkületű férfiú, Burke rendkívül durva volt. Egyszer kikelt lord North ellen „ki jobb lábát egy rőnyire nyújtja ki ballába előtt;“ és „forgatja kigyult szemeit s rengeti terhes alakját.“ Pitt, kinek nevét büszkén említi Anglia, nem kevésbbé gorombán támadtatott meg, midőn (1773-ban május 11-kén, Barré ezredes-képviselő által) elmondaték róla, „hogy felveti tekintetét az egekre, melyek hitszegéseit ismerik“ és „kitépi a nemzet szivét.“ Nem szükséges e példákból többet is idézni; de már Mórítz ur is észlelte, hogy az ilyen támadások sokat vesztenek élükből azon házszabály által, melynél fogva a tagoknak nem szabad saját neveiken említeni egymást. Valószínű ugyanis, hogy a Házban használt haragos nyilatkozatok azért nem hangzanak oly botrányosan mint az utczai nyelvelések, mert az elnökhez kell intéztetniök s bizonyos meghatározott formák közt maradniok. Így például tilos azt mondani vita

közben az ellenfél állításáról, hogy „nem igaz“ de nincs tiltva szavainak igazságát tagadni „a mennyire csak megengedi a Házban alkalmazható kifejezés.“ S közömbösséget nyilvánítani az iránt mi „olyan oldalról“ jön, szabadságában áll mindenkinek, de senki sem jelenthetné ki rendreutasítás nélkül, hogy közömbösen veszi a mi „olyan embertől“ jön. Van azonban egy támadási mód, melyet — ha jól értjük a régi előzetességek jogosultságát — a haragos képviselők szabályszerűleg is használhatnak. Mindenkinek szabad olyan vadul nézni valakire, a mint épenségesen kedve tartja. Bizonyos Jesson ur — 1642 januárjában — ki Coventry várost képvisel, felugrott hevesen, tiltakozni egy törvényjavaslat ellen, mely hátrányos volt küldöinek üzletére nézve. És utána felállott Sir H. Mildmay rendreutasítást kérni Jesson urra, kiről állítá, hogy vadul és nem parlamentaris modorban nézett rá míg beszélt.“ És a Ház megvitátá Jesson ur szemmeresztését, minthogy azonban semmi határozat sem találtaték a Ház jegyzőkönyveiben semmiféle nézés iránt : a bösz szemléletre nem mondatott roszalás.

Örömmel mondanám, hogy most már nem halani keserű szavakat az alsóházban s hogy nincs gunyoros vagdalkozás soha. De kénytelen vagyok elismerni, hogy van biz ott éles kifejezés, szurós mondat és ingerült roham most is, bármennyire takartassék is a parlamentaris illem pamutjába.

Világos a mondottakból, hogy az alsóház nem teszi könnyüvé a beszélést. A legbátrabb ember is érezhet némi félelmet, midőn olyan hallgatók előtt kell szólnia, kik készen állnak felfogni mindent, elfogadni minden kihívást s megkülönböztetni az üres frázist az értelmes szavaktól. Van egy életkép, melyet egy tökéletesen megbukott és elnémulásba süllyesztett új tag festett élénk színekben, saját szenvedéseinek ismertetésére. Lord Guilford — legidősebb fia azon lord Northnak, ki tréfált a kutyával — következőleg írta meg érzelmeit. „Felkelvén megtaláltam az elnök tekintetét *) s elkezdtem beszélni, de alig mondtam el két vagy három tételt, midőn szemem elhomályosult. Aztán elvesztém emlékezetemet s nem vehettem ki semmit csak az elnök parókáját, melyet láttam miként dagad nagyobbra és mindig nagyobbra, míg végre elboritá előlem az egész Házat. Visszahanyatlottam ülémre.“ A Ház naplójában pedig felvan jegyezve egy másik szerencsétlennek kinézése balvégzete alatt. Ezen hiteles okirat szerint 1601 deczemberének 3-án „Lock Zakariás ur beszélni kezdett, de annyira elfogá a remegés, hogy nem volt képes folytatni első pár szavát, hanem állott egy darabig némán s aztán leült “

*) To catch the Speaker's eye — megfogni az elnök szemét, vagyis az elnök által megpillantatni, annyit jelent Angliában, hogy szóláshoz jutott az illető.

És van e tárgyra vonatkozólag hagyományos adománk is bőven. „Ime, elnök ur, egy másik vonás azon elodázó rendszerből. Nem így tettek az athénei hazafiak — uram! a rómaiak... Uram! elvesztettem okoskodásom irányát. . . . Uram, uram, uram! (Sir — Sir — Sir) én leülök.“ Egy másik pedig szónokolt következőleg: „Elnök ur! Uram! én bámulok! — Uram! én bámulok!“ Hogy min bámult, azt nem tudta meg senki, mert leült titkával együtt.

Az olyan tűzpróba, milyenről Lock ur remegése s Bámulok ur jelenete tanuskodtak, nem kikerülhetlen feladat a parlamenti tagok pályáján. Lehet valaki igen hasznos képviselő, a nélkül, hogy szavát ismerné a Ház. Egy államférfiu — Erzsébet királynő korában — mondta, hogy „egy parlamentnek legbölcsebb részét azon tagok képezik, kik legmélyebben hallgatnak. Nem kell e nézetet lenevetni ma sem. A zárt ajkak s éber szemek nem bizonyítékai a tehetségtelenségnek. Azon képviselők, kik figyelnek állhatatosan a vitatkozásokra, s hallgatnak állhatatosan, elődjük gyanánt büszkén idézhetik a nagy történetíró Gibbon urat, kinek nyelve oly némás s feje oly tartalmas volt mint a milyen lehet valaha akármelyik angol nyelvés fő.

Képviselőink hallgathatnak tehát tetszésük szerint, s mégis teljes elfoglaltságban lehetnek. A parlament tagjainak élete nem henyélhet. Igaz, hogy volt egy ur, ki 200,000 frtot költött meg-

választatására s képviselt egy megyét hat vagy hét éven át, s e hét év alatt csak egyszer s akkor is csak egy perczre jelent meg a Házban. De ez az ur száz év előtt élt és halt meg. Napjainkban már nem hanyagolhatja el ennyire kötelességeit bármelyik képviselő is. S e kötelességek terhesek. A házi rendet megérteni csak úgy lehet, ha egy 800 lapnyi munkát tanult meg valaki, számoktól, tényektől, parlamenti adatoktól tövisesen állván előtte minden lap.

A tárgyalásokkal lépést tarthatni csak úgy lehet, ha a tagok átgázolnak azon irománytömegben, mely törvényjavaslatok, jelentések, indítványok s több ilyenek alakjában halmozódik asztalukra naponként. A parlament működésének ilyen okmányai körülbelől 70 kötetet képeznek évenként. Aztán — nem is említve mennyi levelet kell írniok, mennyi küldöttséget fogadniok s mennyi látogatást tenniök: a parlament tagjainak sok időbe kerül a megszámlálhatlan kérvények beadásának elvállalása is. Mert ezen petitiókat meg kell vizsgálniok, valjon szabályszerűleg vannak-e kiállítva s kezeskedniök kell mindenikért saját illető nevük aláírásával. Már pedig 24,000 kérvény mutattatott be egyetlen ülésszak alatt. Hát még a rendes foglalkozás: bizottmányi ülések, törvénymódosítási értekezletek mennyi időt és fáradságot igényelnek! S ezekhez járul a rendkívüli felelősség, mely a parlamentre hárul az által, hogy magának

tartotta fel ellenörködni bizonyos vállalatok felett, minők a városi vízvezetés és a vasutak építése. Pár év előtt a nem miniszteriális (private = egyéni) törvényjavaslatok 10,000 sűrű nyomatu lapot foglaltak el. A munkafalánk embert kielégitheti már az ilyen billeg iránti bizottmányokbani részvétel is; már pedig ezekből nem vonhatja ki magát egyetlen képviselő sem.

De nem válogathatnak különben is, sem a munkát, sem az időt illetőleg. A törvények és kormányzat westminsteri gyára is hasonlít a másféle gyárokhoz: dolgozni kell benne a mint jön, s a dolog torlódása nagy. A tagok gyakran vannak bizottmányilag elfoglalva reggeli 11 órától délutáni 4 óráig, a délutáni 4 órától pedig a Házban másnap reggeli 2 óráig. Az ülésszak alatt déltől jóval éjfél utánig együtt van a Ház csaknem naponként, s azon éjjeli órák a legbágyasztóbbak. Az 1860-diki Alsóház üléseinek éjfél utáni ideje 150 órányit tett. Ez felért 15 tartalmas nappal, mert tíz óránynál több munkát nem bír el folytonosan a legerősebb agyvelő sem; s az a 15 nappal felérő éjjeli tevékenység egy rendkívül dolgoz ülésszak végén történt. És ez az éjjeli munka nem végeztethetik máskor. A parlamentnek szüksége van az iparüző, szakemberek jelenlétére; ezek pedig napközben elvannak foglalta saját ügyeikkel.

Érdekes tudni, hogy a társalmi elfoglaltatás

milyen hatással volt a parlamenti idő szabályozására. Hajdan reggeli hat vagy hét órakor kezdődtek az ülések. Ez nagyon alkalmatlannak találtatott s 9 órára határoztatott a megnyitás. Hogy délben vagy épen esti 6 órakor kezdődjék az ülés, arra gondolni borzasztóság volt 200 év előtt. S valami 50 évvel idébb még keserű panaszokban tört ki a jó O n s l o w elnök a képviselők tunyaságán, kik délutáni 2 óra előtt nem akartak megjelenni. Egy század óta rendessé vált a délutáni 4 óra, mint azon idő, midőn a Speaker elfoglalja székét.

Az alsóház szokásai egy pontra nézve megjavultak; elég soká ülés ez ugyan éjjel is, de nem egész éjjel. Régebben megtörtént ez is gyakran. Az áprilisi hajnal első sugárai Pitt egyik (a rab-szolgakereskedésről 1792 áprilisének 2-dikán mondott) beszédének legnemesebb vonásait sugalmazák. Volt — 1783-ban — egy fontos szavazás félkilenczkor, nem este, hanem reggel, s ez nem volt ritka eset. Sir Samuel Romilly, ki 50 év előtt tartozott parlamentünk diszei közé, a Ház virasztó szokásaihoz következőleg alkalmazkodék. Este részt vett a vitában, aztán hazament, lefeküdt, aludt reggelig s ekkor sétált egyet kávézása előtt s ennek élvezete után vizszatért szavazni a Házban, mely egész éjjel ült. És emlékezetben maradt azon jókedvű ur, ki reggeli hét és nyolcz óra közt tartott beszédjét következőleg kezdé: „Elnök ur! nem mentegetem

magamat, hogy most keltem fel szólani, mert hiszen én reggeli 7 órakor szoktam felkelni minden nap.“ És bárha az ily tréfára nincs többé ok, de — reggeli 4 és 5 óra közt jár mégis igen gyakran az idő, midőn hallatszik végre a fő ajtónálló vigaszteljes kérdése : Ki megy haza ?

Ha meggondoljuk mennyi pénzbe és fáradságba kerül némely választás, mennyi munka vár a megválasztottakra — valódi, nehéz, száraz, tartós munka, későn fekvés, korán kelés, a Ház meleg levegőjében s a bizottmányi termek rekedt körében — bámulva kérdehetjük, hogy ugyan miért kerestetik a képviselőség ?

A mibe kerül, nem nyerethetik vissza. A tagok pénzbeli kiadásai nem térítettnek meg. Ingyen kell dolgozniok. S azon szorgalom és képesség, melylyel valaki kitünteti magát a Házban, sokkal több anyagi hasznot biztosítának részére a Házon kívüli tevékenység térein. A kormány legjobban fizetett hivatalnoka sem mérközhetik jövedelmére nézve az üzletvilág embe-reivel. Ha a képviselőség egy egész életre szólna, akkor még hagyján, de a képviselők változnak szüntelen s egy miniszterium sem tart sokáig. Ha azon bajoskodás és költség, melyek által törvényhozó székbe jutnak némelyek, kereskedelmi vállalatokra fordíttatnának, a nyereség sokkal nagyobb lenne, még a kormányelnökre vonatkozható esetben is. De ha nem pénzre számítjuk a

nyereményt, akkor van a parlamenti tagságból nagy haszon.

Az alsóház igen érdekes hely. Előtte jelenik meg folytonosan a nemzet minden aggodalma. Bár mivel foglalkozzék is e nagy birodalom — egy rendőri főveg alakjával vagy pedig hadvezetéssel — mindennek nyoma lesz a parlamenti vitákban. S akármilyen kérdés foglalkoztassa is a Házat, megvizsgálva leend az kívülről is belülről is, minden oldalról. Ülással és szóval birni egy ilyen helyen elég előny már érdekességénél fogva is; értelmi szempontból pedig megbecsülhetlen. Egyszer kérdeztem egy hirlaptudósítót, hogy ugyan miért tölti idejét naponként a sajtó-karzatton? „Azért a mit ott tanulok“ válaszolt és nagyon helyesen. Mert kétségtelen, hogy a folyó esztendő történetének ugyanazon időbeli legjelesebb embereink általi tárgyalatásából sokat lehet tanulni. Az egymásután következő események és tárgyak megvitatása, ugyanis nemcsak pusztá beszéd. Magát hazánk történetét látjuk készülni az Alsóházban és ennek munkásait a nemzet állítja elő legkitünőbb fiai közül.

Aztán van az Alsóházban élet — erőteljes és élénk. Fecsegése is a legjobb fajtájú. Sehol sem lehet annyi ujságot hallani és mondani mint ott. S ez nem is csupa pletyka. A legválságosabb hírek is ott jutnak először köztudomásra igen gyakran. Az elnök széke mellől jelentetik be a kor-

mány által, ha háboru indittatik vagy tört ki s ha béke iránt lehet remény. Az ilyen híreket maguk a korona tanácsosai közlik s kijelentéseiket az őket hatalombantartó Ház veszi tudomásul. Európa ütere, népeink szive az Alsóház hírei szerint ver.

S nincs semmi ok arra sem, hogy politikai nagy sokadalmunk szégyenlje magát tréfái miatt. Ha az alsóházban derűtség, mozgalom, izgatottság tör ki, ez csak onnan van, mert rendkívül életteljes s egy birodalom hatalmának forrása. Ezért oly érdekesek a nagyobb szavazások előtti napok s ezért oly vonzalmas a parlamenti tagság. Nincs sem király, sem császár, ki egy hatalmas állam kormányzatában szabadabb és közvetlenebb részt venne. Midőn egyetlen kérdés csomójába összesülnek és gomolyodnak az események, s e kérdés megoldása kerül az alsóház elé, minden parlamenti tag szavazata világosan és egyenesen Anglia jövőjére hat, s befolyását rögtön láttatja hazájának arczatán.

Párhuzamosittassék e hatalom azokéval, kik a parlamenten kívül maradnak, bármily tehetségesek legyenek is különben. A kitünő hirlapíró, midőn élénk józanságtól csipős cikkeit szerkeszti, olvasóinak felrázását reményli. Lehet, hogy fel is rázza őket, lehet hogy politikájuk módosítására is hatással van; de azért a világ mégis úgy kél fel és fekszik le, mintha a hirlapi

dörgés meg sem történt volna. A lelkes ir egy hitszónoklatot, melyről érzi, hogy új szellemet fog önteni hallgatóságába. Lehet, hogy jobb utra is térít többeket, de azért nyája hétfőn reggel mégis csak az előbbi állapotban lesz. A tudomány embere készít egy könyvet, melynek nyoma lesz a tudás terén örökre, de azért a népség mégis közönbösen sétál el ajtója előtt. Nem ily hatalmat gyakorol a parlamenti tag. A szabad kereskedésre adott szavazata által megtölti a magtárakat, sőt életet ad az utczáknak is, egy másik szavazatától pedig egészségessé válhatik a városok levegője s eltávolíttatnak a ragadós betegségek, mint szavazata ad nevelést is a gyermekek ezereinek, kik különben nyomorultakká lennének, s habár az iszákost kijózanítani, a fajtalant erkölcsösíteni s a világot tökéletessé tenni nem képes a parlamenti tag sem; de szerezhethet békét s védheti a gyengét minden szavazatával. És az ilyen szavazatoknak van látatja azonnal. Egy nemzet jóllétének történetét érti mindenki, az anyagi elégedettséget nem titkolhatja el senki egy percze sem.

A képviselőség valódi értéke az ily befolyás gyakorolhatásában, élvezetében áll. Nagybecsü a szellemi, kedélyes előnyök által is, s páratlanul áll mint első rangú időtöltés is, de igazi, legnagyobb jutalma egy parlamenti tagnak még sem egyéb mint a hatalom, melyet döntőleg gyakorolhat nemzete ügyeinek elintézésében. Ezért jo-

gosult és érthető mindenkinél a legfőbb ambitio: tagja lenni azon Háznak, hol a tagok ilyen kiváltságban részesülnek, s egy erős nemzet teljhatalmát képviselik.

Megfeleltem azon kérdésre, hogy ugyan mi haszon van a képviselői állásból, mert e kérdésnek — mely választások alkalmával annyiszor emlittetik — most már csak a kérdőre s nem a jelöltre nézve lehet sértő értelme. Bizonyos ugyanis, hogy az állami szerződésekből szelejtecskék, kincstári zsebelések, botrányos nyugdíjak és henyélési fizetések idején tul vagyunk s a nemzet zsebét nem lehet többé megrabolni. Az eféle nyereményekre már nem számíthat napjainkban a parlamenti tagság útján senki. Még azon hivatalok is gyéren vannak s keveset jövedelmeznek, melyek a képviselőséggel megférnek; s ha elnyeretnek sem biztosak, de annál több munkával járnak. E tények daczára is azonban csaknem átalános a gondolat, hogy a parlamenti tagsággal járni kell valami fizetésnek s hogy a bizottmányokban végzett dologért díjaztatik mindenki. E gondolat nem egyéb mint balhit.

A mit parlamentünk tagja nyer állásából, az egy jogosult nagyravágyás elégtétse, a hatalom nemes használatának érzete s a minden ángolban meglevő büszke öntudat, hogy tehet valamit az ország javára.

Parlamentünk legrégibb, legerélyesebb, legtisztább és leghatalmasabb a világ minden tör-

vényhozó testületei közt. Ki akarhatná, hogy másként legyen? Ki óhajthatná, hogy parlamentünk elveszítse e magasztos fenségét? Senki. De e szomorú változás megtörténnék, mihelyt a nemzet nem gondolna a választó jog gyakorlataival, a nemzet kitünő emberei elidegenítettének a parlamentbejutás vágyától s az alsóház iránt nem tartatnék fenn a kellő tisztelet.

Második Rész.

Az elnök (Speaker) és a fegyvernök (Serjeant-at-arms).

Bevezetés. — Trevor elnök kiüzetése. — Lenthal elnök ijedelme. — Onslow elnök. — Norton elnök és III. György. — Az elnök kötelességei. — Egy képviselő, a ki magát kiszámítja. — Az elnök felelőssége. — Döntő szavazata. — Egy kormányelnök könnyűben. — Az elnök tekintélyének forrása. — A parlament megnyitása. — Erzsébet királynő diszmenete. — Az alsóház a felsőház korlátjánál. — A Speaker választása. Yelverton mentsége. — Seymour elnök nem ismerteti el II. Károly által. — A Ház börtöne. — A Ház előjogai elleni sérelem — A Ház megvédi méltóságát. A parlamenti előjog ellen vétkezők büntetése. — A hirlap-tudósítók karzata — A hirlaptudósítókkal folytatott harcz. — A hirlapok és a parlament.

Lehet, hogy sokan tették már magokban a megjegyzést, miszerint előadásomból utoljára sem nyernek egész képet az Alsóház működéséről. Tökéletesen igazuk van. De hogy képeim csak töredékek, arról nem tehetek. A B. C.-féle leírást adni a parlamenti élet nagyszerűségéről nem lehet az én feladatom. A ki meggondolja tárgyam mekkoraságát, érteni fogja az ismertetés nehézségeit is. Most például, midőn a Ház elnökének kötelességeiről készülök szólni, úgy találom,

hogy ama kötelességek kézikönyvében 120 sűrű nyomatu sorból áll maga az index is. Minthogy azonban ez index leggyorsabban jelzi azt, mi az elnöktől megváratik, hát olvassuk : „1. A hivatal első nyoma. 2. Rangja. 3. Jegyzőkönyvi megrovás.“ Ugyan hova lennénk, ha ezt folytatnám? Van egy másik mód is az Alsóház tanulmányozására. Itt fekszik lábaimnál egy termetes könyv : a Ház naplóinak első kötete. Ha tetszik olvassuk el ezt elejétől végig, vagyis 4055 lapot, s akkor aztán a tudás fáján leszünk s leszállhatunk róla nagy okosan ismét. Nem tetszik e mulatság? Kár, mert ez első kötetnek van 119 társa s mindenik köpczösebb, sulyosabb és tartalmasabb mint az előbbi.

Maradjunk keretemben, hova csak élénk színezetű képek illenek. Lássuk az elnökség vonásait.

Valami 200 éve mult, hogy egy ügyvéd irodájának külső ajtója előtt ült egy különös képű suhancz, kinek arczát elég ruttá tévé már rendkívüli kancsalitása is, de még rutabbá azon sikamlós pillantás, melyben megrögzött gonoszság ólálkodék. Az ügyvéd szerint ezen kellemetes alak „azért állittatott oda, hogy tanulja meg a törvénykezés gonosz részét.“ A leczke kedve szerint volt. Tíz ujjába keríté azt suhanczunk csakhamar s kapott aztán elég munkát, mert ügyes volt a nyomorult. A játékosok veszekedései, fogadás miatti perlekedések s mindenféle roszhírű

keresetek általa intéztettek el nagy szerencsével. Botrányos magaslatra emelkedett rövid időn. Aztán eljutott idővel, valódi magaslatra is. Körülbelől 30 esztendő kellett neki, hogy az ügyvédi irnokságból olyan méltóságra jusson, melynél fogva kitünő hely illeté őt meg egy nemzeti és királyi menetben. S hogy e kitüntetés mekkora volt, megítélhetni, ha tudjuk milyen kivételes volt azon menet. III. Vilmos király nejének Mária királynőnek temetési ünnepélye volt az, 1695 mártiusának 5-én, oly nap, melyet sokáig emlegetett London. A királynő fiatalon és szeretetve hunyt el. Halála rögtöni, csaknem rettentő volt: megölte a himlő. S a bánat nagy és általános volt. A közgyász soha sem mutatkozott inkább mint Mária királynő elvesztése fölött. Mint a valódi részvét képviselője, elhatározá a Parlament is, hogy testületileg kísérendi sirjába az elköltöztet. S ez volt az első eset, hogy a Parlament megjelent egy királyi temetésen. Hosszu -- fekete és vörös -- talárokban, s méltóságaik buzogány-jelvényeit vitetve, lépdeltek úgy a lordok mint a képviselők házáinak tagjai a gyászkocsi után, melyen biborba takartan feküdt a koporsó. Az utcákat fekete posztó fedé s meghatólag komoly volt az egész ünnepély, képviselve levén benne az egész angol nemzet, nemessége, birái, a londoni polgármester, minden hatóság által polgárilag úgy mint vallásilag. Ezen nagy-szerű menet volt az, melyben -- a főrendek és

képviselők közti diszhelyen, maga előtt vitetett buzogánnyal s ruházatának uszályhordozóival — lépegetett a gonosz kancsalító suhancz, kiből egy gonosz, kancsalító ember lett — névszerint: Sir John Trevor. Mint az Alsóház elnöke foglalá el azon helyet; s ő volt az első Speaker kit akkora kitüntetés ért, hogy az alsóház élén lehessen egy királyi menetben. S ezen megtiszteltetése által lön Sir John Trevor nyilvánosan megneemesítve 1695. márcziusának 5-dikén. S egy héttel később a legsúlyedtebb és legmegvetettebb embernek kiáltatott ki egész Anglia által.

Egy héttel később ugyanis elnöki méltóságos helyéről s Anglia képviselői előtt Sir John Trevor felolvasni volt kénytelen a következő szavakat: „Határoztatott, hogy Sir John Trevor, ezen Ház elnöke, nagy bünt követett el, London városától ezer guineat fogadván el jutalmául.“

Ez márczius 12-én, 1695-ben történt. S Trevor az elnöki székben ült ez egész napon, magasan láttatva bűnének világában. Hivatalos állomásán kelle maradnia, mialatt bebizonyittaték, hogy ő, a Speaker, pénzt fogadott el bizonyos törvényjavaslat parlamenti megszavaztatását elősegíteni; nem mozdulhatott székéről, midőn kimutattatott megvesztegettetésének napja, célja és eszközlői; látni és hallani volt kénytelen mindent, elejétől végig. S aztán fel kellett áll-

nia, hogy felolvassa hangosan s megkérdje a Ház akaratát azon határozati javaslat iránt, melyben bűnössége kimondaték. „Igen, igen!“ hangzott rögtön a Ház akarata. S Trevor — mint kötelessége az elnöknek — megtevé azon második kérdést is, vajjon van-e ellenkező nézetben valaki; de e kérdésre válasz csak az általános hallgatás lön. És így jutott aztán az utolsó ponthoz, melynél ki kellett mondania azon határozatot, hogy ő, a Speaker, olyan nyomorult, a ki megvesztegetteteti magát.

Csaknem megfoghatatlan, hogyan élhet tul valaki ilyen szégyent. Ez ember sem birt el azonban többet. Bármily siklós természetű volt is Trevor, nem lehete kimenekülnie e nagy gyalázatból. Ha másnap is megjelent volna az ülésben: saját kiüzetése iránt kellett volna kérdést intéznie a Házhhoz. Ezt elkerülte; betegnek jelentette magát. Más Speaker választatott s aztán elhatároztatott Trevor kiüzetése.

Az elnöki széket — sem előbb sem utóbb — nem érte olyan gyalázat mint Trevor alatt; s e gyalázatot szégyenlé nagyon az egész Alsóház.

Hanem hogy ez elnöki széket magok a Ház tagjai is meggyalázták botrányos viseletükkal, azt belátni már több idő kellett. Már pedig a durva és erőszakos időkben durván viselték magukat a Speaker irányában is. I. Jakab korában egy tag szándokos sértést követett el az elnök ellen, képeket vágott feléje s kinyujtá nyelv-

vét. S a S p e a k e r nem is nyerhetett sem elégtételt, sem bocsánatkérést. Nehány évvel később L e n t h a l elnökkel történt a következő eset, midőn helyén ült, a Ház színe előtt. Épen a kérdést tette fel bizonyos tárgy iránt, midőn egy hóbor-tos képviselő furakodott háta mögé s „hangosan s hevesen fülébe ordított: Bá h! a S p e a k e r s az egész Ház szörnyü meglepetésére.“ Aztán megtörtént az is, hogy a S p e a k e r figyelmeztetve lön az igazmondásnál maradni s magát il-lendőleg viselni, sőt volt eset, hogy vádoltatott fajtalanságról az egész Ház hallattára.

Minő távol van mindez azon fogalomtól, melylyel jelenleg vagyunk az Alsóház elnökéről! A S p e a k e r szerintünk most már — valóban és kétségtelenül — a birodalom első polgára, ki a legnagyobb tiszteltetésben részesül, mert tudjuk hogy érdemes rá.

S ha idéztem a parlamenti élet botrányos multjának némely részét s elbeszéltem T r e v o r gazságát; ezt nem azért tettem, hogy párvonalozás által emeljem ki a korunkbeli elnökök jellemét. Hála a derék elnökök hosszú sorának: az elnök mostani helyzetének nagyrabecsültetését elismertetni nincs szükség semmi ellentételezésre. Az elnökségrőli rajzomat csak azért kezdém ama sötét vonásokkal, hogy kitüntessem mennyivel tartozik a Ház a derék O n s l o w elnöknek, ki akkor jutott az elnöki székre, midőn a hitvány S p e a k e r e k még friss emlékezetben voltak s a

ki mégis képes volt ama széket olyan becsültté tenni, a milyen maradt azóta mindig. Ő alapította meg és tartá fenn a *Speaker* valódi tekintélyét, eltávolítván magától anyagi károsodásával, a részrehajlásnak még árnyékát is. Midőn megválasztatott, fizetésének egy része a kormány által utalványoztatott. Ez volt akkor a szokás, de egyetlen csekély czélzásra, hogy tán mégis elfogult lehet eljárásában a kormánynyal szemben, melytől fizetést huz: *Onslow* *Arthurn* nem fogadá ele fizetést többé, 35 évi elnöksége alatt soha.

A *Speaker* soha sem nyitja fel száját a Házban, kivéve kötelességből. Régi, nagyon régi azon szabály, miszerint az Elnök nem mondhat véleményyt a vitákban. Azért szónok — *Speaker* — a neve, mert a Házért, de nem a Háznak beszélhet, vagyis ő tolmácsolja a Ház érzelmeit minden állami alkalommal. S ezen minőségében volt is hajdan elég dolga. Midőn a lordok házában jelentek meg az Alsóház tagjai, fejedelmük előtt, a *Speaker* feladata volt egy hosszú, unalmas beszédet tartani. Egy ilyen beszéd négy óráig tartott egyszer I. Jakab király tiszteletére. Egy másik, melyet Erzsébet királynő élvezett, „kitünő oratio“ volt, mert csak két óráig nyult, a *Speaker* előre megigérvén, hogy röviden mondja el az igazat. S képzelhetni, hogy a ki ennyit beszélt csak azért, hogy beszéljen, gyakran vált izetlen hizelgővé is az Alsóház nevében, s most Ezekiel, majd bölcS Salamon, néha dicsőséges

nap, máskor csaknem istenség gyanánt magasztaltattak királyaink. Egyszer az ily mézesmázos beszéd rendre is utasítottatott. Crooke elnöknek, ki szerint Angliát a királynő „hatalmas karja” mentette meg a spanyol hajóhadtól, Erzsébet leszólott a trónusról: „Nem ugyelnök ur, Angliát az isten hatalmas keze mentette meg.”

Norton elnök épen az ellenkező hibába esett valami 90 év előtt. S nem hogy szolgálilag, de nagyon is gorombán viselé magát III. György király iránt. Napjainkban az elnök már csak egy alkalommal szól a trónusán levő fejedelemhez: az ülésszak végén, midőn a megszavazott költségek iránti törvényjavaslatok terjesztetnek a királyi elfogadás alá. E végre jelent meg Norton elnök is, 1777-ben a lordok házának korlátozatalánál. A király ott volt trónusán s a Speaker, mint szokás, megszólalt, de beszédének tartalma elütött a szokásszerűségtől. Norton nem biztosítá a királyt, hogy népe jókedvűleg nyitá meg erszényét a fejedelmi kiadások fedezésére, de sőt leirá III. Györgynek az alattvalók nyomorát, a tulcsigázott adók miatti nyomort, s aztán így végzé szavait: „Mind ennek daczára az Alsóház tetemesen megnagyobbítá felséged jövedelmét, mely soha sem volt ekkora s több mint a menynyire felségednek szüksége van.”

Mind a mellett is, hogy ma már nem sokszor van alkalom megszólalására, a Speaker mégis a Ház tolmácsa napjainkban is. Midőn a király-

nőhez intézett feliratot kell kézbesíteni, az Elnök a vezér és szóvivő. Ugyancsak ő az, ki elmondja a Ház köszönetét azon tábornokoknak, kik érdemeikké tették magukat hazájuk hálijára. Az Alsóház soha sem volt tekintélyesebb mint 1814 júliusának 1-ső napján, midőn megjelent korláztatánál Wellington herczeg, hogy meghallgassa saját érdemeinek ünnepeletetését A b b o t elnök által s az általános éljenzés lelkeségét, melylyel a S p e a k e r ékes szavait kísért az egész álló Ház.

Sok teendője volt hajdani elnökeinknek a parlamenti megfenyítések és megtorlások eszközlésében is. S midőn a Ház korlátjához idézett bünsre mond ki elnöki feddést : a jelenet nagyon ünnepeles. Csak képzelje el bárki is, miként érezné magát, ha éjfélkor a sötét utcákön át egyszerre az Alsóház fényes tömege elé hurczolatnék, mint vádlott és fogoly, kit az emelkedő padok sorainak csoportosult tekintete környez. Az ily szegény pára remegve áll a korlátnál, melynek ércz rudja által záratik el ítélőbiráinak helyiségétől. Mellette áll a fegyvernök (S e r j e a n t - a t - A r m s — porkoláb) magasra tartva azon aranyzott ezüst botot, melynek neve buzogány (M a c e). S a nagy terem másik végén emelkedett széken ül az uszályos öltönyű Elnök s kérdéseket intéz ünnepeles hangon a vádolthoz. E jelenet annyira hatott egyszer egy szegény ördög, hogy lerogyott a korlátnál s kitörte a nyavalya. (1604 jun. 11.) S midőn a Ház utasítja Elnökét

a megfenyítés kijelentésére, a fogoly — kit elvezet aztán a fegyvernök — következő ítéletet hallhat: Mivelhogy ez ország törvényeinek ellenére, szándokosan és vakmerőn bátorkodtál megsérteni e Ház előjogait s a Parlament illetékes testületét: Newgate börtönbe fogsz vettetni, hol a közönséges gonosztevők tartatnak, s ott fogsz maradni mint rab: e Ház hatalmának és igazságosságának tanuságára, saját letörülhetetlen gyalázatodra s másoknak rettentő példájára.

Az elnök kötelessége főleg abban áll, hogy fenntartsa a rendet; s ez nehéz feladat. A Ház tagjai ugyanis — habár nem dohányoznak is az ülésekben, mint 200 esztendő előtt s Marlborough korában, s bárha diót és narancsot sem csemegeznek többé padjaikban, mint szokásban volt még 80 év előtt — elkövetik ma is azon komoly vétséget, hogy beszélő társuk és az elnök közt mennek át egyik oldalról a másikra. S tesznek ennél rosszabbat is; zajongó csapatokba gyülekeznek s aztán beszélgetnek és nevetnek, épen mint hajdan Erzsébet idejében, midőn egy vén képviselő türelmét veszítve kiáltott fel: „Elnök ur! A hol nincs rend, ott zavar áll be. A Ház ajtajánál egy csoport áll, mely lármát idéz elő, midőn feltéttetik a kérdés. Kérem önt, rendelkezze el szétosztatását.“ Az illedelmes magaviselet helyreállítására ma is gyakran hangzik az elnöki: rendre! rendre! s a rendetlenkedők szót fogadnak rögtön, de meg is törik mindegyre. Egy

hajdani Speaker szerint, az elnöki szék nem rózsa-ágy.“ Utódjai sem találják ilyennek.

Egészen komolyan szólva a dologról — az elnök állása folytonos, állandó, terhes aggodalommal jár. Neki kell féken tartani 400 vagy 500 tagot, kik mivelt emberek ugyan, de még is csak emberek, s gyakran hevülnek pártszenvedélyre, ingerlékenyek és ingerlők, soha sem nyugosznak s örökös szemmeltartást igénylenek.

Az elnök másik kötelessége abban áll, hogy a vitát tartsa a napirenden levő tárgy határaiban.

Ezt tán könnyű dolognak hiszik némelyek; tudják meg tehát, mi történt nemrégiben is. Szóban volt egy határozati javaslat a selyem megadóztatásáról. A Ház nem is tért el egy darabig a kérdéstől. Lassanként azonban, mint foszlányképeknél látni, a selyemadó eltűnt s az elnök észlelé, hogy hatalmas prédikáció tartatik a pénzimádásról s az angol nép pénzimádása által keletkező gyávaságról. S minthogy ez csakugyan nem volt napirenden, a szónok visszatereltetett udvariasan a selyem-adóhoz. De az elnöki siker nem tartott soká. Egy másik tag ugyanis élénk érdekeltséggel viselteték a dugafa iránt s cserben hagyta a selymet. A tárgyra vezetettvén vissza ez is, felkelt egy harmadik kóbor szónok, s ez aztán bejárta a kereskedelem minden ágát s magával ragadott egy egész sereget, s lőn vita a szabad-kereskedésről. S a Speaker feladata volt a selyem útjára szorítani azt megint.

S az elnöki állomásban az a fő jellemvonás, hogy tőle váratik a rend fenntartása a nélkül, hogy e végre erőhatalommal rendelkeznek. Bár minő botrányosan viselné is magát valamelyik képviselő, ezt az elnök nem tartóztathatja le, sőt ki sem küldheti a Házból. A legnagyobb büntetés, melyet az elnök alkalmazhat bárkire is, csak abban áll, hogy nevén szólítja, megnevezi az illetőt. Ezen eljárásban közvetítve foglaltatik megrovás. Mert a saját nevén szólíttatás annyit jelent, hogy a kérdésbeni tag úgy viselte magát, mikép megszűnt az on perczre a Ház tagja lenni, hol — mint tudva van — a tagok soha sem említettnek saját neveiken, hanem csak mint illető kerületeik képviselői. Az elnöki megnevezés tehát büntetés ezen distinctiónál fogva. Hanem e bizony nem igen súlyos, bárha egy régi szabály szerint együtt jár vele „a Ház nem tetszése“ (the displeasure of the House). Hogy miként nyilvánul azonban e „nem-tetszés“ s minő büntetést rejt magában az elnök általi megneveztetés: megítélhetni a következő esetből.

Egy ur, kinek zajongó természetét gyakran kelle ijesztgetni a megneveztetése iránti fenyegetéssel, végre felkiáltott egyszer: „Hát aztán mi bajom lesz, ha nevemen szólíttatom is?“ E kérdésre az elnök felele: „Azt csak az egek ura tudja!“ S ennél emphaticusabb módon nem lehetett kijelenteni, hogy azt bizony senki sem tudja.

Az elnök tehetetlen több tekintetben. A Házra — például — nem szabad hatnia semmiféle okoskodással, hanem köteles elvárni hallgatagon a tagok megállapodását azon szabályok iránt, melyeket neki kell végrehajtani s a melyeket — akár helyesek akár nem — szótlantul tartozik elfogadni. A napirend meghatározására sincs joga. Lehet, hogy látja, mily eszélytelenül fecsértetik el bizonyos intézkedés által egyik vagy másik ülés; de a dologba nem avatkozhatik. Már Erzsébet királynő idejében — tehát régen — is rideg megrovás, sőt kipisszegés fogada egy javaslatot, hogy a napirend szabályozása bizassék az elnökre.

Még a szólásra jelenkezők sorozata sem függ egészen tőle. Heves viták alkalmával tíz-tizenkét tag ugrik fel egyszerre, hogy beszéljen. A Speaker — emelkedett ültéből — legjobban láthatja, hogy kié az elsőség, vagyis ki állott legelőbb talpra, *) ki „fogta meg az elnök tekintetét“ — mint mondani szokás. De az elnöki határozat e részben sem mindig döntő, mert a Ház jogosult azt hallgatni meg előbb, a ki neki tetszik. Erre mondhatok egy történelmi fontosságu példát. Az amerikai gyarmatok kivívták függetlenségüket 1782-ben. Hadseregünk megveretett; a segedelmére küldött csapatok elkéstek; mindennek vége

*) Az angol parlamentben nem iratják fel magokat a tagok szólásra.

volt. III. György azonban, makacskodván még ekkor is, nem akarta belátni, hogy Anglia nem uralkodhatik többé Amerika felett. S a királynak volt egy kormányelnöke — lord North — ki kész volt szolgálni urát minden áron. Az Alsóház nem akart hallani a háboru folytatásáról s el volt határozva kidobni a fejedelem hadakozó miniszteriumát. S hat heti tusa után a király és lord North kénytelenek voltak engedni, s a kormányelnök megjelent a Házban, hogy kijelentse lemondását. Sietett, hogy ne előztethessék meg a szólásban s felállott szólni, a kormányelnök szólásjogát a Ház — csupa udvariasságból — nem is vonván kétségbe soha. Hanem hát ez uttal a Ház nem volt udvarias hangulatban s alig állott fel lord North, követelteték zajosán, hogy üljön le s hallgattassék meg előtte egy másik tag, ki vele egyszerre állott volt fel szólni. Lord North azonban sokkal ügyesebb vitatkozó volt, mintsem magát könnyen elhallgattatni engedte volna s mihelyt azon kérdés került elő, hogy kit illet a szólás elsősége, felugrott legelőbb szólni ezen tárgyhoz. S ekkor már nem lehetett megakasztani s el is mondta rögtön — minden vitának elejét véve — hogy ő és kormánytársai letették tárczáikat.

Az elnök függése a Háztól annyira megy, hogy ennek határozatképtelenségét sem szabad látnia, míg figyelmeztetést nem nyer valamely tagtól, hogy nincs meg a quorum, vagy is a

jelenlevők száma nem megy 40-re, melynél kevesebb nem képezhet Házat. A Speaker tartozik negyvenet látni, ha mindjárt csak két tag volna is szemei előtt. S ha ezen két tagok egyike valamely indítványt tenne s a másik által pártoltatnék, az Elnök tartoznék feltenni a két emberből álló Ház elé amaz indítvány elfogadása iránt is a szokott kérdést. S minthogy ez esetben valószínű lenne az egyetértés, jegyzőkönyvbe ígdatatnék ezen határozat is csakugy, mintba nem csupán két tag, hanem 658 képviselőink összes szavazata által hozattatott volna. Felesleges mondanom, hogy ilyen abszurditás még nem fordult elő.

Elég az hozzá, hogy azok, kiknek (quorum) jelenléte szükséges, hogy Ház legyen, ke llő számban vannak az elnökre nézve mindaddig, míg valaki nem tesz czélzást az ellenkezőre. Mihelyt azonban ilyen czélzás tétetett, az elnök tartozik meg számlál ni a Házat s félbeszakítani minden vitatkozást. Két perczig a csengetyüké a szó mindenfelé s az ajtók feltárva állanak. Aztán megszámláltatnak a jelenlevők maga az elnök által s ha nincs 40 tag, azon este vége az ülésnek. S az elnöknek néha nem kell csak a legkisebb czélzás arra, mit saját tudtából jelzeni nincs joga. Pár éve, hogy egy igen komoly tárgyban nagyon komolyan beszélt egy szerfelett komoly képviselő. S ha e képviselő megmarad komolyságában, be is végezhetné vol-

na beszédét. S e beszéd még is befejezetlenül maradt örökre. Boszankodva ugyanis, hogy a Ház üres, elkezdett tréfálni a zsfolt hallgatóságról, ellepett padokról sat. E tréfa végzelmes volt, mert célzásul vétetett a jelenlevők számának elégtelenségére. „Rendre! rendre!“ hangzék rögtön az elnöki szózat, melylyel a vita megállíttatik. S a szónok leült megdöbbenve, mert elménczedésének hatását nem érté. Az elnök pedig felkelt ünnepélyesen, s elkezdett számlálni: egy, kettő, három sat. ujjal mutatva minden beszámítotttra. De a két percz elteléseig sem jött össze több, mint 20 tag; s a Ház szétment, nagyot kaczagva a szerencsétlen oratoron, ki saját magát kiszámláltatta.

Az elnök még hivatalos ülését sem hagyhatja el, a napirend kimerülte után sem, hacsak egy képviselő baráti szava által fel nem szabadíttatik. Ezen segítő szó nélkül a *Speaker* köteles a Házban maradni, még ha ez teljesen kiürülne is. S ez meg is történt. Egy hosszú ülés végén, sietve távozván mindenki, a tagok megfelledeztek elnökük helyzetéről. Ott maradt tehát, mozdulhatlanul „a speakerek ősi székében“ s ott kellett volna ülnie maiglan is, ha nem hivaték vissza egy képviselő, hogy kimondja a varázstörő szavakat, miszerint „a Ház most napolja el magát — that the House do now adjourn“.

Még az aranyzott ezüst-buzogány — az elnöki

tekintély sajátyszerű jelvénye — sem tartozik a Speaker és Ház tulajdonai közé. A buzogány (mace) csak kölcsönöztetik a királynő által minden elnöknek s visszavéttetik, midőn a parlament nem ül.

A valódi tekintély hatalmával bír az elnök utoljára is, bármily tehetetlennek látszik is. A Speaker épen azért hatalmas, mert nincs hatalma. A rendet fenntartja az által, hogy ennek képviselője, saját erő nélkül. Mert hát mit jelent szava? Emlékezteti a házat saját méltóságának fenntartására, higgadtságának megőrzésére. S az elnöki eljárás kiválólag igazolja azon egészséges elvet, miszerint leghatályosabb segítség az emberekre nézve, ha rájuk bízatik magukon segíteni. Az elnök örökös a tagok jogai és kiváltságai felett s tanácsot is ad az ügyrendet illetőleg; de ha olyan kérdésre kérnek tőle választ, melyre maguk is megfelelhetnek, az elnök udvariasan de határozottan szokta őket figyelmeztetni, hogy kételyeik iránt tisztába jönni az ő dolguk. S a Ház olyan féltékeny saját méltóságának fenntartását maga gyakorolni s nem támaszkodni elnökére sem, hogy a Speaker ünnepélyes ítélete soha sem kéretik, midőn a ház jogairól és kiváltságairól van szó. A felsőház elvetett 1860-ban egy adó-törvényjavaslatot (tax-bill). Rendkívül régi és kétségbevonhatatlan szabály lévén pedig az, hogy az ország megadóztatásához senkinek sincs szava az alsóházon kívül: a lordoknak sem-

mi közülük sem volt amaz adó-javaslatához. Hosszasan és komolyan folyt tehát a tárgyalás azon kérdés felett, hogy volt-e vagy sem joguk a lordoknak a bill visszavetésére. Világosan a parlament jogköréről forgott az egész kérdés s még sem kéretett fel a Spe a ker véleményt adni, egy-szer sem, az egész hosszú vita alatt.

De ez nem jelent közönbösséget vagy tisztelenséget az elnök iránt, ki gyakran kéretik tanácsadásra úgy a Házban mint kivüle, s naponként megold — irodájában — nem egy nehéz kérdést. Csak nyilvános közbejövetele kerültk el s a Ház ügye — mennyire csak lehet — magára a Házra hagyatik.

A szivre hatni, a kötelesség érzetét felébreszteni elég hatályos ut s mindig legbiztosabb a gyöngéd érintés. Ezért van feltétlen engedel-messég a Ház elnökei iránt, kik a rendet képviselik, de erővel nem rendelkeznek ennek fentartására, hatalmukat hatalmatlanságuk által gyakorolván s egész tekintélyük arra levén alapítva, hogy felebbezik a Házbeli rendetlenséget a Ház józansága elé.

A korunkbeli elnökök már nem is csak képviselői a rendnek, méltóságnak és igazságnak, hanem megtestesülései, életük és magatartásuk által, amaz erényeknek. Tökéletes részrehajlatlanságuk legkisebb kétség alá sem vonathatik arczátlanság nélkül. Bárha pártember ő is megválasz

tatása előtt : a Speaker, mihelyt székére emeltetett, megszűnik tudni, hogy a Ház szükségesképen két ellenséges táborból áll. Sőt azon esetben is, ha — a szavazatok egyenlőn ütven ki egymás ellen — az elnöki döntő szavazatnak is ki kell mondatni : a Speaker nem szavaz úgy hogy befejezze a vitás kérdést, hanem, hogy azt — ha lehetséges — nyiltan hagyassa egy második szavazásra. Ez a szokás, de azért mégis izgalmas jelenet az mindig, midőn az elnök feláll, hogy egy heves vita tárgyában döntő szavazatát adja. Valami 200 esztendeje történt, hogy egy elnök, kinek szavazása váratott, annyira idegessé lőn, a rajta csüngő tekintetek alatt, hogy dadogni kezdte : „Igen vagyok“ aztán elkiáltá : „nem, nem; én Nem vagyok, akarám mondani.“ A Ház nevetett s illetlenül megjegyeztetett, hogy „az elnök urnak elment az esze.“ Napjainkban — 1861-ben — szavazás történvén az egyházi adó eltörlését célzó törvényjavaslat harmadik felolvasása iránt, nagy volt az izgalom s nagy a derűtség is, midőn a hosszú és tüzes vitatkozás eredménye gyanánt 274 igen ellenében állott 274 nem. „Csokor! csokor!“ kiáltozák a nevetők. A zajongás lecsendesítettet; az elnök felemelkedett ültéből s a csend csaknem oly nyomasztóvá lőn az izgatottság általános uralmának közepette. Mert ámbár tudta is előre mindenki, hogy a Speaker nem fogja magára venni az egyházi adó kérdésének eldöntését, mégis lehetetlen volt

közönbösen lesni szavát s hidegen hallgatni, miként dül el egy szavazó által 548-nak sorsa.

Egyszer azonban sarokba szorult a Speaker, mert döntő szavazata — igen vagy nem — a bűnös vagy nem bűnös kimondásával egyértelművé lön. A kérdés ugyanis az volt, valjon Lord Melville, mint tengerészeti kincstárnok, visszaélt-e hivatalával? A vád 1806-ban került a Ház elé s — mint képzelhetni — a legnagyobb szenvedélyességgel tárgyalatott. Lord Melville ellen sok minden bizonyult be, de bűnösségét kimutatni sokat tett a pártgyűlölet is. Támadói szeretheték az igazságot is, de szereték bizonyára, ellenfelük gyötörtetését is. Pitt ur, III. György híres miniszterelnöke, erélyesen támogató Melville lordot, barátját és hivataltársát; de az ellenpárt tevékeny és hatalmas volt. A bösz vitának vége az lett, hogy Melville lordot 216 tag büntelennek 216 tag pedig bűnösnek mondá. És így lord Melville sorsa az elnöki döntő szavazattól függött. A Speaker nem birt azonnal nyilatkozni. Elfogta a remegés s olyan sápadt lön mint a fal. Rettentő volt az izgatottság, melylyel az elnöki kijelentés váratott, s rettentő volt az elnök állapota és mégis tiz perczig tartott e helyzet. Némán ült székén a Speaker; némán szegzé rá szemeit az egész Ház. Végre hallatszék hangja, szavazatát adá s ezzel elítélé Melville lordot. Ez eseményre Pitt nem tudta legyőzni a mit barátja megsemmisülésén érzett.

Az elnöki szavazatot hallván, legyűrte kalapját szemeire, hogy elfedje omló könnyűit; aztán kirohant a Házból. Szégyenlem mondani, de tény, hogy ellenfelei közül néhányan mellé mentek „látni, minő képet csinál Pitt Vilmoska.“ Barátjai azonban körülállották, hogy védve legyen a durva pillantásoktól. Pitt ur egy századnegyeden át, csaknem gyermekkorától kezdve, harczolt a parlamentben s tapasztalásból ismeré nem csak a győzelmet, de a megveretést is. Ezt a megveretést azonban még sem bírta el. Nehány hónap múlva meghalt. S e nagy férfit halálát minden bizonynyal elősegíté Abbot elnök döntő szavazata.

Az Alsóház elnökének sok türelemmel kell felruházva lenni. Kiszámíttatott, hogy Shaw Lefevre ur, a mostani Speaker elődje alatt 15,000 órányinál is sokkal több időt töltött el ülésésben a Ház. Ha rendesen foly a tárgyalás, az elnök nem szakíthatja meg akármilyen unalmas és hosszadalmas legyen is az. Volt ugyan egy Speaker (Norton ur) ki, ha kifáraszták a hosszú viták, elkiáltotta magát: „elfáradtam! kimerültem! oda vagyok!“ de hogy napjainkban nem fordulnak elő ilyen türelmetlenségi kitörések, azt mondanom sem kellene. Még szegény Onslow elnök sem tört ki, pedig ő egyszer tizenhét óráig volt kénytelen székében maradni.

Az Alsóház elnökének megválasztatása s a Parlament megnyitása együttesen történvén,

összefoglalom én is e két eljárás képét. S hogy a mult és jelen közti lánczolat meglegyen, térjünk kissé vissza a 300 év előtti időre s lássuk — Victoria királynő helyett — Erzsébet királynőt azon ünnepély élén, mely munkára szólítja a törvényhozást. Kezdeté egy diszmenet.

Hétfőn, ápril 2-án, 1571-ben megnyilandó levén a Parlament, ő Felsége a királynő a mi legkegyelmesebb asszonyunk, Erzsébet urhölgy (the lady Elisabeth) elindult 11 óra tájban, Whitehall-beli palotájából s megtette a régi, szokásos, időszentelt utat Westminster felé, a következő módon. Elöl ment az udvari testőrség, ezután a lovagok, vitézek, nemesek csapatja; ezt követék a birák, személynökök, püspökök, érsekek, főrendek, aztán jöttek az udvar hivatalnokai, az állami pecsétőr, a királyi rang arany pálczása, az aranyhüvelyes kard és a fogadalmi drágaköves főveg őrzője, a birodalmi hatalom jelvényhordozói, hirnökök, trombitások, segédek által kísértetve. Így haladt előre ünnepélyes rendben, az igazságszolgáltatás, vallás és kormányzás képviselte s tündöklött mindenfelé a bársony és arany, fényes aczél és fehér öltöny, mert parlamenti ruházatban volt mindenki.

Aztán jött a királynő — Erzsébet királynő.

Ő felsége ült kocsijában, fejedelmileg öltözve, hermelines köpenynyel, piros bársony ruhában. Egy drága kövekkel kirakott nyaklánczot viselt s fején egy arany füzér vagy koronácska ragyo-

gott gyöngyökkel és kövekkel gazdagon. Lovai dusan kivarrott s arannyal himzett piros bársony takarókat hordtak. Kocsija után ment a főlovászmester, Ő felsége paripáját vezetve, s 47 palota hölgy és kétfelől a testőrség, aranycsípkés kabátban, harsogó trombitásokkal s lovas heraldokkal.

Igy érkezett ő felsége a parlament Felsőházába, hol leült egy magas és gazdag menyezet alá, uszályos köpenye tartatván a főkamarás és fővadász urak által.

S most hagyjuk Erzsébet királynőt a trónuson s nézzünk szét a Házban. Az egyházi és világi főurak mind jelen vannak rangszerinti helyeiken, a bírák pedig a középbeni gyapjuzsákon. Ő felsége jelenléte tudtul adatván az Alsó házi lovagoknak, polgároknak és képviselőknek ezek megjelennek s bebocsájtatnak a hányan elférnek a felsőház korlátjáig. Ekkor feláll a királynő fejedelmi fesztelenséggel s jó kinézéssel, és szól röviden mint következik: „Különösen kedvelt főuraim és különösen hűséges és engedelmes alattvalóim! mi itt, most összegyültünk, az isten nevében, szolgálatjára és — reménylem — dicsőségére, mert a birodalom jóllétének érdekében. S én imádkozom, hogy legyen ez üdvös részünkre, önök és mindenki részére állandólag.“

Aztán a jobbján álló főkorlátnokra tekintett s tudatni óhajtá a Parlament összejeövetelének okát, s a főkorlátnok (lord Chancellor) meg-

szólalt „nyilvánítani ő felsége nevében, hogy a Parlament három okból hivatott össze, t. i. a mindenható isten dicsőségére, ő Felsége jóllétére és fenntartására s az ország közjávára.“ S midőn ezt bővebben és nagyon ékesen meg is magyarázá : a főkorlátnok a csoportosult képviselők felé intézé szavait, s felhivta őket, hogy „menjenek, üljenek össze s válaszszanak magok közül egy tapintatos, bölcs és tudós férfit, ki legyen szószóelőjük — Speaker.“

Az elmondott „szokásos, pompás és királyi“ mód, melylyel a „dicsőemlékezetű“ királynő tette meg utját Westminsterbe, mindenben hasonlít azon fejedelmi diszmenethez, melylyel jelenlegi s nem kevésbé szeretett királynőnk nyitja meg a Parlamentet. Igaz, hogy Victoria királynő nem viselé azon szűk ujjas piros bársony ruhát, mely Erzsébet királynő mellét és karjait fedé, s kocsija után sem gyalogol 47 palotahölgy, de Victoria királynőt is az udvar tisztviselői s a korona tanácsosai vezetik s menetén nincs katonaság, kocsija, mint hajdan Erzsébet kocsija is, nem környeztetvén fegyveres erő, hanem a nép szeretete által.

S mindkét királynő egy czélból ment Westminsterbe. A parlament nem kezdhet dologhoz, míg nem utasittatik erre az uralkodó által. Így volt ez parlamenteink eredete óta mindig. De a parlament sem mulasztotta el soha, hogy meg ne tegye tiltakozását az uralkodó általi hatalmas-

kodás ellen. Több század óta van már szokásban a napjainkban is fennálló eljárás, miszerint a parlament egy törvényjavaslat első felolvasása által kezdi meg minden ülésszakát s előbb nem tesz semmit. Ennek meg van a maga jelentősége. Mert bár a törvényjavaslat nem is egyéb formaiságnál, de felolvastatása jelzi még is a Parlament jogát, hogy mindenek előtt a nemzet sérelmeit orvosolja s csak azután vegye tekintetbe a fejedelm kívánatait. E formaiság szigoruan megtartatik ma is, ámbár, szerencsénkre csak formaiság maradhat, mert országunkban nem állanak többé ellenségek gyanánt egymással szemben az alattvalók és a fejedelmek.

Az alsóház is oly gomolyogva tolult a Felsőház korlátjáig Erzsébet királynő idejében is mint látjuk Victoria királynő előtt. A képviselő urak rohantak, dőföledtek akkor is, mint rohannak és dőfölednek napjainkban, hogy csoportosulva állhassanak egy kényelmetlen kis térségen, meghallgatni a lordok házában ő Felsége trónbeszédét. A jelenet — mely sok taszigálással jár — olyan komikus, hogy — daczára a helyzet ünnepélyességének — a királynő sem tartóztathatá meg magát a mosolygástól.

A parlament megnyitási nagyszerűségének illetén vonása furcsának tetszhetik. S hogy a nemzet képviselői egy rekeszbe szorítva, a terem végéről, a főrendiház korlátján kívüli szűk térre tömötten nyerhessenek álló helyet azon

trónbeszéd meghallgatására, melyet a lordok kényelem közepette és ülve hallgatnak: méltán gerjeszt megütődést.

Nem mintha megtagadandónak vélnők a tiszteletet és kényelmet, melyek megilletik főrendeket, de az már még sem egyezik a nemzeti képviselőt jogosult méltóságát illető fogalmainkkal, hogy az Alsóház tagjai úgy fogadtassanak a Felsőházban, mint valami alázatos esedezők, kiket nem lehet a korláton belül eresztetni. Ha nem hát az előzmény — az usus — nálunk oly hatalmat gyakorol, hogy alkalmazkodunk hozzá bár mily idétlennek tartjuk is.

És innen van az, hogy a lordok házának korlátaín kívül ma is megjelenik azon tömeg, mely 300 év előtt is látható volt ott hasonlóiban.

A helyzet viszonyossága jelzé a lordok többségét s a képviselők alsóbbságát. S én részemről nem bánom, ha a lordok háza eltart még három új századon át is; mert hát barátok közt nincs rangfokozat. Már pedig szükséges, hogy a főrendek és képviselők közt jó barátság legyen az által, hogy közös barátukká teszik a nemzetet. Ha a képviselői ház megőrzi saját erőteljességének önértetét, zugolódás nélkül foglalhatja el ezután is azon igénytelenül állingáló helyet, mely számára a lordok házában tartatik fenn, a trónbeszéd meghallgatására.

A parlament első napját jellemzi egy másik vonás is, mely kitünteti a fejedelmi ellenörködés

ösi jogát szemben az Alsóházzal. Az elnököt ugyanis, kinek vezérlete nélkül nem kezdhet működni a Ház, csak a fejedelem egyenes engedelmével lehet megválasztani. Mihelyt vétetett ez iránt a királyi meghagyás, a képviselők hozzálátnak azonnal a Speaker választáshoz. A szokásos eljárás az, hogy egy tag, kit hosszú tapasztalása tön tekintélyessé, ajánl valakit, mint nézete szerint méltót az elnöki székbe emeltetésre. S ha nem ajánltatik más, akkor a választás felkiáltás útján történik. De van eset az ellenkezőre is s az elnökválasztás néha hosszú és heves vitával járt. A legutóbbi száz év alatt tiz elnök közül hét választatott meg rendes szavazással s nem egyhangulag. Megtörténvén választatása, a Speaker elfoglalja helyét, megköszöni a nagy megtiszteltetést s jelzi a kiváló felelősséget, mely tiszttével jár. Hajdanában, midőn a formalitások még inkább megtartattak, a választott Elnök kinyilatkoztatá, szinlett szerénységgel, hogy nem képes megfelelni hivatásának s kérte szinlett komolysággal a Házat, hogy méltóztassék érdemes embert választani helyette. Régen történt ugyan, de elképzelhetni a következő jelenet mivoltát. A parlament egybehivatott az 1597-ki ülősszakra. Feláll valaki és indítványozza az elnök-választást s ezen kitűnő állomásra „véleménye szerint“ — itt gondolkozni látszik kissé — „legalkalmasabb egyéniség, mint okos, tanult, vallásos és hű ember,

Yelverton ur“ — s ekkor rá néz. Yelverton ur pedig elpirul, leveszi kalapját s födetlen fővel marad, míg a Ház egyhangulag kiáltoz: helyes! helyes! (szó szerint: igen! igen! ay! ay!). Mikor aztán csend van, Yelverton ur feláll, rendkívül alázatosan meghajtja magát s szól következőleg: „az önök elnökévé olyan férfit kellene tenni, kinek termete erős és megnyerő, ünnepélyes és tekintélyes, szava hatalmas, magatartása fejedelmi, modora rátartó s pénze sok. Már pedig az én termetem kisdéd, szavam gyenge, magamtartása köznapi, modorom engedékeny és szégyenlős, s erszényem soha sincs tele.“ Bevégezvén ezen önalázást Yelverton ur elfoglalá — mint magától értetik — „az elnökök ősi székét.“

S ekkor előtérbe lép ismét a korona felsősége. A Speaker nem kezdhet hivataloskodni, míg nem kérte ki, s nem nyerte meg a fejedelmi helybenhagyást. Ez megadatott többnyire, de nem mindig. II. Károly megtagadta azt a legbüszkébb alattvalójának — Seymour Edvárdnak, kit az 1678-ki képviselők fölkiáltással választottak elnökükké. Seymour iránt személyes ellenszenvvel viseltetik a király, de Seymour nem tette fel Károly királyról, hogy megtagadni merje helybenhagyását tőle, mint az alsóház választott elnökétől, ily királyi elutasításra nem lévén előbb példa. Megjelent tehát Seymour is a lordok házának korlátjánál, a régi szertartás értelmében.

S ez ur — mint már mondtam — büszke volt nagyon, büszkébb mint a főrendiház bármely tagja, büszkébb mint bárki más. S ha a rang és jelesség, nagy vagyon és sok ész, büszkévé tehetnek valakit, olyan büszke lehetne, mint volt Seymour. S hogy Seymour büszkesége mekkora volt, azt nem titkolá tekintete sem. Szemeiből lenézés fénylett s a királyhoz szólott merészen: „Azért jöttem ide, hogy Felséged által helybenhagyattassam.“ Így nem szólott királyhoz soha egy elnök is. Mondták, igenis, hogy alig mertek megjelenni az illető fejedelem előtt, s remegnek pillanatától és kérik — alakoskodó alázatoskodással — felmentetésüket az érdemük feletti méltóság elfoglalásától: de a mint Seymour beszélt — önkicsinlés és mentegődzés nélkül — úgy nem beszélt egyetlen elnöki elődje sem. Seymour volt az első, ki — félretéve minden csuszkálást — nem nyilvánita hitetlenséget sem a királyi megerősítés, sem saját alkalmassága iránt, mint megválasztott Speaker. Hanem a király nem engedett még Seymour rendkívüli fennhéjázásának sem s megtagadá a választásbani megnyugvást. És Seymour kénytelen volt távozni, mint nem Speaker többé. E hirre nagy böszültség keletkezett a képviselők közt Károly király ellen, kihez felirtak háromszor, hevesen, haragosan tiltakozni. De a dolgon nem segíthettek. A válasz csak az volt, hogy hiában vesztegetik az időt, mert a fejedelem csak

jogával élt, midőn megsemmisíté az elnöki választást. Az Alsóház kénytelen volt engedni.

A Parlament fényes és pompás épületében, hol diszes és kényelmes minden, találhatik egy gondoskodás, melyről tán nem is tudnak önök. Az óriási palota 500 szobái, termei, irodái közt vannak börtönök is, valóságos fogdák, vasrudas ajtókkal és rácsozott ablakokkal és a börtönőr nem más, mint az Alsóház fegyvernöke — Serjeant-at-Arms. Napjainkban már oly ritkán látható a Ház, mint büntető hatalom, hogy nem csoda, ha ezen sajátága feledékenységbe is megy. De maga a hatalom megvolt mindig és meg van most is s annak ereje által az Alsóház letartóztathat, befogathat, saját kamráiba zárathat vagy Newgate és a Tower celláiba küldhet minden olyan bűnöst, ki megtöri a Parlament előjogait s vét a Ház szabályai és rendje ellen.

Ma, deczember 9-kén 1868-ban, midőn szerencsém van e tárgyról beszélni, épen százados évfordulója van az Alsóház történetében nevezetessé vált napok egyikének. Ma száz éve történt ugyanis, hogy az Alsóház maga elé vitetett s aztán Newgate börtönbe kísértetett egy londoni tejárust. Bűne abban állott, hogy a Bond utcza egyik oszlopára ragasztott egy kiáltványt, mely — mint kimondva lön az Alsóház ünnepélyes határozatában — „feltüzelnia kará a nép szenvedélyeit a Parlament ellen“. Ez a borzasztó plakát utoljára sem volt több, mint egy politikai

ártalmatlan gunyirat; de feltéve, hogy valóban veszedelmes és gyújtogató volt, akkor felmerül a kérdés, hogy ugyan miért nem hagyható az Alsóház a törvény rendes útjára e vétkes tejárus megbüntetését? Ha pedig a plakátban nem volt semmi gonoszság, miért nem hagyott békét e tejárusnak az Alsóház? Egyik eljárás sem volt inyére, mert hát fenntartani akará a Parlament méltóságát! S ez a tejárus-eset nem is volt az első; s megtörtént gyakran, 1768 előtt is, hogy a Ház befogatta és tömlöczbe vettette az ellene vétőket.

És e balga uton aztán elég furcsa dolgot követett el az Alsóház, hogy tiszteletben tartassa méltóságát, melynek ilyenén megőrzése rendkívül tévesztettnek ítéltetik az 1868-diki fogalmak szempontjából. Évről-évre, sőt óról-óra élvezé London, most a westminsteri csarnok, majd a tőzsde előtt, a röpiratok, könyvek, hit-szónoklatok halmazának megégettetését. A papiros áldozatok tömege mellett állott a bakó, kezében tartva a meggyújtott fáklyát; s ott állott a városi hirnök is (vulgo dobos) kikiáltani, hogy az „Alsóház rendeletéből“ történik a spectaculum. Sőt jelenvoltak a fegyvernök segédei s a városi tisztviselők és rendőrök a vesztőhely körül, tanúságot tenni a könyvek kivégeztetésének megtörténtéről. Mert a népség nem vette mindig tréfára a dolgot; s ha nem volt megelégedve a parlamenti tényekkel, megrohanta a vesztőhelyet,

elverte a bakót, kirugdalta égő sirjaikból a könyveket s haza vitte ezeket diadalmasan. Ilyen lázadás gyakran fordult elő a bakó tüzére bizott iratok rogusa körül s az Alsóház méltóságának fenntartására. S minő szorosan vett mindent e méltóság! Nem nézett el ez semmit, bár mekkora bolondság lett légyen is.

Egy ember irt egy értekezést, melyben bizonyítgatá, hogy a lélek létele iránti hit nem egyéb pogány találmánynál, más valaki irt egy könyvet, melyben mutogatá, hogy a halálozás csak egy idétlen gyengeség, melyen győzedelmeskedhetnénk; ha elég bátorságunk volna. És az Alsóház rögtön kifejté éber erélyességét ez ostobaságok firkálóinak megbüntetésére s Newgate-be vettetésére.

S nagyon szemmel tartá a prédikációkat is. S oly vigyázó volt, hogy Bristolból is elhozott egy lelkészt, ki szószékéből gyalázó modorban beszélt a dicső Erzsébet királynő emlékezetéről s a nemes lelkületű Hampden hazafiságáról. A papi szószék bűnösei ellen folytatott vadászat buzgósága, azonban, nagy bakkot lövetett egyszer az Alsóházzal. Egy olyan hitszónoklatot ítélt ugyan is bakó általi megégettetésre, mely iránt előbb kijelentetett volt a törvényhozók ünnepélyes köszönete. Nincs még 100 éve, hogy ez történt. Ma már nem igen tartatik hitszónoklat a képviselőtestület előtt, szent Margit templomában, mely a westminsteri apátság mellett áll.

Régebben azonban szokásban volt az ilyen prédikáltatás is kétszer, háromszor minden ülősszakban, ámbár többnyire csak az Elnök s két vagy három tag képezé a hallgatóságot. Az elmondott hitszónoklatért aztán — melynek kinyomtatása is elrendeltetett mindig — a Ház köszönet szokott volt szavazni az illető lelkésznek.

Igy történt 1772. januárjában is. Nowell lelkész volt a hitszónok s megnyerte azonnal a Ház szokásos köszönetét, mely jegyzőkönyvbe is igtattatott; a tisztelendő ur továbbra megkérlett, hogy nyomattassa ki beszédét.

Midőn azonban nyomtatásban került elő e beszéd, lőn miatta szörnyű felindulás, mert nagy megbotránkozást szült azon észlelés, miszerint saját papjuk olyan politikai véleményeknek adott kifejezést, melyek az Alsóház felforgatását czélozzák s minden alkotmányos és parlamenti kormányzattal ellenkeznek. E felfedezés annyira böszíté a Házat, hogy készült már a bakóhoz rendelni e prédikációt, midőn — hitelének szerencséjére — eszébe jutott egyik tagnak, hogy a hitszónoklat kinyomtatását maga a Ház rendelte el s hogy a lelkésznek még köszönet is szavaztatott a jeles beszédért. Az égetés aztán el is maradt.

Nagyon okos ember volt az, aki mondá egyszer, hogy „mindig begombolom a zsebemet, valahányszor olyan emberek lépnek hozzám, kik dicsekednek becsületességükkel“. Illett e mondas az Alsóházra is, mert akkor volt legigazság-

talánabb és legzsarnokibb, midőn leginkább dicsekedett becsületességével. Kétszáz év előtt undorító példáját adta, hogy minő vadságot nemz a határtalan hatalom. Mert a Ház által kimondott büntető ítéletek nem korlátoztatnak semmiféle törvény és szabály által. Egy szegény ember, ki fecsegés közben, gunyos megjegyzést tett a protestáns vallásra, magára vonta azonnal az Alsóház dühét s ennek ítéleténél fogva meghurczoltatott London utczáin, hátrakötött kezekkel s egy bélyegző figyelmeztetéssel hátán. Ez azért történt, hogy az alsóházi kegyetlenség áldozata ellen felingereltessék a népsöpredék böszültsége is. S a szegény ember (névszerint *Floyde*, 1621-ben) két napon át volt kitéve a veretésnek, gyaláztatásnak, állatias támadásoknak, ha nem is a megöletésnek.

Az Alsóház elleni legcsekélyebb elménczkedés is veszedelmes volt; s hogy mennyire veszedelmes, bizonyíthatom példával is. Tegyük fel, hogy a trónuson most nem a jó *Victoria* királynő, hanem a jó *Erzsébeth* királynő ülne; s tegyük fel, hogy ő Felségének egyik vagy másik jó és hű alattvalója — akárki is közülünk — merészkednék elkövetni egy ártatlan tréfát, mi nem állana egyébben, mint suttogásában — mondjuk *Reigate* körül — miszerint az Alsóház nagyon szívére vette a nők mostani hajdiszletének divatját s megszavazni készül egy törvényjavaslatot a szemeinket elbájoló, óriás és szeretetreméltó

chignon-ok terjedelmének, súlyának és színének szabályozására. Ily tréfa nagyon sületlen lenne ugyan napjainkban is, de sokkal bolondabbul ütne ki, ha a régi jó időkben élnénk. Reigate városa tele lenne izgalommal rögtön. Piaczán megjelennék a fegyvernök kardosan, buzogánynyal s a Speaker által kiállított befogatósi felhatalmazással. S mielőtt e fegyvernök elmehetne Reigate polgármesteréhez, Reigate polgármestere már reszketegen állana a fegyvernök előtt. És remegnénk mi is mindnyájan s a város örömmel adná ki az Alsóház becsmérőjét. A fegyvernök pedig elvinné őt, a chignon-elménczkedőt, Westminsterbe, hol aztán a korlátnál találná magát rázkódva a rémülettől, térdelve a földön s alázatos bocsánatkérést dadogva. A Speaker pedig megfeddené ridegen, bezáratná pár napra s jó kis összeg pénzkiadásba keritené neki a tréfát.

Ez csak képzelmi rajz napjainkat illetőleg, de nagyon is komoly valóság volt szegény Throver urra nézve, ki 310 év előtt élt Londonban mint tekintélyes polgár s megbüntettetett „bizonyos gonosz szavakért“, melyeket az Alsóház méltóságának megsértésére használt. S ugyan miben állott ama szavak gonoszsága? Abban, hogy „kicsinylő guny“ gyanánt állítá, miszerint az Alsóház vitatkozni és szavazni fog egy törvényjavaslat felett, mely szabályozni akarja az akkoriban divatozó női fejkötők fehér gyolcsos

tornyulatainak három, sőt négy hüvelyknyire is sodronyozott magaslatait. S ha hinni lehet Thro-
wer urnak fejkötös törvényjavaslatról nem be-
szélt ő soha egy szócskát is; s a legroszabb eset-
ben is, csak tovább mondott egy ötletet, mit más-
tól hallott. S midőn Thro-
wer ur esetét elbeszé-
lem, tán reszketni kellene nekem is, mert hiszen
én is bűnébe estem s tovább adom a „kicsinylő
gunyt“. Na de tudom én, hogyan meneküljek, ha
bajba találok jutni s az Alsóház elibe hurczol-
nak. Felütöm nekik saját naplójuk 639-ik lapját
(Sir Simonds D'Ewes baronet s parlamenti jeles
tag szerkesztése után) s felolvasom belőle a kö-
vetkező sorokat:

Hétfőn, november 16-án 1601-ben, Baker Já-
nos ur dolga után látott, mint ügyvédi gyakor-
nok a westminsteri csarnokban, midőn egyszerre
csak nyakon csipetik a fegyvernök által s felhur-
czoltatik az Alsóház elé. Az ítélő igazságot ak-
koron Swift személyesíté s Baker ur felada-
tott neki pár perczelelőbb, egy tag által, ki fel-
állott és szólott ünnepélyesen: „Elnök ur! köte-
lességemnek ismerem értesíteni önt egy gyaláza-
tos gunyiratról, mely most jött ki és terjesztetik
a Ház ellen s melynek czime — engedelmmükkel
legyen mondva — nem más, mint „a bolondok
háza“. És a bösz tag kívánta, hogy a nyomdász
vagy a könyv valamelyik tulajdonosa hozattas-
sék a Ház elé. A nyomdász azonban messze la-
kott a city-ben, míg Baker János urat, kiről

feltehető volt, hogy megszerezte magának a könyvet, kéz alatt lehete találni Westminster csarnokában. Elküldetett tehát a fegyvernök azonnal, hogy nézzen utána. S Baker ur rendkívül elbámult ugyan ilyszerű elfogatásán, de nem állott ellent. Midőn aztán a korlátnál állott, átadta a könyvet, melyben „engedelemmel legyen mondva“ az Alsóház, mint „bolondok háza“ említettett. A tagok átolvasák a „gyalázatos gunyiratot“ s ugy találták, hogy nem több az, mint „egy elmefuttatás s régi munka s azonfelül száraz és ostoba is“. És ennek folytán a buzgó tag kinevettetett nagyon, s midőn az elnök által feltéteztett a kérdés, valjon elbocsájtassék-e Baker ur rögtön: a felelet igenlő volt mindenfelől.

Azon felül, hogy büntetést mértek a lázongásra és gunyiratokra, az Alsóház urai gondoskodtak hatályosabb módról is fenntartani méltóságukat. Mentésíték ugyanis magukat, birtokukat, cselédjeiket és cselédjeiknek vagyonát minden lefoglalás és elzáratás ellen. S ha a parlament valamelyik tagja vagy bármelyik tagjának szolgálja ellen indított törvényes eljárás, ezt betilták azonnal s börtönbe a felperes jutott. Így aztán a tagok nem is látták szükségét, hogy fizessék adósságaikat mint más közönséges halandók, s elmondok egy adatot annak bizonyosságára, hogy mily szabadságot élveztek e részben. Egy bizonyos Asgill ur örökölt egy nagy uradalmat azon feltétel alatt, hogy a hagyományzót ter-

helő adósságokból ne fizessen meg egy fillért sem. Asgill ur el is vállalta az örökséget, mert ahoz illő arcátlan nyomorult volt. A végrendelet feltétele teljesítve lőn általa, a jószágot átvette s nem fizetett meg semmit a testator által csinált adósságokból. Sőt összehívta a hitelezőket, hogy insultálhassa őket. Felolvasá előttük a végrendeletet s kijelenté, hogy teljesíti a feltételt s kijátsza jogaikat, mert hát neki ez szabad, levén ő parlamenti tag.

És úgy tön a miként beszéle.

Történt azonban ennél még botrányosabb dolog is. Egy parlamenti tag saját szolgálai gyanánt adott ki bizonyos egyéneket, hogy megmentse őket a törvényszéktől.

Nem kell elfeledni, hogy mindez nagyon régi história s véget ért már sok ideje. De fel-
emlitem azokat tanuságul a helyes utróli letérés veszedelmének.

Egy külföldi hölgy egy vagyonos ángolhoz ment férjhez s aztán — szerencsétlenségére — pert indítani volt kénytelen férje ellen, kinek évi jövedelme 20,000 forintra ment s még sem akart évpénzt adni nejének. A bíróság elismere a tartozás valódiságát; az ítélet végrehajtására letartóztatás kellett; de ekkor a férj egész merészséggel állitá, hogy egy parlamenti tagot szolgál mint cseléd s e hazugság oly hatásos volt, hogy senki sem merte elfogni, mert mindenki félt megsérteni a parlamenti kivált-

ságokat, s hogy parlamenti tagnál cselédeskedik, arról írott bizottványt is mutatott elő ezen ur, s ama bizonyítványt egy Wanklyn nevű ezredes adta neki, intézve azt pompás modorban a birákhoz, helyetteseikhez, törvényszolgákhoz, börtönörökhöz, s fenyegetve mindezeket az Alsóház boszuállásával, ha merészelnék befogni cselédjét — ezen 20,000 forint jövedelemmel bíró gazdag embert. Az igazságszolgáltatásilyen mérvbeni kijátsztatását még sem lehetne tűrni. Az Alsóház, egy dicséretes megbotránkozás perczében, kiüzte kebeléből ama gyalázatos tagot, Wanklyn ezredest, ki aztán sirt, midőn kivettették a teremből.

Hogy egy tagot se szabadjon letartóztatni adósság miatt, az helyén van, mert védeni kell mindeniket a pártszenvédély fogásai ellen. De ezen lényeges és illetékes kiváltság sem termett egyszerre, sőt lassanként biztosított mint az Alsóház többi hatalomrésze is. Eleinte nagy küzdelemmel járt ama kiváltság fenntartása, mert a befogott tagot nehéz volt kiszabadítani. I. Jakab idejében történt, hogy Sir T. Shirley elvitetett valami adósságért a Fleet börtönbe. Az Alsóház maga elé hozatá a börtönört, s midőn ez kijelenté, hogy nem adja ki Sir T. Shirley testét, a börtönör bezáratott a Towerben. Erre sem engedelmeskedvén, már nagyobb bünnös gyanánt tekintetett s így bejutott a „kevés kényelem“ név alatt ismert legundokabb tömlöczzugba, hol sem

nem állhatott, sem nem feketett, sem nem ülhetett csak összezsugorodva. A börtönörreli elbánás mellett támadás rendeltetett a börtönörnö ellen is. Elküldetett hozzá a Ház fegyvernöke követelni a kulcsok átadását, s Sir T. Shirley szabadságba tételét. De az asszony kifogott az Alsóházon; védte magát és kulcsait tőle kitelhetőleg; levágta magát a földre s ordított. S a fegyvernök „ott hagyá, nem lévén rendelete erőszakot alkalmazni.“ S utoljára is kénytelen volt az Alsóház megkérni a királyt, hogy eresztesse szabadon a fogoly lovagot.

De azért a Ház hatalma kiváltságainak megvédésére nevededett mégis folytonosan; s I. Jakab fia I. Károly idejében már alaposan jegyezték fel, hogy „a parlament tagjai olyan nagy fejedelmek mint bárki e világon; tetszésüktől függvén mi tekintessék parlamenti előjognak és mi tekintessék ez előjog megsértésének.“ S e megjegyzést Sussex-megye büszkesége Selden ur tette és pedig nem alaptalanul, ha meggondoljuk mennyi mindenféle vétséget és vétkest büntetett meg az Alsóház.

A parlamenti kiváltság ellen vétkezők közt, a Ház padlózatán térdeltek költők, szántóvető parasztok, főrendek, bérkocsisok, miniszterek, özvegynők, püspökök, apródok, ügyvédek, London polgármestere, számos tisztviselő, minden rendű pap, bírák, tejárosok, írók, nyomdászok, szerkesztők, kiadók.

A vétségek sora is elég változatos.

S a parlamenti kiváltság ellen vétkezőnek tartatott, a ki meglökdösött egy képviselőt, elvitte köpenyét, elhajtotta kocsiját, megütötte szolgáját, tört vetett nyulainak, elszakította hálóját, megnyeste fáját, felszántotta nyulasát, *) halászott tavában, elterelte juhát s végre ha egy holttestet vitt el. Ezen legutóbbi rendkívüli kiváltságsértés magyarázatot igényel. A parlament egyik tagja intézkedett egy elhunyt barátja temetése iránt, mint végrendeleti bizományos. A család azonban meghasonlott s lefoglalta a holttestet, nem akarván engedni, hogy a testamentum végrehajtója által temetessék el. Ez tehát előállott parlamenti kiváltságaival s megnyerte a Háztól, hogy kiküldessék a fegyvernök „szigoru kutatást tartani a mondott holttestért, mikép ez illendőleg temettethessék el a mondott parlamenti tag által.“ (1661 decz. 12-én.)

Mennyire változnak az idők! s milyen különböző a bölcsesség arculata századról századra! Mi világosan látjuk most, hogy az Alsóház méltósága legjobban tartatik fenn akkor, ha dolgához lát s nem beszél méltóságáról. Mi már alig bírjuk elhinni, hogy a mai férfias és méltóságteljes Alsóház vérszerinti utódja lehessen azon

*) Warren azon tanya neve, hol a házinyul félvadságban eli földalatti turkálásának életét. Ily warren sokfelé találhatik Angliában jelenleg is; és elég kárt tesz a szomszédságnak.

zsémbes banyaszerű Alsóháznak, mely a házi-nyulak és halastavak felettörködött s küldönczei által őrizteté a holttesteket. S midőn „Az elvesztett paradicsom,” Anglia költészetének dicsősége áll előttünk, s midőn lapozgatjuk „Robinson Crusoe” történetét, gyermekkorunk gyönyörködtetőjét, csaknem lehetetlennek tartjuk aényt, miszerint volt Alsóház, mely elé Milton és Defoe mint üldözött gonosztevők idéztettek.

Mondanom sem kellene, hogy az ilyen hatalmaskodásnak árnyéka sem maradt fenn. A parlament tagjai nem védhetik többé sem magokat, sem barátjaikat hitelezőik jogosult követelései ellen. Sőt elvesztették még azon kiváltságukat is, hogy bérmentetlenül küldhessék leveleiket, mi által az üzlettel bíró tagok 9000 ezer forintot is meggazdálkodtak volt évenként. S nem élvezik még azon előnyt sem, hogy térdelő bűnösöket lássanak magok előtt. Ezt a szokást bizonyos Murray ur törte meg 1750-ben. Elővezettetésén, hogy megfenyíttessék a Ház egyik kiváltságának megsértéseért, Murray ur egyenesen állott. Rendelék, hogy térdeljen le az ítélet meghallgatására, de ő csak állott. Kérték, hogy térdeljen le, de ő még is csak állott. Végre rárivalt az elnök: térdre rögtön, hallja ön, térdre! Murray ur azonban talpon maradt ekkor is. És talpon maradt véglegesen, ámbár daczoló vakmerőségét nagy sértésnek mondta ki a Ház s elzáratása követé Newgate-ben, hol nem bocsájtatott

hozzá sem látogató, sem levél. Tovább azonban nem terjedt a Ház hatalma sem; s Murray urat, négy havi fogság után, kiszabadítá a parlament elnapoltatása, csakhogy külföldre kelle menekülnie az üldöztetés folytatásának megelőzésére. Utána azonban soha sem rendeltetett többé senki térdre az Alsóház előtt.

Mindebből kitünik, hogy a Ház nagy változáson ment át. És valjon mi okozá e változást? Részint a társadalmi hangulat megváltozása, de leginkább azon ismeretlen idegenek jelenléte, kik engedelem nélkül ülnek a Házban s kiutasíthatók minden perczen. Már eltalálták önök valószínűleg, hogy azon idegenek nem lehetnek mások mint a — hirlapok tudósítói.

A Ház végén, az elnöki szék mögötti emelkedettségben egy karzat vonul át a termen, felosztva kisded rekeszekre, melyeknek mindenikében egy-egy munkás ül, tollal kezében s perczenként száz szót vetvén papírára. Az ily terhes munka nem tarthat soká; s ezért ül minden munkás háta mögött egy másik, kész felváltani társát, elfoglalni helyét és felvenni az általamegszakított munka szavainak fonalszálát. Így jönnek és mennek ezen urak egymásután egész éjjel, a távozók felsietvén egy tágas terembe, hol új dologhoz ülnek s a szedők számára másolják le mindazon beszédet, a mely gyorsíró kezeik által lekapatott. S e terem és a hirlapi nyomdák közt folytonos a viszony. Küldönczök sietnek el min-

den tíz perczben, sőt néha minden öt perczben is, s aztán versenyeznek a kézirattal fel a Fleet utcán illető szerkesztőségeik felé, honnan a szedők seregei kapják meg a küldeményt azonnal s készen áll a papiros tömeg, mely által megtudja az egész ország, hogy ki mit beszélt a parlamentben. Oly szakadatlan és rendezett ez összeköttetés a tudósítók karzata és a nyomdák közt, hogy a hosszú beszédek kezdete már nyomtatva van, mielőtt a szónok elhallgatna.

S miben áll tulajdonképen az alsóházi hírlaptudósítók karzatának kötelessége? Abban, hogy a nemzet érdekében ellenőrizze a parlamentet s a parlament érdekében értesitse ennek szavairól és tetteiről a nemzetet. Egyszersmind pedig történetíró is, hiteles elbeszélést hagyván minden ülősszak vitatkozásairól a következő parlamentek használatára.

Sokan tán azt hiszik, hogy egy ilyen fontos feladat, az ily szünetlen munkásság s a dolgozók összevágó és tökéletes szervezete — a parlament ellenőriztetésére s befolyásának terjesztésére — csak a kormány hatalma által létesülhetett, tartatik fenn és igazgattatik. Legkevésbé sem. A hírlaptudósítók tényleg és teljesen „idegenek“ a parlamentre nézve, mert ez se nem fizeti őket, se nem rendelkezhetik velük, se nem bíraskodik munkájuk egyetlen szava felett is. A parlament csak azon ellenőrködést gyakorolhatja a hírlaptudósítók irányában, hogy kipurancsolhatja őket

a Házból — kiváltság-sértés levén minden szó, melyet feljegyzenek.

S az Alsóház nem is látott eleinte egyebet mint csupán kémeket a hirlaptudósítókbán s nagyon sok idő telt el, míg képviselőink megszokták nem tekinteni botrányosnak, hogy választóik érdekében szemmel tartassanak. El is követett a Ház mindent, hogy a reporter-ek elnémuljanak. A nyomdászok, kiadók, tudósítók csapatonként rendeltettek korlátjához megfeddés vagy bezáratás végett; s térden kelle elismerni bűnökét, mielőtt szabadon eresztethetének.

A mult század alatt azonban erősült folytonosan a nemzet kívánata megtudni mindent, ami a parlamentben mondatik. S a tudósító nem engedé magát kizáratni. Ott volt ő mindig, most a közkarzat valamelyik homályos szögletébe vonulva, majd a régi Ház nagy falórájának oszlopzata mögé rejtődzve. S a mit hallott, feljegyzé sietve, kalapja alá dugott kézzel, míg fel nem fedeztetett s ki nem üzetett; s ha nem türeték jelenléte benn, akkor künn járt a hírek után s a folyosókon, innen is, onnan is, összeszededetett. beszélgetésből kerekíté ki a vitatkozás iránti értesítését, melynek aztán valamelyik szomszéd kávéházban adta meg végleges alakját, a parlamenti ülés története gyanánt. Minthogy azonban nem rendelkezett utoljára is egyébbel, mint csipcsup jegyzetekkel és hirtöredékekkel, kénytelen volt többnyire valamely szegény, de tanult ember segítségét venni

igénybe, ki a körvonalokat betöltse s életteljessé lehellje. S ha e munkát ügyes ember végző, rendkívül természetűnek látszék. Egyszer a többi közt nagyon dicsértetett, bizonyos körben egy beszéd, mint méltó egy nagy államférfiúhoz. Pedig azt nem mondta el semmi államférfiú. „Pitt ur azon beszédét — kiálta közbe a jelenlevő Dr. Johnson — én irtam egy padlásszobában.“

E küzdelem — a parlament és sajtó közt — sokáig tartott, s a közönség mindezen idő alatt megfosztaték jogától teljes tudomást nyerhetni a Parlamentben történetekről.

De a reporter sem volt egészen ártatlan. Kinoztatott az igaz, de ő is megkinozta üldözőit. Egyik megtorlása abban állott, hogy hirlapjaiban gunyneveket s bélyegző czimeket adott a tagoknak. Egyik tag így ismeretessé lön mint „nagy zsvány“ a másik pedig mint „kis zsvány“ vagy „hitvány bogár“ és „nemzeti átok.“ Aztán elferdítették a beszédek s hóbotos részek adattak az olyan képviselő szájába, kit a reporter nem szeretett. Így történt például, hogy a nagyhirű, de kisedet termetű Wilberforce panaszlik egyszer a Ház előtt (már t. i. a reporter tudósítása vagy költeménye szerint) hogy nem kapott elég burgonyát gyerekkorában, „már pedig, Elnök ur, burgonya teszi az embert egészségessé és nagygyá. Én, ki a középtermetet sem értem el, jobban érzem állításom igazságát mint mások

s szomorkodnom kell örökre, hogy nem tápláltak eléggé ama kedves növénynyel, melynek neve: burgonya.“

És miként nyertek mégis karzatot a hirlap-tudósítók? A nevetségités hatalma által. A világ addig kaczagott az Alsóházon s a tagoknak anynyi okuk volt magukat szégyenleni, hogy végre megengedtetett a vitatkozások leírása. Eleinte gunytárgyává tette magát mindkét Ház a reporterek üldözése által. A főrendek oly buzgóságot fejtettek ki ezen utált idegenek kizárására, hogy durván kiűzték házukból még a másik ház tagjait is. Erre a képviselők böszültek fel s kikergettek házukból minden főrendi tagot. Hanem ezt a gorombaságot még nagyobb torolták meg aztán a lordok, mert magát az Alsóház elnökét is kiutasították s egy képviselő sem jelenhetett meg a felsőházi korlátnál a nélkül, hogy ő méltóságai rögtön rá ne rivaltak volna: takarodjék! takarodjék! Így veré egymást a két Ház s a reporterek nevettek. Aztán nevelék a tréfát London polgárai is. Ha az Alsóház fegyvernökének küldönczei jelentek meg a városi hatóságnál, hogy valamelyik nyomdász kiadatását követel-jék, kétségbe vonatott mind a küldöttek, mind a megbízatás komolysága s fogságba nem vihettek senkit. S a népszerű részre állott a főpolgármester is és talált okot becsukatni az Alsóház küldötteit. Igaz, hogy erre az Alsóház meg a főpolgármestert küldé el a Towerbe, de ezen lord-

major bezáratása diadalmenetté lön, mert a lelkesült tömeg éljenzései fogadák mindenfelé, midőn börtönébe kísértetett. Az ilyen bűntetést pedig könnyű kiállani. És a hirlapok nevettek.

Sőt magában a Házban is gunytárgyává kezdett tétetni ezen harcz a képviselők és tudósítók közt; Burke Edmund, ki híressé lön saját érdemein felül azért is, hogy Dr. Johnson barátja volt, a reporterek pártját fogta. Azt ugyan nem gátolhatá, hogy a Ház be ne zárassa a nyomdászokat, de kimutató az ilyen eljárás idétlenségét, s megutáltatá ezt a tagokkal. Martius 12-én 1771-ben történt, hogy a hirlapok elnémitására célzó sületlen intézkedést Burke, 12 óra hosszúság — esti öt órától reggeli öt óráig — akadályozá és nevetségesíté 23 névszerinti szavazás előidézése, mindenféle mulatságos ötletek, guny és furcsa javaslatok által.

Nem jókedvűleg ugyan, de megadta magát végre az Alsóház s a reporterek beeresztettek. És ezen idegeneknél nincs a parlamentnek jobb barátja. Mert hát miben áll az Alsóház lételet igazoló leglényegesebb működés? Abban, hogy a nemzetre befolyást gyakoroljon s hogy visszatükrözze a nemzet befolyását. Országunk akarátja képezi az Alsóház erejét. Ez akaratot pedig vitatkozásai által vezérli és ez akaraton alapszik minden hatalma. Ki ne értené hát a hivatás nagy fontosságát, mely Anglia kormányzatában a hír-

lapok részére jut? Mert hát miként beszélne népünkhöz, s miként értesülne népünk érzelmeiről a Parlament, ha nem a hírlapok által? Az olyan parlamentnek, mely vitatkozásaival, szavazataival és határozataival nem ismertetné meg az egész világot, olyan vékony szava lenne, hogy senki sem hallaná meg. S azért van szüksége a hírlapokra, mert ezek teszik szavát hatalmassá s hallhatóvá az egész nemzet előtt.

És honnan ered azon nagy tekintély, mely a hírlapokat képesíti a parlamenthez és a parlament részére szólani? Onnan, hogy a kormánynak semmi köze a hírlapokhoz s hogy a tudósítók idegenek a parlamentben. Ezért nem vonatik kétségbe tudósításaik hűsége a Ház által. A reporterek teljesen függetlenül végzik teendőiket s értesítéseiket nem gyanusíthatni alárendeltséggel egyik párt iránt is, s így feltétlen bizalommal olvastatnak az egész ország által, mert tudja mindenki, hogy a gyorsírók legkevésbé sem állanak sem a kormány, sem a parlament, sem bármelyik politika szolgálatában. Mihelyt csak árnyéka keletkeznék is a gyanunak, hogy valamely államhivatalnok legkisebb ujjának is része van a nyomtatás alá küldött munkában, rögtön eltűnnék ez iránt minden bizalom. Egy szabad ország dicsőségét és erejét az igazmondás, őszinteség és a közbizalom képezik. Semmi által sem tanusíttatik inkább mint a becsültetés és befolyás által, melyet élveznek amaz ismeretlen,

névtelen uriemberek — a parlamenti viták tudósítói.

Svan ebből egy nagy tanuság mindnyájunkra nézve. Felmerül ugyanis a kérdés, hogy miféle oknak köszönhetjük az állami hatalmak, a parlament és hirlapirodalom önzéstelen és üdvös közreműködését? Nem másnak mint a ténynek, hogy vezérlapjaink nem egyes osztályok közlönyei, nem magán vagy töredék érdekek ügyvédei s hogy a Parlament is képvisel minden osztályt s legelső érdeknek a közérdeket tartja. Ez így lévén, egy célra s egy szellemben működik a parlament is, a sajtó is, s mindnyájunk érdekében gondolkozik és beszél mindkettő.

Mig ez így marad, addig a Parlamentnek soha sem lesz jobb védője az önálló sajtónál, mely oltalmára lehet még azon veszedelem ellen is, mely legközelebből fenyegeti az Alsóházat. Megtörténhe ik ugyanis, hogy az ország gyarapodása által mindinkább hatalmassá váló nép akarátja több meghajlást követel képviselőitől, mint a mennyi egy független Alsóház férfias tagjainak szabad működésével összeférhetne. Ezen veszélylyel szemben hirlapirodalmunktól várhatni a leghatályosabb védelmet. S ha a képviselő becsületesen teljesíté parlamenti kötelességeit, akkor ezen képviselőt — akár kielégíté választóit akár nem — a sajtó támogatni fogja, önálló bátorsággal s igazolni fogja minden támadás ellen.

E szövetség állandóságát óhajtani kell tehát mindnyájunknak s állandó is lesz az mindaddig, míg méltók leszünk rá, vagyis a míg nemcsak magáért s nem is csak osztályáért, hanem a közérdekért él és fárad mindenki s hazánk javát önző nézeteink fölé helyezve, megérdemeljük, hogy nemzetnek neveztesünk.

Harmadik Rész.

Minő veszélyek fenyegették a Házat.

Az adóztatás jogán alapszik a parlament. — Angliában nincs kiváltságos osztály. — Erzsébet királynő és a parlament. — Az alsóházi szervezet alapítói. — A gépezet működése. — Fejedelmi hatalom a parlament felett. — Szólásszabadság. — A veszedelemben forgó ház. — Eliot és az elnök, 1629. márczius 2-án. — Az öt tag elfogatása, 1642. ján. 4-én. — Belső veszedelmek. — A puskaporos összeesküvés, 1705. nov. 5-én. — A Gordon lázadás 1780. — Sir John Eliot. — Befejezés.

Azon időben, midőn London tán csak akkora város lehetett, mint jelenleg Reigate, s midőn Westminster kerülete nem volt több, mint egy falu, szóval, régen-régen, az angol történelem majdnem kezdetén élt egy király, ki igazságosan akart uralkodni. S szándokai annyira üdvösek voltak, hogy Edvárd a hitvalló (confessor) néven lön ismertté, mely czimre, feltehetni róla, igyekezett is méltó lenni, de méltó még sem lett. Nagyon megbizott olyan miniszterekben, kik nem érdemelték semmi bizalmat s elnyomták és zsarolták a népet, törvényellenesen, a fejedelem nevében. S ez így tartott sok ideig, Edvárd ki-

rály tudta nélkül. Végre azonban megnyíltak szemei. Egy rejtelmes ösztön által indítatva felkelt egyszer ágyából, előhozatá a kulcsokat s elment minden kíséret nélkül a királyi kincstár atyjához. Edvárd király, ki egyedül állott az ajtón kívül, nagyon különös társaságban találta magát, mihelyt kinyitá az ajtót s a terembe lépett. Ő Felsége előtt ugyanis, maga az ördög ugrándozott ide s tova a boltozatos terem pénzes zacskóin s rikácsolt és röhögött az aranyhalmazatról. A király lelkét elfogá a bámulat és elszörnyedés, de nem annyira a sátán alakjának látásán, mint ennek kaczaján érzett megzavarodást. E pokoli jókedvben a gonoszság győzelmét sejté s e gonoszság tárgyát a pénzes zacskókban kellett észlelnie. A király szemei felnyíltak s ezen órától kezdve Edvárd király kincstárába nem folyt be többé kényuralmilag kicsikart pénz.

Ezen mese nem egyéb, mint az Alsóház története dióhéjba szorítva. Anglia királyai és alattvalói közt mindig pénz felett folyt a küzdelem. A nép mindig megmaradt azon alapos követelése mellett, hogy az adót kivetni magára csak őt illeti a jog, s hogy az általa nem törvényesített teher nem egyéb, mint zsarolás. E jog fenntartására segélyül idéztetett az ősi s legrégibb szokás, miszerint nemzeti összejövetelek, gyűlések hatalmazák fel királyainkat az adószedésre; a traditionalis jog aztán ünnepélyes oklevelekben, király és nép közti szerződésekben, ismer-

tetett el, míg megalakult a ház, mint alapja azon parlamentnek, hol a birodalom rendei szavazzák meg a király által kért pénzt. Ezen rendszer 600 év óta van már működésben, de az első 350 esztendő alatt sok bajjal járt, nem lévén szabályozva sem a király, sem a parlament hatalma s folytonos összeütközésbe jöven egyik a másikkal. És beteljesedett a hitvalló Edvárd királyról mondott mese.

I. Károly király 1625-ben kezdett uralkodni, s tizenhat esztendeig zsarnokoskodott saját személyében és tanácsosai által Anglia felett. Miniszterei törvénytelen, parlamentileg meg nem szavazott adókat szedtek s nem használt semmi igyekezet, felnyitni a király szemeit. Károly király nem akart látni. Gyűlölte az Alsóházat s nem méltatá figyelmére felszólalásaikat. S így aztán eljött a minek jönnie kellett, s láthatóvá lön mindenki előtt, hogy az ördög miként ugrándozik nemcsak a királyi pénzzsacskók, hanem egész Anglia, Skóczia és Irland felett. Egy véres polgárháboru tört ki; a király és parlament hadseregei állottak szemben, s végre 1649. januárjának 30-kán Károly király lefejeztetett saját palotája előtt Whitehallban.

Sátáni mulatság, polgárháboru, köznyomor: egyértelmű dolgok, s látott belőlük Anglia eleget. Meg kell azonban engednünk, hogy a rendkívüli tusa — ámbár nagyon véres — soha sem volt kegyetlen, sőt önző sem. A király és parla-

ment megütköztek böszen, de nyíltan és becsületesen, mindkét táborban vegyülve levén a gazdag és szegény emberek, nemesek és polgárok.

Általában véve a polgárháboru nem volt osztályháboru, s nem állítá szembe a földmivelőket a kereskedőkkel, a czimtelen népeket a czime-resekkel, a vagyonost a vagyontalannal; s hogy polgárháborunk nem volt ily természetű s hogy az alsóház részére állott a nemzet legnagyobb és leghatalmasabb része, annak okát feltalálhatni a törvényhozás jegyzőkönyvének következő szavaiban: „Határoztatott, hogy ezen Ház tagjai közül senki sincs kivéve semmi köztehervise-lés vagy községi adó alól.“

E néhány szó keveset látszik mondani, pedig egy nagy elv van benne. S Angliára nézve nagy szerencse volt, hogy a parlament nem járt el Sir John Parsons kedvére, ki törvényhozó minőségére támaszkodva, nem akarta megfizetni a szegény-adóból rárovott részt. Szerencsénk, hogy az ily kivételes állás nem ismertetett el s hogy e részben nem volt kiváltságos osztály Angliában, a köztörvények állván s adófizető levén hazánkban mindenki, sem minisztereink, sem főrendeink, sem képviselőink közül senki sem élvezett e részben kivételes helyzetet. Mindnyájan kénytelenek voltak mindig megfizetni részüket a közterhek viselésében. Hogy mivé lett volna Anglia, ha polgárháboruja az osztályok küzdelme, s nem egy nagy elvért, hanem súlyos ki-

váltságok miatt lett volna: azt mindenkinek saját ítéletére bízom.

Ha a király hívei nem a király védelmére, hanem csupán zsebeik oltalmára fogtak volna fegyvert, bizonyára nem harczoltak volna oly becsülettel, s ha a parlament kiváltságok által különözte volna el ügyét a nemzetétől, bizonyára nem vele, hanem ellene lett volna a nép. A polgárháboru szenvedélyes volt, de nem vad, mert czélja nem az volt, hogy a nemesek zsarnoki hatalmát megtörje, sem hogy akár a Parlament, akár a gazdagság kiváltságait megsemmisítse, hanem czélja volt csupán az, hogy a királyt és néhány miniszterét megtanítsa a nemzet jogainak tiszteletben tartására. Ha e polgárháboru csak enyér kérdés lett volna, akkor bizony a nép mint farkascsapat s a királyi párt mint tigrisfajzat vérengzettek volna egymás ellen s országunk is átment volna mindazon iszonyatosságokon, melyeket 70 évvel később Franciaország tapasztalt.

Hála istennek, hogy Angliában nem volt kiváltságos osztályunk s hogy küzdelmeink — a király és nép közt — mindig az adójog felett folytak. Ez egyszerű ténynek köszönjük, hogy szabadok vagyunk. Mert mihelyt eléggé erős lett a Parlament arra, hogy ellenőrizze a királyt, fenntartá az ellenörködést az által, hogy keze alá helyezé a király zsebét. Alsóházunknak nem lehetne jobb jelszava mint a régi, döcögös vers:

„For good, for ill, for better, for worse,
He rules the roast, who rules the purse.“

(Jól roszul, jobbra is rosszabbra is, az forgatja mindig a pecsenyét, a [ki rendelkezik az erszénnyel.)

Emberileg beszélve, az angol történelem ezen jelleme a véletlenség által idomittatott; mert előrelátható nem volt a tény, — miszerint Anglia társadalma soha sem fog ellenséges osztályokra szakadozni s hogy népünk és fejedelmeink közt mindig csak az adó kivetés joggyakorlata felett leend a küzdelem. Isteni gondviselésnek tulajdoníthatjuk továbbá azt is, hogy 600 év óta van parlamentünk. De utoljára sem tagadhatni, hogy ezen áldáshoz nem közvetlenül s nem is vakesetből jutottunk. Parlamentünk fenntartatott az elővigyázat, nehézségek legyőzése s veszélyekkel szembeszállás által. S ez azon tény, mit leginkább óhajtok mindenki emlékezetébe vésni, mikép ne feledje el soha senki, hogy az Alsóház szabadságát és függetlenségét részünkre biztosítani sok veszély, nehézség és halál kellett.

Háromszáz év előtt a király jogai s a parlament jogai közt folytonos volt az összeütközés s a királynak akkoron sok törvényes és törvénytelen mód állott rendelkezésére a parlament féken tartására. A parlament királyi akarattól függött már lételet illetőleg is. S a mi ma már csak formáság, az komoly tény volt hajdan. Csak a feje-

delem rendelete folytán ülhet össze s oszolhat fel a parlament.

Erzsébet királynő uralkodhatott tetszése szerint parlamenttel vagy parlament nélkül, mert az Alsóház annyira erőtlen volt, hogy teljesen mellőzhető is lett volna. Ha a kormányzati költségeket saját nagy jövedelmeiből akarta volna fedezni — mi nem volt lehetetlen az ország jólétének rovására; vagy ha a parlament által bizonyos célra megszavazott pénzeket más célra rendelte volna fordítani, s ha — főleg — törvénytelen adót szedett volna fel alattvalóin — mint szedtek az utána következő királyok I. Jakab és I. Károly — azon esetben Erzsébet királynő mellőzhette volna a parlament összehívását. S erre volt is hajlama. Erzsébet — zsarnoki természeténél fogva is — nagy ellen-szenvvel viselteték a parlamentek iránt, melyek gyakran mertek felszólalni akarata ellen. Ő felsége ragaszkodott balitéleteihez s féltékeny volt hatalmára. Szerencsére azonban Erzsébet is jobbnak tartá, hogy parlamentileg kormányozza Angliát s az Alsóház segítségével tartsa fenn a nemzeti életet és becsületet. A parlament tehát ült is rendszeren és békében Erzsébet uralkodása alatt is. Néha zugolódtak ugyan a képviselők, hogy „az urak ezüst edényeiket, a haszonbérlok pedig bádog fazékaikat kénytelenek eladni“ a királyné által követelt adórészeik megfizetése, de szívesen adózott országunk mégis,

ha tudta, hogy a nemzet nagy gyűlése örködik jogai felett.

S a parlamentek gyakorisága megtermette — szerencsénkire — az alkalmas embereket is, kiknek tudománya és bölcsesége által szilárdságot nyert a parlamentaris kormányzat azon alapja, mely Erzsébet uralkodása alatt tétetett le. Mert nagy erőnk abban áll, hogy a multa utalhatunk. Derék elődeink felűték az országházi okmányokat, a birodalom ősi jogiratait, a nemzeti igények régi s kopott pergamentjeit, melyeken még előbbi jogokról volt szó; s bebizonyították mindezen idézetekből, hogy Anglia és a szabad parlament egyszerre születtek s hogy ránk adót kivetni senkinek sem szabad csak a Parlamentnek.

Ezen tényben volt és van Anglia szabadságának legerősebb biztosítéka, legdicsőségesebb öröksége. A Parlamentről nem szóltak régen sem mint valami új dologról. A parlamentről úgy szóltak régebben is, mint „az eddigi szokásról“ az Erzsébet idejét megelőző 300 esztendőre vonatkozólag is.

S nem is csak vaktában lettek a parlament ügyvédei azon királynő korabeli államférfiak, hanem teljes tudatával bírtak a nemzeti erőnek és jólétnek, mely az osztályok kormányzati egyesülése által érethetik el. Érezték ők Anglia üdvét s szembesíték ezzel a continens nyomorát.

Nem levén parlamentek — mondák ők vitakozásaikban — hol, a mennyire lehetséges „se-

githet mindenki mindenkin“ az európai monarchák határtalan hatalommal birnak, „Frankhon-Castillia és Portugallia királyai saját tetszésük szerint szabnak törvényt, s Dánia királya melőzve a népet csak a nemesség tanácsával él.“ És mi az eredmény — kérdés tovább — ezen parlamentnélküli uralkodásból? „az, hogy Németország némely részeiben ronda rongyokban jár a nép, széthullóban van a szövetségesek birodalma s csak árnyékaikban maradtak fenn Italia nagszerű városai.“

A mire az Alsóház működésének irányozva kellett lenni s tevékenységének jogait felviheti, Erzsébet királynő derék alattvalói által lön megállapítva. Ők teremték a parlamenti eljárás egész gépezetét, a mint az maiglan is dolgozik. Az akkori szabályok folytonos használatban vannak napjainkban is s az Elnök nyilatkozatai ép azon szavakban történnek ma is, mint történtek hajdan. S hogy az oly munka, mely 300 év óta áll fenn erőben és szilárdan, nem lehetett gyenge mű, azt felesleges mutogatni s elég ha érezzük Anglia szerencséjét, miszerint Erzsébet királynő napjaiban oly hazafias munkások voltak Parlamentünkben.

Az idő általi megpróbáltatáson kívül is szól ezen munka szilárdsága mellett sok kiállott baj. Az Erzsébet után következő királyok — I. Jakab, I. Károly — gyűlöltek az Alsóházat s vágyaik és kísérleteik szüntelen arra voltak irányozva,

hogy parlament nélkül uralkodhassanak Anglia felett. Ezen fejedelmek alatt nem tartatott parlament előbb két esztendeig, aztán négy, hat, sőt 11 esztendeig is.

S ezen 11 esztendő alatt Károly király adóztatta törvénytelenül a népet; uralkodott zsarnokilag; a kereskedés megrontatott; mindenki sokat szenvedett, míg végre 1640 aprilisában Károly király kénytelen volt összehívni a parlamentet.

És ekkor érezte az Alsóház, hogy mily hasznára van az eljárás öröklött rendszere. Munkához kezdetett rögtön s követé a helyes irányt azonnal, minden habozás nélkül, mintha nem aludt volna 11 évig. Tudta, hogy mit tegyen és hogyan kell azt tennie. A királynak pénz kellett, de az Alsóház követelé, hogy előbb orvosoltassanak 11 esztendő országos sérelmei. Károly király többször ismétlé sürgetését a szükségelt pénz megszavazására, de az Alsóház mindannyiszor követelé a sérelmek előleges orvosoltatását. A király rábirta aztán a lordok házáat, hogy legyen közbenjáró az Alsóháznál a pénz megadatására. Ekkor az Alsóház emlékezteté a főrendeket, hogy semmi közük az adószavazáshoz. Károly király erre feloszlata a parlamentet, nagyobb sietséggel mint valaha, 21 napi üléselés után s minden eredmény nélkül. Ha az Alsóház nem ismerte volna kötelességeit s nem állott volna meg szilárdan azon törvényes akadály mellett, melyet a

király utjába gördített: a fejedelmi önkény nem töretett volna meg. De ez megtöretett s a bitorlásnak vége lett néhány hóval 1640 aprilise után, mert az Alsóház teljesítette kötelességét, s nem adott pénzt, míg nem orvosoltattak az ország sérelmei.

S beállott a mondott esztendő nyarának viharos öt hónapja. A király mindent elkövetett, hogy célját érje, sereget gyűjtsön s katonai erőre alapítsa hatalmát. De nem volt ideje s a csapást nem mérheté a nemzetre, ámbár közel volt hozzá. Ha a katonai pénztár csak négy héttel tovább bírja is a csapatok fizetését, a királyi csapás tán sikerült volna. S hogy nem birta négy hétig sem, azt az 1640-ki parlamentnek köszönjük.

Eleinte azonban nem volt észlelhető érdeme. Ama nyár telve volt nyomorral. Csüggedés környékezett mindenkit; a király csaknem diadal-maskodott. Hanem november már kényszeríté ő felségét, hogy ismét népe elé álljon a parlamentben, mely aztán győztes is maradt. Ezen parlamenttel már nem leheté ugy bánni mint az előbbiekkal s a király megszökött Londonból. Aztán jött a nagyszerű polgárháború — mely azonban kívül áll rajzaim tárgyán.

A tanúság, melyet az 1640-ki eseményekből meritek nem egyéb mint a tény, miszerint az Alsóház azért állhatott sikeresen ellent I. Károly zsarnok terveinek, mert jó munkát öröklött az Erzsébet királynő idejebeli parlament férfaitól.

Ezen államférfiak érvényre emelék az ősi bizonyítékokat, miszerint szabadságunkhoz velünk született jogunk van s megalapíták a parlamenti működés mívoltát. Ezen előzetességek fegyverzetében ellenállhatatlanná vált az Alsóház s összetartólag küzdhetett Károly király ellen. S e küzdelemre nem is volt felesleges az összetartás egyetlen eleme is, mert a király — midőn látta, hogy feloszlítani nem lehet — szétverni akará a parlamentet. E végre ingerlé Londont, a nemzet s a hadserget a Parlament ellen s három ízben igyekezett leverni ezt katonáival. A parlament azonban kiállotta mind e rohamokat s végre győzött is, mert nagy tekintélye s szabályos eljárása volt, hála az Erzsébet korából rászállott alkotmányos örökségnek.

A parlamentre mindig nagy hatalmat gyakoroltak fejedelmeink. Nemcsak általuk rendeltetik el összejövetele, de feloszlátásukat is csak ők intézhetik el, személyesen, élő szóval, vagy pedig nevükben, proclamatio által. Másként a parlament szét nem mehet. Ennek megakadályozására fordult elő egyszer a következő fogás:

Körülbelül 80 éve, hogy III. György király óhajtott miniszterré tenni Pitt urat, ki nem tetszett az Alsóháznak. A mig azon parlament fennállott, az Alsóház akadékoskodása biztos is volt a győzelemről. De jól tudta az Alsóház azt is, hogy ha feloszlattatik a parlament, akkor III. György eléri célját, mert Pitt ur népszerűsége

nagy volt s az ország — pártolván a király szándokát — többséget vala küldendő az új parlamentbe Pitt ur minisztersége mellett. Az ellenséges Alsóház elkövetett tehát mindent, hogy kimulása óráját késleltesse. Hanem hát észlelnie kellett egyszer, hogy másnapra terveztetik halála. Miként nyerhetnének még 24 órát? Ez volt a kérdés. Volt egy utolsó mód a menekülésre. Ha a királyi pecsét, Anglia nagy pecsétje nem lenne megtalálható, a feloszlatási proclamációt nem lehetne kiadni. S hogy, hogy nem, a nagy pecsét eltűnt az éji homályban. Midőn a fő-korlátnok, (lord chancellor) ki pecsétör, elő akará venni irodájának szokott szekrényéből: nem találta a pecsétet sehol. S e pecsét nem is került elő többé soha, s hogy ki lopta el, titok maradt maiglan. De a gonoszak felsültek mégis. A fogás nem sikerült. Egy pár óra alatt elkészült az új pecsét; a proclamatio kiadatott, a parlament feloszlattatott s Pitt ur megerősítettet, mint kormányelnök.

A parlamentet szüneteltetni vagy alvásra küldeni is fejedelmi jog. A feloszlatás (dissolution) által meghal a parlament s az újnak összeüléseig képviseltetlenül áll minden választókerület, elveszti parlamenti tagságát mindenki, elnök nincs s a lordokházának ajtaja bezárva marad. A szüneteltetés (prorogation) által csak felfüggesztetik a parlamenti létel, az Alsóház tagjai nem vesztik el helyeiket, a Speaker

megtartja székét, de a parlament nem működhetik a fejedelmi felhatalmazás nélkül. S mikor működését ismét megkezdí, ez nem lehet folytatása a prorogatio előtti munkának, hanem köteles újból elő adatni minden törvényjavaslatot s ujra választani minden bizottmányt. A prorogatio joga által is hatalma van tehát a fejedelemnek teljesen megakasztani a parlament egész tevékenységét.

A parlament házainak elnapolása (adjournment) által csak az ülés napja odáztatik el, de nem akad fenn az ülésszakot képző munkásság. Néha — csupa kényelmi szempontból — elnapolást rendelt a fejedelem is, mi nem tartozik jogkörébe. Egy király sem rendelhet elnapolást: ez csak a Házak akaratótól függ. S az Alsóház tiltakozott is egyszer Sir Edward Coke hatalmas törvénytudó tanácsára — I. Jakab ízenete ellen, mely a Ház elnapolását rendelé.

Beérve jogai kijelentésével, az alsóház soha sem ellenzé az elnapolásra vonatkozó királyi akarat teljesülését. Egyszer azonban — 1629. márt. 2-án — elhatározzák a képviselők, hogy a királyi ohajtást előbb megvitatják; már pedig I. Károly szerette volna bedugni a törvényhozók száját, elnapolni üléseiket azon napon nem kevésbbé, mint egész életében. A speaker megígérte, hogy elősegíti ő felsége tervét, s így ezen segedelemmel biztosnak látszék a siker. Hanem volt a tagok közt egy ember, egy szilárd és ne-

mes lelkületű férfiú, Sir John Eliot, ki erősebb volt, mint a király. Sir John Eliot nem félt a király tervének megghiúsítására vállalkozni, s feláldozá életét, hogy az alsóház hallathassa szavát, melynek elfojtása czéloztatott márczius 2-án.

Az ülés megnyílt ama reggelen és a szokott módon: elmondattott az ima, székében ült az elnök, s ha rendes folyamatjában lett volna tartandó a dolog, megkezdetnie kellett azonnal. De ez ülés másként kezdődött. — Az ima után ugyanis az elnök sietett felállani, — hogy meghajoljon a király akaratja előtt s az elnapolási izenetet előadja. Hanem elkésett; egy másik szereplő által lön megelőzve. Sir John Eliot talpon állott. Az elnök azonban előnyösebb helyzetben volt mégis, mert mikor a speaker feláll, a vitának el kell hallgatni; a speaker pedig állott s így Eliot nem szólhatott, de nem ült le ő sem, ámbár kénytelen volt hallgatni. Eliot ily szótlanság által lévén elnémitva, a király részén volt az előny ekkor is, s a speaker tudatá az alsóházzal, a király nevében, hogy üléseiket el kell napolni. Eliot állott továbbra is; a királyi rendeletet nem vette tekintetbe, s szólni akart, de ismét elhallgattattott az elnök által, ki megjegyzé, hogy „az elnapoltatás rögtön veszi kezdetét“. Ez a király akaratja — mondá — s ennek értelmében meg kell szűnni minden tárgyalásnak azonnal. Sir John Eliot azonban még sem ült le, hanem újra elkezdett beszélni, mel-

lözve a király izenetét. És ismét megakasztatott a Speaker által. Erre aztán zugás keletkezett az elnöki szék körül. A királynak nincs joga elnapolni a Házat, e jog csak a Ház által gyakoroltathatik saját maga irányában; Eliot meghallgató — hangzék mindenfelől.

Eliot tehát szólni kezdett ismét s elhallgatott még egyszer az elnök által. A király rendelete világos — mondá a Speaker — s rögtöni elnapolást kíván és e végre kötelességévé tétetett elhagyni az elnöki széket. Már pedig ha nincs elnök, nincs Ház, csak egy fejetlen tömeg, s az elnök menni készült. Egy percztől függött minden és e percz elég volt az elnök akaratának megtörésére. Midőn szökni akart, két tag lépett eléje, s megállíttatott, aztán — csendesén, de szilárdan — visszatereltetett székébe, hol ülve kellett maradnia erélyes felügyelet alatt. Ez erőszakos eljárás volt, az igaz, de mást követni nem lehetett. Ha a Speaker távozása megtüretik, az Alsóház hatalma elvesz, mert elnöki kimondás nélkül nem érvényes semmi határozat és semmi vita. S ha Eliot és barátai gondoskodtak egy fogásról, e fogást szükségessé tette az elnök, ki a ház elnémitására ármánykodott a királylyal. Meglepetve és tehetetlenné téve: a Speaker megmaradt székében némán és mozdulatlanul.

A király felsült; Eliot beszélhetett; a Ház figyelt s nem habozott többé senki, mert Eliot „szólt mint a bölcse“, kinek szavai „sarkantyuk“.

Hallgatóit föltüzelé s lön — mint mindig — „a Ház főnöke“. A királyi terv indoka lelepleztetett. Eliot felfedé a király tévelygéseit, hajlamtalanságát a parlament jó tanácsadásait meghallgatni, közönbösségét a nép szenvedései és aggodalmái iránt, törvénytelen adóztatásait, miniszterei kényuralkodását, s Eliot aztán inté a királyt, hogy rossz végét csak úgy kerülheti el, ha nem viseltetik bizalmatlansággal a nép iránt, nem támaszkodik csak miniszterei tanácsára s nem törekszik megsemmisíteni a parlamentet. Beszédjét pedig egy határozati javaslatban öszpontosítá Eliot, átnyujtván azt az elnöknek, hogy olvassa fel a Ház előtt.

S ekkor ismét kitört a zivatar. Az elnök nem akarta teljesíteni kötelességét: vonakodott felolvasni Eliot határozati-javaslatát s zugást és bőszen fenyegetéseket idézett elő minden felől. A székhöz közel álló padok nagy izgatottsággal környezék. Megszűnt minden kétkedés s csak a hazai iránti kötelesség érzete járt át mindenkit. Eliot szavai szivig hatottak s önfeláldozása magasztos bátorságra lelkesítette az egész Házat. Az elnök sürgettetett, rohamosan, hogy tegye fel a kérdést Eliot határozati javaslata felett, s megmondatt neki, hogy nemzete előtt örökös utálat tárgya, családjának kitörülhetlen szégyenfoltja, s mint a gyalázatos elnök megtestesülése fog fennmaradni, az emberek emlékezetében, s hogy elérí őt magát is a büntetés, mert nem fog mindig a

király oltalma alá bujhatni. E rohamos sürgetés kétszer ujttatott meg és kétszer hiusult meg. A Speaker elismerte, hogy rosszul tesz, s hogy kötelessége volna szavazásra bocsátani a határozati javaslatot, de megvallá egyszersmind, hogy inkább fél a királytól, mintsem teljesíthetné kötelességét. Bármily elhatározott volt is azonban ez elnök hitványsága, még is megijedt a bösz pillantásokra és dühös nyilatkozatokra. Elkezdett sirni s megugrani akart ismét, a mi azonban ekkor sem sikerült.

Hanem a tagok — ámbár székében tartva őt — felhagytak a további unszolással, s egy érzettől sugallgatva, kötelességeik teljesítésére szorítottak, a kötelességáruló elnök mellőzésével. Egyhangu felkiáltásuk tanuságot tett, hogy mint Eliot, igaz angol közülök mindenik, kész élni és halni is a haza javáért. Az alsóház nyilvánítá, Eliot indítványára, s a tagok összes és egyetemes szózata által, hogy a legsúlyosabban fog megbüntetni minden államhivatalnokot, mint árulót s a haza ellenségét — a ki tanácsot vagy támaszt nyújt a királynak törvénytelenül bánni a néppel. „Igen! igen!“ kiálta az egész ház; s aztán felnyittattak az ajtók s omlott kifelé az egész gyülekezet. Ugy cselekedtek mint kötelességük rendelé, s nem fog feledésbe menni soha, mi 1629. márcziusának 2-án történt.

De egy perczcel sem lön előbb vége az ülésnek mint kellett, mert a király testőrségét,

mely erővel vala betörendő a Házba, már utban találták a távozó képviselők.

A ki visszaél hatalmával, nehezen hagyhat fel e szokással. Olyan nyavalya ez, mely folyvást rosszabbul. Ilyenben szenvedett Károly király is, minisztereivel együtt, s kezdetét vette a parlament ellenes kormányzás tizenegy esztendeje, mely alatt mellőztetett a törvényhozás, s elnyomatott a nép. Ekkor vettetett haláláig tartó fogásba Eliot is s üldöztettek és íteltettek el pénz-bírságra társai, kik székében maradni kényszeríték az elnököt. A közkereset alá fogatás pedig mást jelentett akkoron, mint a miről ma fogalmunk lehet. A hatalom haragja alatt állás mindenféle gyötörtetést és károsulást vont magára, s a kegyvesztett embert bizton bántalmazhatá mindenki. Eliot egyik barátja 100,000 frtra számította a kárt, melybe bebörtönöztetése és bírságotlaltása került neki; s a számítás alaposságát kétségbe vonni, semmi ok sincs.

Eliot elzáratása azért, mit a parlamentben mondott, a régibb fejedelmek rendes eljárását példásítja. Joguknak tarták megbüntetni a parlament azon tagját, ki nem beszélt kedvükre. Az Alsóház állítá folyvást, hogy az előtte mondott szavak illendősége felett itélni csak maga az alsóház van feljogosítva; s a törvény mellette is volt kétségtelenül; mert a fejedelemnek nem szabad semmi egyebet tudomásul venni a parlamenti tényekből és nyilatkozatokból, mint a mi maga

a Ház által terjesztetik ő felsége elé; de az is bizonyos, hogy hajdanában nem volt hatalma az alsóháznak megvédeni magát a fejedelmi harag ellenében. Még Erzsébet királynő is — bár mennyire „jó Babet királynő is — (good Queen Bess)“ volt is neve — mindég megtudta, ha a parlament valamelyik tagja nem inyéra szólott, s az ilyet aztán el is záratá gyorsan, még pedig elég gyakran a rettegett Tower börtönébe. A királynő kormánya előtti kihallgattás után egy erős lelkületű férfiú egyszer „annyira elrémlt képpel tért vissza a Házba, hogy ijedelemmeltőlte el minden tagtársát“ s a Ház nem mert dolga után látni napokig. Ha csak suttogni kezdtek is egymás közt a Speaker jobbán ülő miniszterek, a látmány elég volt megszüntetni a vitát. S ez így folyt mindig, ámbár ősi parlamentünk tagjai panaszkodtak, mennyire „siralmas“ hogy szájaikat befogják.

Erzsébet királynő azonban mégis őrizkedett tulhajtani. A bezárattakat kiereszteté hamar, s a Házat kibékíté. Egészen másként jártak el utódjai. Midőn I. Jakabhoz óvást intézett az alsóház, hogy a parlamentben mondott beszédért, bárkit is megbüntetni nem a fejedelem, hanem csupán a Ház van hivatva: a király magához viteté az ülés jegyzőkönyvét, s kiszakítá ebből a tiltakozó lapot. Hogy fia Károly sem volt kevésbé zsarnok, azt tudjuk mindnyájan.

S ennek lelkülete nem is birt fogékonysággal

semmi okulásra: pedig áll a királyokról is a mi áll a korsóról: addig járnak a kutra, míg végre nyakuk törik. I. Károly zárogatá a parlament tagjait, mihelyt ez feloszlott, sőt az ülések idejében is, s nem vonatott számadásra egyszer is. Számadásra csak akkor vonatott, midőn elvete-medettsége annyira ment, hogy elhatározá a Ház vezértagjait saját Házuk padjain fogatni el.

Azon tizenegy esztendő, mely alatt parlament nélkül történt a kormányzás, olyan zürzavart eredményezett, hogy Károly király kénytelen lön végre, saját érdekében s a forradalom elhárítására, összehívni a parlamentet 1640. novemberében; és ez a parlament — mint tudva van — a király nyakára nőtt. Ő felsége nem oszlathtatá el többé ezen parlamentet, mert ez iránti hatalma törvény által volt felfüggesztve. Az elnémitás alkotmányos módjai nem állván rendelkezésére, Károly király csak erőszakosan, a kard hatalmával hallgattathatá el a nemzet képviselőit. És Károly király kísérletet tett, nem egyszer, ezen árulás elkövetésére is.

Az első ülőszak tizenkét havi ideje alatt háromszor nem is, de kétszer legalább megítélt Károly király részéről a kísérlet mozgalomra birni hadseregét a parlament ellen; terve azonban nem sikerült s a parlament állott 1641 végén is, elnémithatatlanul. A következő esztendőnek kezdetén tehát elhatározta a király, hogy egy kockára tesz mindent. A parlament ellen inditnia a had-

sereget nem sikerült, mert a csapatok előbb távol — Yorkshireban — voltak, később pedig feloszlottak, de gyűjthete katonaságot saját palotájában, Whitehallban egy ködobásnyira Westminsteről s e fegyveres erővel csapást mérhete az alsóházra ha nem is ennek teljes megsemmisítésére, de vezérletének eltiprására. A Ház öt kitiünő vezértagját magában a Házban fogni el, volt még elég ereje.

A király tudta, hogy a mit elkövetni készült, ép oly bűn volt mint a tolvajság, vagy gyilkosság; de nem bánta. Előre látta, hogy bűnös merénnye ellenállást fog kelteni, de azt sem bánta. S hogy nem bánta bárha véres ellenállást idéz is elő, bebizonyítá az által, hogy három vagy négy száz fegyveres embert vitt magával s e zsoldos csapatot hadviselt tisztek és külföldi kalandorok alá rendelé. Ezen emberek gyűlölték a népet, lenézték az alsóházat és sovárogtak a törvény fölébe emelni a királyt s általa magukat; s a király hetenként át lakomázott ez emberekkel saját palotájában, melyet megerősített s hadi készlettel és fegyveres őrsggel szerelt fel.

A király hosszasan készíté ez összeesküvést az alsóház ellen. Végre kitört 1642-ben januarius 4-dikén. A Ház ebédutáni ülése alig vette kezdetét, midőn — két óra tájban — Károly király egyszerre csak elhagyta Whitehall palotát udvaronczaival, katonáival és desperádóival kíséretében s Westminster felé tartott, egész hadával, gyors

léptekkel át az Ujpalota udvarán. A nép szerte-futott e rettegett csapat előtt, a boltok ijedten zárattak be s vérengzést és szörnyűséget várt mindenki.

A csapat Westminster csarnokába lépett s ellepé ezt egész óriási hosszában, utat hagyva Károly királynak, ki a feltartott dzsidák és bárdok sorai közt ment előre és fel, az alsóházba vezető kanyarlépcsőzeten. A katonák utána nyomultak, megtölték a folyosót s várták a király rendeletét a berohanásra. Az ajtót feltárta egy csapás, a király belépett, végig ment a termen s megállott az Elnök széke előtt. A Ház tagjai levették fővegeiket, felkeltek üléseikből, a fejedelmi jelenlét hallgatag elismerésének jeléül, a Speaker pedig letérdelt a király előtt. S csendesség lön: némán mozdulatlanul állott mindenki.

S az alsóház szótlán tagjainak egymás fölé emelkedő merev komor, ünnepélyes arcszorzatain szótlánul tekintett szét Károly király is. És ez így tartott egy perczig. Minő hosszú lehetett e váralmas percz mindenkire nézve! A tagok érzelme szerint nem lehetett az egyéb, mint a vihart megelőző csend, a királynak pedig elégséges volt arra, hogy észlelhesse aényt, miszerint hiában szegte meg Anglia törvényeit s hiában merészkedett elkövetni a legnagyobb gonoszsgot. Azon öt erélyes hazafi ugyanis, kiket Károly király el akart hurczolni a Házból élve vagy

halva, nem volt jelen. A meglepés rögtöni volt, de a keresettek még is menekülhettek. A királynak azonban most már teljes bűnösségében kellett magát mutatni. Szólitá hangosan, név szerint mindaz öt tagot, de nem nyert feleletet senkitől. Parancsolá az elnöknek mondaná meg, jelen vannak-e, de L e n t h a l a S p a k e r nem engedelmeskedett, hanem megmondá a királynak, hogy „mint elnök, ő sem nem lát, sem nem szól, csak a Ház parancsára.“ Ez volt kötelessége s ezt teljesítette nemesen.

De a kudarcz, melyet — az általános hallgatlagság s a kutatott tagok távolléte folytán — vallott: nem állíthatá meg Károly király makacságának menetét. Nyilvánítá ennél fogva a képviselők előtt, hogy neki igaza van, midőn a Házat meg akarja tisztítani az árulóktól saját kezével, s hogy el is fogja ezeket akárhol akadjon is reájuk. Aztán eltávozott böszén, kielégítetlen szenvedélyességgel, de hallotta még a távozását rögtön követő általános felkiáltást: Privilegel privilegel mely emlékezteté, hogy a Parlament kiváltságait sértette meg vakmerőn. Elment katonáival együtt s Westminster csarnokába nem lépett többé csak mikor — néhány év múlva — visszavitetett oda meghallani halálra ítéltetését.

A jól kigondolt terv meghiusulásán nem kevéssé bámulhatott a király mint bámulhatnak sokan maiglan is. S a merény kimenetele más is lett volna, ha egy ember, ki látta Károlyt midőn

ez megindult palotájából, nem sietett volna meg-
vinni e hirt, a házak fedelein át Westminsterbe.
Az udvarnál sem volt udvaronc mindenki s a
Parlamentnek voltak barátjai Whitehallban is.
Ezek inditák utnak a hirmondót, ki kész volt
kockáztatni életét, hogy értesitse az Alsóházat
a közelgő veszedelemről. Az intés épen idejében
érkezett. Az elfogandó tagok jelen voltak szokott
helyeiken s menekülhettek azon perczen, midőn
Westminster csarnokba tódult a katonaság.

Ha nem így végződött volna ez eset: Anglia
ma is érezné ama válságos perc következmé-
nyeit. Lehet, hogy ép oly szabadok volnánk
ugyan már ma mint vagyunk, bár mi történt
volna is az öt taggal, de e szabadság nem birna
még az ösies és békében élvezett tartósság tulaj-
donaival. Ha a keresett tagok padjaikban talál-
tattak volna, a király beszólította volna katonáit
elfogatásukra; s ha a képviselők megtették vol-
na kötelességeiket hazájuk iránt — már pedig
voltak közöttük sokan olyanok, kik nem szokták
kimélni éltüket az igaz ügy védelmében — az
elfogatás meggátlására okvetlenül történt volna
kísérlet. És akkor egy halálos küzdelem eredhe-
tett volna, mely vérbe fojtotta volna a parla-
menti kormányzatot Házunkban tán örökre. „Is-
ten csodás gondviselése által megmenekedtünk
e végveszedelemből“ — mint mondá Sir S.
D'Ewes, egy éltés, kegyes tagja ama parlament-
nek, s hálaadó szavait magunkévá tehetjük mi

is, épen úgy mint azok, kik szemtanúi voltak 226 esztendővel ez előtt.

Annyit beszéltem már a Parlament s jelesen az alsóház irányában tapasztalt fejedelmi ellenségeskedésről, hogy tartanom lehet a feltevéstől, miszerint ezen ellenségeskedés állandó volt s királyaink voltak mindig hibásak, képviselőink soha. Ez pedig tévedés lenne.

Az alsóház ugyanis — valljuk meg az igazat — sokkal nagyobb veszélyben forgott saját eljárása, mint bár melyik király magaviselete által. Mert midőn az alsóház hajlandó volt eladni ellenörködését s megvesztegetteté magát a kormány intézkedéseinek elfogadására: a baj lappanghatott, s ha magától meg nem szünt, csak az állam veszedelmével lett volna orvosolható. Már pedig ezen romlás fenyegeté Angliát, s fenyegeté ép oly mérvben, mint a spanyol armadia általi megtámadtatása. És nem is nagyon régi időről szölok. Száz éve sincs, hogy a képviselők még eladták szavazataikat a kormánynak. S e szokás két századon át maradt fenn, míg a spanyol veszedelem csak három hónapig tartott.

A polgárháboru után visszaállítva lön ugyan a monarchia II. Károly uralkodása alatt, de a királyi tekintély nem épülheté ki előbbi veszteségét. Az alsóház hatalommá vált az államban s nem korlátoztathatik semmi eljárásában a kormány által. E helyzetből született a gondolat alattomos uton hatni a Házra és megvenni azok

szavazatát, kik elég gazok voltak eladni azt. Magától értetik, hogy a kormányzás ezen kényelmes módja nagyon tetszett mind a királyoknak, mind a minisztereknek, s magától érthető továbbá az is, hogy első kísérlet sikere által merészebbekké lettek úgy a kísértők, mint a megkísértettek. S már e vészes szokás kezdetekor is megvetőleg említé II. Károly egyik minisztere (lord Danby) a tényt, miszerint az alsóházi tagok úgy seregelnék hozzá, minden ülésszak után zsebrerakni szavazataik díját, „mint tolvajszarkák a sajtra.” Később pedig annyira súlyodt a parlamenti romlottság, hogy 1762-ben Whitehall kincstári osztályában már egy külön szoba is volt berendezve, hol a megvásárolt képviselők zsoldja fizettetett ki; két, három és öt ezer forintokban egynek-egynek. Egy békekötést — Anglia és Franciaország közt 1763-ban — ilyen megvett szavazatok fogadtattak el a Házzal, e vásárolt helyeslés 400,000 forintba kerülván. S annyira kihalt minden szemérem a tagokból, hogy a pénzt maga a kormányelnök osztogatá, sőt illetlenségnek tartatott az adomány el nem fogadása. A bünpénz olyannak tekintetett, melynek visszautasításaért mentegedődni kellett s az ajánlattétvőnek arczához vágni neveletlenség lett volna.

A romlottság ezen világa régen elmúlt gyanánt vétetik most már általunk, régebbinek, mintha csak idejét számitanók, s én bátran szól-

hatok arról, mi szokásban volt még alig mult 100 éve.

S ha tartózkodás nélkül szólok e gyalázatoságról, az onnan van, mert az alsóház hitele oly tisztán áll már, hogy csaknem hihetlenné vált, mekkora szégyenfolt volt rajta. Most már a párt-szenvedély neve sem emelheti ilyes vádnak még árnyékát sem a Ház ellen. A közérzelem e tekintetben is bámulatos változáson ment át mind a Házban, mind a Házon kívül. De nem kevésbé különösek ezen nagy változás körülményei is, mert igazi okát adni nem lehet. Ama romlott szokás nem lassanként halt ki, sőt teljes virágzásban volt, midőn utolszor szemléltetett.

A parlament tagjait nem rettenté vissza e bűn elkövetésétől semmiféle nagy katastrofa, az erkölcsök javulását nem idézé elő semmiféle törvény, a társadalmi erkölcsiséget törvény által javítani meg különben sem lehetvén soha. Azt sem mondhatni, hogy nyilvános intések folytán szűnt meg e gyalázat. Az írók és színművészek gunyolták ugyan éveken át a parlamenti tagok romlottságát, s volt ellene kikelés a választásoknál, a templomokban s magában a Házban is: de a mig e romlottság létezett, nem maradt titokban soha. Megszűnése rögtöni és tökéletes volt.

De hát utoljára is mi okozta e nagy változást? Valószínűleg a nemzet magatartása. Az erkölcsiség iránt tisztább érzékkel birt Anglia mint a parlament, s az Alsóház visszatük-

örült ember ötlete, hanem meghatározott célra terveztetett. E cél pedig az volt, hogy akkor, midőn eltemetve leend az egész angol kormány-személyzet a parlament házának romjai alá, s elrémült mozdulatlanságban álland az egész nemzet, elővezettetik az összeesküttek által Jakab király egyik gyermeke s kikiáltatik Anglia királynőjének. A nemzet aztán, hogy megszabaduljon a további zürzavartól, hálásan ismerte volna el fejedelemasszonya gyanánt ama gyermeket, ki mellé, mint gondolhatni, az összeesküttek tették volna meg magokat minisztereknek, uralkodni a kisded királynő nevében Anglia felett s visszaállítani állami rangba a római katolika vallást.

Ez volt a cél, s e cél elérésére vitte őket kísértetbe nemcsak saját hitők, hanem a protestánsok magaviselete is. Az angol nép zöme protestáns volt, s ilyen volt természetesen kormánya is; és e kettő — nép és kormány — elhatározott lőn kiirtani a pápistaságot törvény által és üldözéssel is. Ennek folytán a római katolikusok, úgy fenn, mint lenn, a gazdagok sem kevésbé mint a szegények, szenvedtek eleget. Börtön és bírság érte őket szüntelen; papjaik Tiburn bitóira kerültek; s midőn egy kissé békében hagyaták is néha, a nyugalmat akkor sem élvezheték a folytonos aggodás miatt. Hogy ez üldözés megtermé természetes gyümölcsét, a boszuvágyat, azon bizony nem csodálkozhatni. S e boszuvágyat

sarkantyuzá aztán a római katholika vallás azon félrevezető hitelve is, miszerint egyházán kívül nem üdvözülhet senki. Az összeesküdtek tudták, hogy egyházuk fejei nem kárhoztatják az érdekekben történt vérontást. A kísértetbe vitetés ingere tehát hatalmas volt. Buzgó katholicismusuk elhitével velök, hogy Angliát segítik vissza az üdvösség útjára, ha ismét katholikussá térítik bármilyen módon is. Egyébiránt elég volt elkeserítetésükre a végtelen üldözés is; ettől menekülni akartak minden áron.

Az indoknak, mely egy puskaaporos összeesküvést idézhetett elő, rendkívülinek kellett lenni tagadhatatlanul. Csak a múlt nyáron történt, hogy egy vasuti gyorsvonat elégeése felett borzadtunk el mindnyájan, s borzadunk ma is, ha elképzeljük, hogy tizenkét nő és férfi lön hamuvá néhány irtózatoss perc alatt. Pedig minő csekélységnek vehető ezen vasuti szerencsétlenség azon pusztuláshoz képest melyet a löporos összeesküvést forralók törekedtek előidézni, midőn arra számítottak, hogy porrá égetik a házat, hol együtt leend az ország színe, a király, királynő, trónörökös, az udvar és parlament személyzete, nő és gyermek — körülbelül 700 ember, nem is említve a vést, mely érhető a népes szomszédságot! Az összeesküdtek nem gondoltak saját hittársaik sorsával sem, s készek voltak feláldozni ezeket is a többiekkel együtt. Tanácskoztak ugyan ezek megmenthetésének kérdése felett,

de elhatározták, hogy változtatni érettek a terven nem lehet, sőt félretették a barátság, hála, rokonság minden érzetét, s az összeesküdtek egyike kijelenté — egyik titkos értekezletben — hogy meggyujtaná a minát, ha mindjárt saját fiát is a felvetendők közé vegyültnek tudná.

A löporos összeesküvés által keltett eliszonyodás még mai napig is tart. Volt a világon sok könyörtelen mézszárlás, de vagy a népdüh rögtöni kitörése által vagy pedig valamelyik hatalomittaskényur parancsára követtetett el mindig. Nem így ama hosszasan lappangó terv, melynek forralói elhatározva voltak kegyetlen halállal pusztítani el saját barátjaikat, rokonaikat, hit-sorsosaikat is. Több mint két évig készült e gonoszság. A löpor lerakás öt hónapig tartott. A kísérlet kétszer halasztatott el. S a kik e bűnös merény titkát ily hosszasan megőrzék, nem szükségből vetemedtek el, nem is voltak romlott életű emberek, sem az állati tudatlanság vakjai. Mind urak voltak, mint Guy Fawkes is dicsekedett. Egyik főnökük pedig egy ifju volt, ki imádta fiatal s közbecsülésben állt nejét.

S a vállalat nem volt könnyű olyan embereknek, kik nem szoktak kézimunkához. Falakat kelle áttörniök, s a föld alatt ásniok éjjel nappal. S e nehéz dolgot súlyosbitá a gyanakodó aggodalom, mert 1605 november 5-ke előtt észlelték, hogy tervük nem maradt teljesen titokban s hogy

valamit tud róla a kormány is. Hanem azért még sem hagytak fel vele.

A pincze is megvizsgáltatott november 4-én s a királyi küldönczök találkoztak és beszéltek Guy Fawkessel. S ő még sem hagyta el állomását s még is vonalozá a hordócskákhoz vezető löpor eret, készen tartá zsebében a kanóczot s égő lámpát függesztett a pinczeajtó mögé. S Guy Fawkes öröködött egész éjjel, november 5-kének reggeléig. A zárt levegő azonban kimerülttette. Kilépett tehát egy perczre az ajtón. És alig lépett ki, leverve és megkötözve lön azonnal. Ha elmulasztatik e percz s Guy Fawkes visszaugorhatott volna rejtekébe, semmi kétség hogy levegőbe röpitette volna rögtön magát is üldözőit is a Parlament épületével együtt.

Ha az összeesküdtek mind olyan könyörtelen lelkeletűek lettek volna mint Guy Fawkes, a méreny sikere kimaradhatatlan lett volna. De e tervet saját iszonyatossága buktatta meg, borzalmat gerjesztvén leggonoszabb forralóiban is, kik nem birták elviselni a gondolatot, miszerint saját véreiket is halálba dönteni készülnek. Egyiket régi tisztelet köté valakihez azok közt, kik a vészes pincze felett fognak ülni, másikat nyomorból ragadott ki egy jóltevő. Aztán a rokonok, kik valószínűleg a pusztulás teremében lesznek! Ezen érzelmek folytán kaptak rejtelmes intést sokan, november 5-dikének közeledtére. Lord Montegle is kapott egy rejtelen s alig értő le-

vélkét, mely késő este hagyatott kapusánál egy beburkolt egyén által, Lord Monteagle intetett, hogy ha szereti életét maradjon távol a parlamenti háztól, mert „ezen parlamentet egy rettenetes csapás érendi a nélkül, hogy tudná honnan méretik rá.“

Lord Monteagle átadta e levélkét a kormánynak. Eleinte bolondításnak tekintetett. A római catholicusok rovására okmányokat költeni nem volt ritka dolog azon időben. De a kormány is értesült, hogy van valami merény készülöben, sőt megtalálhatott a valódi nyom is azon figyelemzetetésnél fogva, miszerint „egy rettenetes csapás készül láthatlanul.“ A terv ellenhatolva lett s Guy Fawkes elfogatott a kellő perczben. Bűntársai, értesülvén elfogatásáról, szerte-szétfutottak az országban, de nem menekülhettek s részint leölettek üldöztetésük alatt, részint kivégeztettek kézrekerítettésök után. Soha oly szolgálatságra embert nem kárhoztatott egy eszme, mint merényök ez összeesküvöket. Testileg és lelkileg rabok voltak ök két terhes éven át, hogy számtalan ember társuk vesztét okozhassák. S nem haboztak soha, mert hát „az isten szolgálatában“ véltek lenni fáradhatatlanságukat. És ezt hitték terük felfedeztetése után s üldöztetésük alatt is, midőn fenevadak gyanánt lövettek le a nép által. Saját hitsorsosaik is borzadálylyal fordultak el tőlök, s elzárták ajtóikat előttük, de ök még sem ébredtek bűnösségök tudatára, míg meg nem

történt rajtuk a pusztulás azon neme, mit mások ellen terveztek volt. Egyszer menekvésí kísérletök alatt szárítani akarák bizonyos házban az őszi köd által megnedvesült löporukat. Ekkor egy szikra ugrott a löporba, felveté a házat s megperzselé a benlevöket. Csak ezen eset után ismeretett el ez elvakult emberek által, hogy „az isten ellene volt merényüknek.“

A merény által előidézett borzalom sokáig tartott. Midön IV. Henrik francia király meggyilkoltatott, május 14-kén 1610-ben, Párisban, ezen szörnyü esemény is a puszkaporos összeesküvés eredménye gyanánt tekintetett Anglia által, s általánossá lön a nézet, miszerint Henrik azért szurattott le, mert értesíté Jakab királyt, a parlament házban ellene készülő csapásról. És valahányszor ijedelmes idők jártak: a nép mindig hajlandó volt hinni, hogy egy új löpor-merény van készülöben. Így 1641. májusában egész London felháborodott egy hirre, miszerint az alsóház lángba borult: s hasonló hir terjedt el ugyanazon év telén is, sőt egy század múlva is megtörtént még, hogy „hire járván a parlament légberöpítettésének,“ kopogás hallatszott éjjel a régi palota udvarán s a ház kutatást rendelt. De fentartatik a löporos összeesküvés emléke maiglan is, nem csak az évfordulati örömtüzek által országszerte, hanem maga a parlament által. Minden ülésszak előestéjén ugyanis a toweri vén örök (köznyelven: husevök — Beefeaters) közül

megjelenik egy csapat a parlamentházban s megvizsgál minden pinczét és helyet azon teremek alatt, melyekben a főrendek és képviselők összegyűlnek. Felesleges mondanom hogy most már e kutatók nem akadnak egyéb szörnyűségre mint gáz és vízvezetési csövekre.

Egy másik veszedelemnek is ki volt téve a parlament, mint kitéve van minden gyűlés. Értem a nép haragját. Az alsó házat nem kevesebb mint tizenegy alkalommal fenyegeté a falai köré tódult tömeg dühössége, S e veszedelem csaknem nyílt erőszakoskodásba ment át még nem is oly régen, legalább is három ízben. Egy új fogyasztási adó, melyet 1733. évben javasolt sir Robert Walpole, II. György minisztere, nagy böszültségre gerjeszté egész Angliát. A tárgyalás alatt óriási néptömeg gyülekezett a palota elé s a kormány elnök meg is taszigáltatott midőn hazafelé ment. Még több lökdösést tapasztaltak némely képviselők a Wilkes ur által 1771. martiusában, felizgatott tömegek részéről.

De a külröli erőszak mindig kellő szilárdságra talált benn. — Egyszer azonban nagy próbát állott ki az alsóház bátorsága is. Történt pedig ez 1780-ban, a Gordon-lázadás idejében. Gordon György lord, kitől e zavarok neveztetek, egy féleszü fiatal főúr volt s szikra gyanánt szolgált a népies gyúanyag fellobbanására. Mint mindig, úgy akkor is a legtudatlanabb emberek voltak leginkább előítéletesek és türelmetlenek,

És akkor, két századon át, ép oly természetté vált félni és gyűlölni a római katolikusokat mint természetünké vált nekünk, a jelenkori Angliában nem érezni irántok többé sem félelmet sem gyűlöletet. Az 1780-beli népség tele volt vak ijedelemmel s ez a hajlam zendült fel a kormány és parlament ellen, midőn eltörültetett az üldözés néhány régi törvénye, melyek alatt sokat szenvedtek a római katolikusok.

Ezen törvények nem voltak ugyan már alkalmazva több éven át, de eltöröltetésök mégis nagy felindulást keltett mind Angliában mind Skótiában. A haragos érzelmek legelőbb Edinburgban és Glasgowban tört ki zavargásokban, a hol a római katolikusok megverettek, életveszélyben forogtak, házaik pedig felgyújtattak és kiraboltattak.

Londonban a nép izgalma eleinte petitiókban mutatkozott, melyek az eltörölt büntető törvények helyreállítását kérték a parlamenttől. S valószínű, hogy ezen ártalmatlan uton forrotta volna ki magát azon egész izgalom, melynek jel-szava volt: nem kell pápistaság! (No Popery!) ha, szerencsétlenségre, lord George Gordon bele nem keveri magát, sürgetni a londoniakat, hogy kísértsek meg, mire mehetnek erővel. Nagy népgyűléseket rendezett: örjöngő beszédei felbőszíték a különben is forrongó szenvedélyeket.

S midőn a petitionak nem volt eredménye,

javaslá, hogy a nép mutassa be magát személyesen azon palamentnek, mely nem akart halgatni kérvényeire Lord George Gordon kijelenté, hogy kész elvezetni a parlamentházba 20,000 kérvényest, no Popery! jelszó mellett. Akkor — mondá ő — majd csak figyelembe veszik tán petitiójukat.

Lord George Gordon úgy tön, mint fenyegetődött; sőt többet is tett. Nem husz, hanem száz ezer ember követé őt a parlamentbe, dühöngve részint a catholicusok elleni félelemből és gyűlöletből, részint gonoszság és ittasságból. Vezetve a nem kevésbé dühöngő lord George Gordon által: e népsöpredék előzőnlé az országházat körskörül s a mint szokása a vad csoportosulatoknak, rikácsolt, orditozott, megiaszigált főrendet és képviselöt s feltajtékszott — Westminster csarnokán át — az Alsóház ajtójáig. S a folyosókon órákig hömpölygött a csorda s órákig hangzék be a házba a zürzavar rikitása, jelszava: — No Popery! — tettleges rakoncátlansága; és az örjöngők ezen ádáz áradata ellenében nem volt más védelme a törvényhozóknak mint hat éltes teremör s egy vékony deszka ajtó.

Lord George Gordon pedig nemcsak, hogy nem csendesíté a vihart, melyet keltett, hanem igyekezett azt mindinkább böszíteni. A „nem kell pápistaság“ kérvényt bemutatá a háznak és kívánta ennek rögtöni tárgyaltatását. Tett gonoszabbul is. Midön ugyanis az alsóház, mint illet

méltóságához, határozottan visszautasítá az oly gyalázatosan elébe adott petíciónak tekintetbe vételét: lord George Gordon izgatá a folyosókon tomboló népet, hogy ne távoznék s folytassa dühösségét. Sőt értesíté őket kérvényük visszavetetéséről s megnevezé a képviselőket, kik nem fogadták azt el s kinyilatkoztatták undorodásukat a zendülés és oka iránt. „Tudjátok-e — mondá — hogy a kormány-elnök titeket söpredéknek nevez?” A vihar dúlt fült. De a képviselőház szilárd maradt határozottságában nem fogadni el a kérvényt. Segedelem azonban nem jött. A menekvésre csak egyetlen, kétségbeejtő út látszék lenni: magukat keresztül vágni az örvongó tömegben, mely folytonosan ingerelteték vezére által. Hanem lord George Gordon elhalgattatására találatott mód. Egy rokona lépett hozzá, galléron fogá őt s megmondá neki, hogy leszurja őt rögtön, mihelyt egyetlen lázadó merészkedik átlépni a ház küszöbét. Ezzel elhárított a veszedelem egyik forrása, s nem történt, szerencsére, semmi olyan tény, mely a tömeg kiabálásait és fenyegetődzéseit verekedésre változtatta volna. Végre egy csapat katonaság jelent meg Westminster csarnokában. Ekkor a tömeg szétolvadt, a folyosók kiürítettek s a képviselők távozhattak biztosan. Így végződött június 2-ka 1780-ban. E csendes fejlődést csak annak lehet köszönni, hogy a tömeg nem ismerte még erejét, különben ama nap vége másszerű lett volna.

Hogy mekkora veszélyben forgott akkor a ház, meglátszék London állapotából a következő héten, midőn a tömeg uralkodott, a kormány elrémult s ellenség kezére kerültnek látszék minden. A belváros (City) 36 helyen gyújtatott fel, a római catholicusok templomai leromboltattak, Anglia bankja ostromoltatott; New gate-börtön — mely azelőtt kevéssel épült újra s egy millió 400 ezer forintba kerül — porrá lőn néhány óra alatt. Bátorságát, e borzasztó helyzetben a vén és nehézkes király III-ik György nyerte vissza legelőbb. „Egy tisztviselő legalább teljesítendi kötelességét“ — szóla s katonaságot rendelt be az ország minden részéből. És a remegő polgárság hallá aztán a borzalmas lázadás leveretésének rettenetes hangjait. Junius 7-ikének egész éjjelén át folyt a lödőzés, reggelig küzdött London utczáin a katonaság s a Gordon-zendülésnek vége lett.

S ezzel befejeztem azon veszedelmek elbeszélését, melyek által az alsóház leginkább fenyegetett. Azokra nézve, kik sziveskedtek figyelmeikre méltatni, ismertetésemnek értéket adhat az, hogy élénkebb érdekeltséggel viseltethetnek Parlamentünk nagyszerű szervezete iránt, emlékeztetésük által a veszélyekre, melyeket kiállott.

Nem soroltam elő azoknak neveit, kik szabadságunkért küzdöttek az alsóházban. Csak egyre nézve teszek kivételt, mert ez oly magasztos emléket hagyott maga után, hogy mély hódolatot

óhajtók iránta nyilvánítani én is. Sir John Eliot ama férfiu. Lehet-e vonzalmasabb megemlékezés mint az, melynek tárgya egy ember, ki kész volt szenvedni barátaiért? Már pedig Eliot ilyen barátja volt hazájának, s kész volt szenvedni és meghalni Angliáért.

Cornwall ős udvarházai egyikében látható egy ünepélyes kinézésű, magas és szikár természetű férfinak képe. Szemeinek kifejezésében megvan azon nyugalmatlan, méla, sovár tekintet, mely a testi szenvedések és lelki nyugtalanság tartóságának eredménye. Az arczról észlelhetni, hogy ez embert csaknem halálra kinzá már a betegség és balsors. Rajzom nem képzelmi. A kép megvan, valódi és hiven ábrázolja nemzetségünk egyik hű fiát. Sir John Eliot képe az, s festetett a Towerben, 1632 novemberében, kevésel halála előtt.

Eliot jó birtoku nemesember volt Cornwall megyében, s becsült ember az országban. Barátjai bámulták eszét, ellenei tisztelték jellemét; szelleme gazdag volt tudományban s nem hiányzott nála semmi, hogy szeresse az életet, bizalommal nézze a jövőt, s szolgálhassa Angliát mint földbirtokos és parlamenti tag. S legfőbb áldásnak számítá magára nézve, hogy tehet jót Angliának.

És mégis feláldozá egész jóllétét. Magára vonta az uralkodó I. Károly király haragját; elzárattott a londoni Tower-be; s megöletett fog-

sága által. Könnyelmüleg látszék eljátszani mindent, a miért szeretett élni s a mi által használhatott Angliának. Sir John Eliot nem volt könnyelmű, hanem kötelességét teljesíté. Érezte ő jól, hogy nem hiában sorvad börtönében s hogy az ügy, melyért meghalt, méltó volt halálára.

Hazája igazságának ügyében halt meg Eliot. Kimondá félelmetlenül, hogy a parlamentben szabadon nyilvánítani érzelmeit olyan eredeti jog, mely minden ángollal veleszülelik s e jog gyakorlatát nem ingadozott éreztetni Károly királlyal. Ezért halt meg Eliot. Az alsóházban nem mulasztá el semmi alkalmat a király rosz cselekedetei ellen szavát emelni. S nem szünt meg vádolni a minisztereket, kik roszra csábíták a királyt s ennek nevével takarák gonoszságaikat. Ez által vonta magára a hatalom embereinek haragját. Hamis vád emeltetett ellene, fenyegetett és elzárattott. De nem rettent meg; s küzdelme nem maradt sikertelen. Amaz emlékezetes napon, mártius 2-kán 1629-ben, ő bátoritá az alsóházat megtenni a nagyszerű kísérletet a rosz uton járó király megállítására s Anglia sanyargattatásának elhárítására. Az alsóház megtette e kísérletet, de vezérét megvédeni nem volt ereje. Károly király pedig látta, hogy csak úgy tarthatja még fenn uralmát, ha Eliot elnémíttatik nem ideiglenesen, hanem örökre. — Ezért lön elfogva s a Towerbe zárva.

Elgondolhatni, hogy mennyit szenvedett. Voltak társai, parlamenti tagok, kiket szabadulni látott, ámbár ezek is a király megharagítása által jutottak börtönbe. Tudta, hogy nem csak szabad lehet ismét ő is, sőt nyerhet hivatalt és hatalmat is, ha akarja. Előtte állott gazdátlanul maradt birtoka. Aggódott gyermekeiért, kiknek annyi-
val több szükségök volt az atyai gondoskodásra, mert nem élt többé anyjuk. Aztán értesült a legkisebbiknek haláláról s érzé egézségének romlását. S tartatott egy fojtó oduban, hol csak gyertyavilágot látott s „tűzet ritkán csináltak,“ midőn pedig a nap melege leginkább kellett volna sorvadózó tüdejének. De azért Eliot még sem gondolt soha arra, hogy hűtlen legyen honfitársainak ügyéhez. Közel négy évig szenvedett érettök kínos fogságot, melyről tudá, hogy megöli őt.

A kép tehát híven állítja élénk a roskadozó, rab Eiot külsejét, szemben a halállal. De ama sötét czellában s az enyészet árnyéka alatt, Eliot lelkéből sugárzott a tiszta öntudat vidámsága s e sugárzást nem fejezheti ki teljesen soha egy kép is. Eliot derült volt utolsó perczig s kijelenté örömét, hogy szenvedései által méltóvá teheté magát az isten szeretetére. November 27-kén 1632-ben halt meg azon erős hittel, hogy Anglia ügyét előre viendik a valódi angolok azon ponttól, hol neki azt hagyni kellett elhunytával.

A kellőleg nem becsült áldás könnyen el-

veszhet. S minthogy a földi áldások közt egy népre nézve nem lehet egy sem nagyobb mint a szabad és független parlament: becsüljük meg ez áldást a mint kell, s tartsuk tiszteletben s erőteljességben azon alsóházat, melyért meghalni kész volt egy Eli ot is. A parlament fennállása tőlünk függ: a nemzetet csak maga a nemzet tarthatja életben. S ha nem teljesítenők kötelességeinket hazánk iránt: nem menthetné meg ezt egy Eli ot sem többé.

Mert a jelenkor veszedelmei nem az Eliot korabeli veszedelmek. A parlamentet nem fenyegetheti most már fejedelmi önkényeskedés. A király hatásköre korlátolva van minisztereinek jogosult befolyása által. Az állam egész épülete pedig nyugszika parlamenten. Ha az alsóház nem tartana ülésszakot minden évben, a hadsereg és hajóhad feloszlanának, mert nem lenne, miből fizetni azokat. Megakadna az igazságszolgáltatás is s megszűnnék az egész kormányzat. Az alsóház beszélhet már most szabadon: a miniszteri padok felé nem kell többé félve tekinteni; az önkényes feloszlítás és szüneteltetésnek s a törvényellenes elnapolás kísérleteinek vége van.

De vajjon nincs-e más veszély? Bizonyos-e, hogy a parlament tekintélyben és hatalomban marad örökre? E kérdésre felelni nem lehet. Hanem annyi kétségtelen, hogy a parlament — bárha megszabadult is a fejedelmek és miniszterek önkényeskedhetésétől — mindig ki van téve

a kívülröli veszedelemnek; s tölünk választók-tól függ, hogy fennálljon és hatalmas legyen mindig.

Eliot ránk rövta ez iránti köztlességünket, életével is, halálával is, mert neki köszönhetjük, hogy szabad, hatalmas, önálló parlamentünk van, mely hiven visszatükrözi a képviselt nemzetet. Mig e tükörben Eliot-jelleműnek látja magát az angol nemzet, s felszólalunk hazánk érdekében oly becsületesen és férfiasan mint Eliot: addig veszély nincs. De ha ama ragyogó példát nem követjük, ha a nemzet visszarettenne az igazságtól, mihelyt ez veszélyesnek látszanék; ha tétle-nekké válnánk kényelmességből; s ha egy szóval — nem teljesítjük kötelességünket mint teljesi-tette Eliot a magát; akkor bizony a parlament sem fogja teljesíteni kötelességeit.

DE BALLAGI GÉZA.

Ráth Mór kiadásai:

A magyar királyi szék

betöltése, és a Pragmatica Sanctió története.

Irta Salamon Ferencz. Diszes nagy 8-rét. Ára 2 frt.

Irodalmunkban eddigelő nem volt megírva a sanctio pragmatica története: csak jogtani fejtegetések voltak róla. Kitűnő ugyan gróf Cziráky 1820-ban névtelenül kiadott latin könyve, mely a magyar királyi szék betöltése módjáról nagy avatottsággal értekezik; de fejtegetései a jogtudomány körében maradnak s maga a munka polemikus természetű a korábbi Lustkandl-ek ellen. Továbbá még kitűnőbb hazánkfla Deák közjogi műve, mely tavaly a „Budapesti Szemlé”-ben jelent meg, s melynek egy szép része a sanctio pragmaticát tárgyalja. De az értekezés szintén kiválóan jogtani és nem történelmi, s nem is akart egyéb lenni. Ezenkívül szintén polemikus mű dr. Lustkandl ferde állításainak czáfolatára.

A sanctio pragmatica történetét most veszi az olvasó először kimerítőbben Salamon Ferencztől, ki művében tüzetesen tárgyalja a magyarnemzetnek századok során át a királyi szék betöltésében követett elveit. Azon elvek nem csupán írott törvényekből s nem is csak jogból vették eredetüket. A nemzetjog szokásaival kézenfogva járt a viszonyok szerinti böles rendelkezés. — Szükséges volt a történeti fejlődést kimutatni, hogy annál világosabban érthető legyen maga a „Sanctio Pragmatica”, melynek körülményei itt oly részletességgel tárgyaltnak, mint eddig egy történelmi műben sem található.

II. Rákóczy Ferencz fejedelem

Emlékiratai a magyarországi háborúról 1703-tól végeig.

Közlík Ráth Károly és Thaly Kálmán. M. tud. akadémiai tagok.

3-ik átdolgozott, s jegyzetekkel, Rákóczy tartózkodási helyeivel végrendeletével és a bujdosók sírfelirataival bővített jutányos kiadás. A fejedelmi szerző arczképével.

Ára 3 frt. helyett 2 frt. 40 kr.

K r ó n i k a

Magyarország polgári és egyházi közéletéből a 18-ik század végén.

Keresztési József egykorú eredeti naplója. Diszes n. 8-r. Ára 3 frt.

Rendkívüli érdekességű emlékirat a múlt század második feléből; egy szemtanu és kortárs följegyzései a nemzeti visszahatás időszakából. A szerző hazánk legmagyarabb vidékén élve, tős gyökeres magyar szívvvel, keserű de hű rajzát adja a politikai és vallás-szabadság ellen viselt megemésztő harcznak, s fölemelő és bátorító képét az állhatatosság és meggyőződés diadalának. Az emlékirat a mily fontos történelmi tekintetben, fő érdeke mégis korrajzi hűségében s részletességében van, és azon korszak szereplő egyéneivel, és az általuk képviselt nemzeti és egyházi szellemmel ismert meg.

Két magyar diplomata a 17-ik századból.

Toldalagi Mihály és Tassy Gáspár követségi napója.

Közrebocsátja Salamon Ferencz. Diszes nagy 8-r. Ára 2 frt. 80 kr.

Midőn Magyarország már a jelenleg uralkodó dynastia alatt volt is, hosszú ideig saját ügyeiben külön diplomatiája volt. A törökkel való alkudozásokat a XVII-ik század első felében magyar diplomaták igazították el s a nádor volt fővezetők. Nem csak karddal, hanem diplomatiái eszélyvel oltalmazták ősünk a hazát, — s hogy megmentése a rendkívül mostoha viszonyok közt sikerült, bizonyítja a magyar diplomaták ügyességét.

Bethlen Gábor diplomatája, Toldalagi Mihály, és Eszterházy Miklós nádor diplomatája: Tassy Gáspár naplói mint a valódi magyar diplomata emlékei is érdekesek. — De kétszeres érdekűvé teszi az, hogy magyarul szerkesztettek, hogy átalán a XVII-ik század első felében a törökkel való viszonyainkban a diplomatiái nyelv a magyar volt, — minek eme naplók kétségbevonhatlan documentumai.

Sőt Tassy Gáspár naplójának irodalmi becsé is van. A nyelv tisztaságára nézve kiállja a versenyt azon kor bármely irodalmi termékével s az elbeszélésben és jellemzésben való ügyesség vonzó és nagyon érdekes olvasmányná teszi. Mindkét napló új adatokkal is gazdagítja azon kor politikájának ismeretét: Tassy föl sem volt használva, habár Jászay (csak az egy Jászay) ismerte egy másolatát; — Toldalagi naplója egészen ismeretlen volt, holott egész egy magyar okmánygyűjtemény egyanyagában. Mindkét napló nemcsak hogy egykorú, hanem a szerzők saját eredeti kézírata nyomán van közölve — s Toldalagie alig ha nem az egyetlen egy példány, melynek másolata sem létezett.

ATTILA TÖRTÉNELME.

Irta Thierry Amadé. A III. javított és bővít. kiadás szerint fordította Szabó Károly. Diszes nagy 8-r. Ára 1 frt. 50 kr.

Attila fiai és utódai történelme

a magyarok Európába telepedéséig.

Irta Thierry Amadé. A III. javított és bővít. kiadás szerint fordította Szabó Károly. Diszes nagy 8-r. Ára 3 frt.

Thierry Amadé, a francia Institut nagy hírd tagja, egész nemzetünk háláját érdemli hún-ösünk Attila és annak utódai történelme körül tett beható és lelkiismeretes tanulmányaiért. Attila világrendítő hatalma, nagy birodalma, véres küzdelme a satnyuló nyugoti civilizációval, utódainak tragikus sorsa s birodalmának összerolása, oly tények, melyek bár az egész világot igen, de első rendben mégis minket érdekelnek legjobban.

Östörténelmünk tudós buvárlója, Szabó Károly, a legkitünőbb szolgálatok egyikét tette irodalmunknak, s olyat mit ily tökélyvel csak is tőle nyerhettünk, midőn a nagy francia történetíró jelen művét is átültette a magyar irodalomba. Történetírásunk nem csak anyagi gyarapodást nyerhet általa, hanem alaki tekintetben is egy példányművet. Mert Thierry a mily nagy történetnyomozó, oly művészi történetíró is. A francziák mesterek a formában, a tudomány eredményeinek ihlett művészi alakba előterjesztésében; s e mesterek közt is Thierry Amadé a legelső helyek egyikét foglalja el. A fordító pedig annyi gondtal és szeretettel dolgozott a művön, mennyit annak belső becsé egyfelől, tárgyának östörténelmünkkel összefüggő érdeke másfelől, méltán igényelt.

